

En verden i miniatyr

- en mikrososiologisk studie av samhandling mellom beboere i asylmottak

Tina Mathisen

November 2007

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Oslo

”Enhver gruppe personer, innsatte, primitive, piloter eller pasienter – utvikler et eget liv – som blir meningsfullt, rimelig og normalt når du bare kommer nær inn på det.”

Erving Goffman

Sammendrag

Dette er en mikrososiologisk studie av samhandling mellom beboere i asylmottak. Jeg har sett på samhandlingen mellom beboerne på to nivåer. Det ene handler om hvordan beboerne forholder seg til hverandre. Det andre handler om beboernes identitetsarbeid i samhandlingen med hverandre. For å belyse dette har jeg benyttet meg spesielt av Erving Goffmans teorier om hverdagssamhandling ansikt til ansikt. I tillegg har jeg benyttet meg av Thomas J. Scheffs teori om begrepene skam og stolthet som jeg mener kan utfyller Goffman. Jeg har også lagt vekt på Randall Collins teori om interaksjonsritualer. Oppgaven er basert på deltagende observasjon ved et norsk asylmottak hvor jeg var i en periode på en måned.

Beboere på asylmottak er mennesker fra hele verden med forskjellig kultur og språk. Dette kan gjøre samhandlingen mellom beboerne vanskelig fordi de ikke deler en felles forståelseshorisont, noe som kan medføre at beboerne vil tolke en situasjon eller et hendelsesforløp ulikt. Alle har sin bakgrunn og sine opplevelser som er ukjent for de andre. Likevel bor de svært tett på hverandre og de har lite rom for privatliv. Det at de bor så tett sammen over lang tid gjør at beboerne må forholde seg til hverandre, selv om dette kan være vanskelig for mange. Beboerne har få symboler å vise til for å fortelle de andre hvem de er, og de må kanskje vise frem et selv som ikke er forenelig med hvordan de tidligere så på seg selv. Beboerne har også få ressurser å ta i bruk for å vise hverandre omsorg. Dette er hindringer som kan gjøre at mange opplever det vanskelig å omgås andre på mottaket.

Tilbaketrekking og lav deltakelse på fellesaktiviteter, husmøter og liknende er et vanlig problem på asylmottak. Men selv om beboerne ikke nødvendigvis deltar i stor skala på de fellesaktivitetene som er for alle på mottaket, så trenger de, som andre mennesker, kontakt med andre rundt seg for å utfylle bildet av seg selv. Collins skriver at individer blir dratt mot situasjoner der de føler seg følelsesmessig sterkest involvert og holder seg borte fra situasjoner der de føler seg lite involvert, eller som gir en negativ følelse. Beboernes valg av samhandlingssituasjoner eller å ikke samhandle på mottaket kan tolkes som strategier for å samle opp mest mulig god følelsesmessig energi. De velger å tilbringe tid med mennesker som kan bidra til å opprettholde bildet av dem selv som "vanlige". I den forstand blir alminnelig samvær i naturlige omgivelser viktig. Arenaene for identitetsarbeid er få innenfor mottaket og det kan se ut til at dette påvirker menn og kvinner ulikt.

Takk

I forbindelse med at masteroppgaven min nå er ferdig er det flere jeg ønsker å takke. Først og fremst tusen takk til alle mine informanter på mottaket. Hadde det ikke vært for at dere tok så godt imot meg og slapp meg inn i livene deres, hadde det ikke blitt noen oppgave. Jeg lærte mye av dere.

Jeg vil spesielt takke min hovedveileder, Astrid Skatvedt. Du har vært til uvurderlig hjelp gjennom hele prosessen med å skrive denne oppgaven. Tusen takk for engasjementet ditt, motivasjonen du har gitt meg, og alle de fruktbare og morsomme diskusjonene vi har hatt. En takk rettes også til biveileder, Tove Thaagard, for din interesse for oppgaven og gode og viktige presiseringer.

Takk til Thale og Silje for kreative kollokvier og gode tilbakemeldinger. Dere har gjort det hyggelig å være på Blindern. Mine gode venner Ulla, Jannicke, Heidi og Kirsti fortjener en takk for at dere har lest og kommet med nyttige innspill, og fordi dere har vært til god støtte gjennom hele studieperioden.

Familien min fortjener en stor takk. Takk for at dere alltid er der for meg og for at dere alltid har troen på meg.

Til sist vil jeg takke min beste venninne, Kjersti. Tusen takk for at du har passet på meg, matet meg og holdt meg med selskap. Ditt positive vesen har betydd mye.

Blindern, November 2007

Tina Mathisen

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	9
1. Innledning.....	11
1.1 Fortellingen om studenten og mannen som inviterte henne på te	11
1.2 Tidligere forskning på feltet	13
1.3 Problemstilling	14
1.4 Oppgavens oppbygging.....	15
2. Teori	17
2.1. Begreper hentet fra Goffman.....	17
2.1.1 Rammer	17
2.1.2 Goffman om hverdagsritualer	18
2.1.3 Backstage/Frontstage	19
2.2 Selvet og selvidentitet	20
2.2.1 Mead og hans bidrag om selvet som skapt i samarbeid med andre	20
2.2.2 Goffman om selvet som noe hellig	21
2.2.3 Giddens om selvets refleksivitet	22
2.3 Scheff om følelser, skam og stolthet	23
2.4 Collins modell om kjeder av interaksjonsritualer	25
2.5 Refleksjon rundt bruken av Goffmans begreper	27
3. Metode.....	28
3.1 Bakgrunn for valg av metode	28
3.2 Forberedelser og veien inn	29
3.2.1 Møtet med de ansatte.....	30
3.2.2 Møtet med beboerne	30
3.2.3 Beskrivelse av mottaket	32
3.3 Min forskerrolle.....	33
3.3.1 Rollen som deres norske venn, feltrelasjoner.....	34
3.3.2 Hva hadde min alder, mitt kjønn og min etnisitet å si for hvem jeg kom i kontakt med?	36
3.4 Den praktiske utførelsen av feltarbeidet.....	37
3.4.1 Forholdet mellom intervju og observasjon.....	37
3.4.2 Notater	38
3.4.3 Språket.....	39
3.5 Analysearbeidet	40
3.6 Etske vurderinger	40
3.6.1 Anonymisering	41
3.6.2 Forskerens ansvar overfor utsatte grupper	41
4. Beboernes forutsetninger for samhandlingen.....	42
4.1 Beboerne har forskjellig forståelseshorisont	42
4.2 Trist taushet	43
4.3 Svak selvidentitet	46
4.3.1 Tap av tidligere identiteten.....	47
4.3.2 Beboerne har få personlige rekvisitter som viser identitet	48
5. Det tilsynelatende manglende fellesskapet	51
5.1 Tilbaketrekking som et forsvar av selvet	51
5.2 Andre strategier for å bekrefte selvidentiteten	55
5.3 Antydning til fellesskap	56
6. Den nødvendige samhandlingen	58
6.1 Beboerne bor tett på hverandre	58

6.1.1 Beboerne må forholde seg til andres vaner og uvaner	59
6.2 Hvordan ordner beboerne seg?	61
6.2.1 Å dele rom med en fremmed	62
6.3 Problemet når skillet mellom frontstage og backstage blir borte: man må vise frem sitt nakne selv	64
6.3.1 Hvilken ramme er vi i nå?	64
6.3.2 Emmets opplevelse av å bli avvist	68
7. Uformelle regler som gjør samhandlingen enklere for beboerne	71
7.1 Å holde seg positiv i andres nærvær	72
7.2 Å snakke om dagligdagse ting	73
7.3 Ikke snakke om hverandres sak	74
7.4 Høflig uoppmerksomhet	75
7.5 Å Ikke klage	77
7.6 Å ikke engasjere seg for mye i det praktiske på mottaket	79
7.7 Å unngå konflikt	80
8. De små fellesskapene:	82
8.1 Hvem er ”vi” og hvem er ”de andre”?	83
8.1.1 Hverdagslige gjøremål gir felles symboler	84
8.1.2 Å få bekreftelse som normal gjennom alminnelig samvær	86
8.2 Symboler på vennskap	87
8.2.1 Å ta en røyk sammen	89
8.2.2 Kaffekos om morgenen	89
8.2.3 Å ha en spøkefull tone sammen	90
9. Kvinner og menns ulike arenaer for identitetsarbeid	92
9.1 Kvinnedominerte aktiviteter	92
9.2 Hverdagsrutiner holder selvets biografi i gang	95
10. Avsluttende refleksjoner	97
10.1 Tre hovedstrategier for å opprettholde egen identitet	98
10.2 ”Interaction fatigue”	99
10.3 Videre forskning på tilværelsen i asylmottak	100
Referanseliste	102
Vedlegg 1: Informasjonsskriv	107
Vedlegg 2:	109

1. Innledning

1.1 Fortellingen om studenten og mannen som inviterte henne på te

Jeg sitter i en sofa i den tomme fellesstua. Jeg har bare vært på asylmottaket et par dager og ivrer etter å bli kjent med flere beboere. Denne formiddagen er det stille på mottaket og jeg vet ikke helt hva jeg skal ta meg til. Inne på kjøkkenet står en mann og lager mat, mens en annen koker vann. Mannen som holder på å koke vann, kommer bort til meg og spør på ustødig engelsk om jeg har lyst på te. Jeg lyser opp, glad for en sjanse til å bli bedre kjent med en beboer. ”Ja, takk” svarer jeg. Mannen vinker på meg. Han vet ikke helt hvordan han skal forklare hvilket rom han bor på, så han velger å bruke pekemetoden i stedet. Jeg reiser meg opp og går i den retningen mannen viser meg. Men så begynner tankene å svirre: hvordan vil en mann fra hans kultur oppfatte at ei jente takket ja til te på rommet? Hvilken situasjon er vi i nå? Hvordan skal jeg vise meg som en høflig person?

”Welcome”, sier mannen og viser meg inn på rommet sitt. Det er lenge siden han hadde besøk sist. Rommet er innredet med ei seng, hylle, klesskap, tv, og en stol. Mannen går bort og drar frem stolen og viser meg at jeg kan sette meg i den. Han har ikke flere stoler, så selv setter han seg på gulvet. Han vil gjerne by meg på litt mat, men strever med engelsken. Det er vanskelig å finne de rette ordene. Til slutt får han frem noen ord, mens han peker på pannen med mat, for at han skal være sikker på at jeg skal forstå. Jeg er først litt usikker på hva han mener, men når han peker på maten og ser spørrende på meg forstår jeg. Jeg synes det er hyggelig av mannen å spørre, men synes han skal få spise maten sin selv, så jeg takker høflig nei. Nå er det mannen som ikke er sikker på hva jeg sier, han ser spørrende på meg. Jeg smiler, men rister på hodet og sier ”nei takk” en gang til.

Mannen setter seg for å spise. Det oppstår en pause i ”samtalen”, som for meg føles lang. Så legger mannen fra seg skjeen og spør: ”Are you married?” Jeg nøler litt, og lurer på hvorfor han spør om det. Jeg svarer at jeg ikke er gift, men vil helst skifte tema og ser meg rundt i rommet, i et forsøk på å finne noe å snakke om som vi begge kan relatere til. Jeg oppdager ei norsk lærebok i hylla, og spør mannen om han holder på å lære seg norsk. Mannen ser spørrende på meg. Jeg forstår at han ikke forstår, så jeg peker på norskboka. Mannens øyne lyser opp i det han skjønner hva jeg mener, og svarer: ”Ja”.

Vi forsøker å småprate litt til, men får det ikke helt til. Samtalen blir oppstykket og mangler flyt. Uroligheten sprer seg i kroppen, og jeg føler meg litt hjelpesløs. Jeg vet ikke verken hva jeg skal si eller gjøre for å holde samtalen i gang. Jeg blir usikker på meg selv og kjenner at situasjonen holder på å bli litt pinlig. Dessuten, tenker jeg, vil det aldri komme noe ut av denne samtalen som jeg kan få bruk for i oppgaven min. Mannen ser ut til å ha det på samme måte som meg. Han har gitt opp å forsøke å få meg til å forstå hva han sier. Vi sitter bare og smiler til hverandre, mens vi raskt drikker opp teen. Jeg kjenner at jeg på den ene siden nesten gleder meg til å slippe vekk fra situasjonen, men på den andre siden er jeg redd for å såre den hyggelige mannen som var så snill og inviterte meg på te. Jeg takker for teen og forklarer at jeg må gå fordi jeg har en annen avtale. Mannen reiser seg opp og viser meg ut. Vi sier ha det til hverandre.

Fortellingen beskriver en opplevelse jeg hadde som deltagende observatør en av de første dagene jeg var på asylmottaket. Som jeg skriver i fortellingen opplevde jeg at det var anstrengende og vanskelig å kommunisere med denne mannen som både hadde et annet språk og andre kulturelle koder enn meg. Dette gjorde at jeg hadde problemer med å forstå hva han sa, og samtidig var jeg usikker på om jeg tolket de signalene han sendte ut riktig. Betydde disse signalene det samme for han som de gjorde for meg?

Der og da syntes jeg ikke at jeg klarte å få noe interessant ut av situasjonen fordi jeg ikke klarte å stille mannen noen relevante spørsmål, men i ettertid har jeg forstått hvor viktig møtet med denne mannen var for min forståelse av hva det er som skjer mellom beboerne på mottaket. Jeg fikk erfare på egenhånd, i samme posisjon som beboerne, hvordan det kan oppleves å leve tett sammen med og samhandle med mange mennesker som har ulikt språk, ulik kultur og ulik bakgrunn fra en selv. Denne opplevelsen viste meg viktigheten av å være tilstede og gjøre ting sammen med og på samme måte som informantene. Marsh med flere sier det på denne måten: ” *One needs not only to observe what is happening, but also to feel what it is like to be in a particular social situation.* ” (Marsh m.fl.1978:119). Hvis jeg hadde sittet sammen med denne mannen på et kontorliknende rom, og intervjuet ham med en tolk til stede, ville jeg antakelig fått gode svar på det jeg spurte om, men jeg ville ikke fått den samme opplevelsen av virkelig selv å ha kjent på kroppen hvordan samhandlingen mellom beboerne foregår og hva den kan gjøre med selvfølelsen. Med stor sannsynlighet ville dette aspektet ved livet i asylmottak blitt utelatt i et intervju. Det handler om ting man ikke snakker om, men som ”bare er sånn”. Jeg kommer tilbake til dette i metodekapitlet.

Poenget med denne fortellingen er å si noe om hvordan jeg kom frem til hva denne oppgaven skulle handle om. Den forteller noe om det Anne Solberg (1992) har kalt ”de blanke sidene” i metodekapitlet. Altså hvordan forskerens personlige opplevelser i felten kan ha betydning for hva det blir lagt vekt på og hvordan den ferdige teksten vil bli.

Denne oppgaven skal dreie seg om samhandling mellom beboere i asylmottak. Det er en mikrososiologisk studie som særlig legger vekt på Erving Goffmans teorier om kommunikasjon mellom mennesker. Før jeg går videre inn på problemstillingen vil jeg vise til tidligere forskning på feltet og hvordan denne oppgaven plasserer seg i forhold til den.

1.2 Tidligere forskning på feltet

Det har tidligere blitt skrevet en del om asylsøkere og flyktningers eksiltilværelse. Denne forskningen dreier seg blant annet om deres opplevelse av ankomsten til Norge, integrasjonsprosessen, flyktningers innpass på arbeidsmarkedet og om mottaksopphold. Jeg har valgt å forholde meg til den litteraturen som omhandler det siste, asylsøkernes opplevelser av mottakslivet. Jorun Solheim (1990) har blant annet beskrevet de prosessene som asylsøkerne blir utsatt for på mottaket, som klientifisering og passivisering, og asylsøkernes reaksjoner på dette. Hun beskriver mottaket som et 24-timers-samfunn, og hvordan dette blir organisert. Kristin Lauritsen og Berit Berg (1999) har fokusert på livsvilkår i mottaket og forslag til ulike organisatoriske løsninger. Jan Paul Brekke (2004) har blant annet skrevet om hvordan beboerne opplever ventetiden frem til de får svar på søknaden.

Mye av forskningen tar for seg integreringsprosessen i forhold til nordmenn og det norske samfunnet. I asylmottaket er det gjerne samhandlingen mellom beboere og ansatte som er undersøkt, men det er skrevet lite om hvordan beboerne forholder seg til hverandre. For en utenforstående kan det være lett å tenke på asylsøkerne som en ensartet gruppe, men slik er det naturligvis ikke. På mottaket der denne studien foregikk, var det beboere fra 13 forskjellige nasjonaliteter, med forskjellig kultur, religion, språk og klassebakgrunn. Med tanke på at det sitter 1800 beboere i norske asylmottak som har bodd der i tre år eller mer¹, vil det være naturlig å tenke seg at beboerne på mottaket ikke bare er nødt til å tilpasse seg norsk kultur, språk og koder, men også hverandres. I den forstand kan man si at det for beboere i asylmottak også dreier seg om noe Brekke (2004: 33) har kalt ”vertikal integrering”, altså integrering beboerne imellom. Jeg vil si at det er her denne studien kan plasseres innenfor feltet som omhandler forskning på mottakslivet.

Samtidig er denne studien i tråd med en lang tradisjon innenfor sosiologi som dreier seg om institusjonsforskning, og da spesielt de underordnedes fellesskap. En av de mest innflytelsesrike bøkene innenfor dette feltet er Goffmans ”Asylums” fra 1961, som er basert på hans feltarbeid i psykiatriske sykehus. Her beskriver Goffman hvordan livet utarter seg i den totale institusjon. Noen kjennetegn ved den totale institusjon er at tilværelsen innenfor institusjonen er avskåret fra samfunnet utenfor, og at skillet mellom jobb og fritid faller

¹Se vedlegg 2 for mer informasjon om botid i mottak fordelt på asylsøkernes status i søknaden.

sammen. Asylmottaket har tidligere blitt sammenliknet med en total institusjon slik Goffman beskriver den. Se for eksempel Ragnhild Sollund (1996).

I Norge har Yngvar Løchen (1965) gjort en studie av det sosiale livet i psykiatrisk sykehus. Thomas Mathiesen (1965) og Johan Galtung (1959) har begge skrevet om det sosiale systemet i fengselet og særlig fangesamfunnet. Senere har Dag Album (1996) skrevet om pasientkulturen i sykehus. De tre førstnevnte studiene tar for seg degraderende forhold ved institusjonen. Min oppgave ligger tettere opp mot Album sin studie av fellesskapet mellom sykehuspasienter, i og med at jeg bare forholder meg til det som skjer mellom beboerne på mottaket. I analysen trekker jeg sammenlikninger til Albums sykehuspasienter, men denne oppgaven skiller seg likevel noe fra Albums studie fordi beboerne står overfor spesielle utfordringer i kommunikasjonen med hverandre i og med at de ikke alltid forstår hverandres språk.

1.3 Problemstilling

Denne oppgaven handler om samhandlingen mellom beboere i asylmottak. Jeg ønsker å se på hva som skjer mellom beboerne innenfor mottaket. Beboerne har som sagt både forskjellig bakgrunn, språk og kultur, noe som gjør at de kan tolke signaler og situasjoner ulikt. De bor tett på hverandre og er trolig avhengig av å samarbeide for å finne ut av hvordan de kan gjøre sameksistensen på mottaket så harmonisk som mulig ut i fra de rekvisittene de har til rådighet. Hvordan gjør beboerne dette?

I følge Goffman (1982) handler mye av den kommunikasjonen vi holder på med til daglig, om å samarbeide om å opprettholde verdighet og å passe på at ingen av de som deltar i samhandlingen mister ansikt. Våre selv blir behandlet som noe hellig. Når beboerne kommer til mottaket har de få symboler å vise til for å vise hva slags mennesker de er. Hvordan jobber beboerne med å vise både for seg selv og de andre hvem de er og å vise hverandre respekt?

Jeg skal se på samhandlingen mellom beboerne på to nivåer. Det ene handler om hvordan beboerne forholder seg til hverandre. Det andre handler om beboernes identitetsarbeid i samhandlingen med hverandre.

Problemstillingen kan gjøres mer eksplisitt ved å formulere den som noen spørsmål:

Når beboerne er sammen, hvordan gjør de dette samværet?

Hvilke kontekster for identitetsarbeid kan vi finne på mottaket og hvordan kan det tenkes at de ulike omstendighetene påvirker beboernes arbeid med egen identitet?

Slik som Goffman, er jeg opptatt av den hverdagslige samhandlingen som foregår mellom mennesker og hvilken betydning de små ritualene vi holder på med i hverdagen har, både for oss som individer og for det større fellesskapet. Som oppgavens tittel viser til, kan man se på asylmottaket som en verden i miniatyr, der mennesker fra hele verden møtes og må forholde seg til hverandre. Samtidig sikter tittelen til asylmottaket som et lite og nokså isolert sted der en kan studere noe som er generelt for alle. En kan på en måte se det som et komprimert samfunn der virkningen av det vi mennesker holder på med overfor hverandre kommer tydeligere frem og blir lettere å studere. Situasjonen beboerne på mottaket befinner seg i er spesiell for dem, men det kan tenkes at den måten de forholder seg til hverandre på, hvordan de forsøker å vise hverandre hvem de er og å vise hverandre respekt er noe som er generelt for alle mennesker.

1.4 Oppgavens oppbygging

I det neste kapitlet vil jeg gjøre rede for den teorien og de begrepene jeg har gjort bruk av i analysen. Disse perspektivene er hentet fra Randall Collins (2005), Thomas J Scheff (1990), Anthony Giddens (1996) og spesielt Erving Goffman. I kapittel 3 vil jeg gjøre rede for den metoden jeg har benyttet meg av og se på styrker, svakheter og ulike valg jeg har tatt knyttet til metodiske spørsmål. I kapittel 4 går jeg inn på noen forutsetninger som jeg mener ligger til grunn for samhandlingen beboerne imellom. Dette er et innføringskapittel som skal gi leseren en bakgrunnsforståelse for det jeg beskriver i de neste kapitlene. I kapittel 5 ser jeg på det jeg har kalt det tilsynelatende manglende fellesskapet mellom beboerne. Jeg forsøker ved hjelp av sosiologisk teori å gi en mulig forklaring på hvorfor mange trekker seg unna fellesskapet på mottaket. Kapittel 6 tar for seg hvordan beboerne må forholde seg til hverandre fordi de bor så tett på hverandre, og hvordan de forsøker å beskytte seg mot andres innsyn i deres private sfære. I kapittel 7 presenterer jeg noen av de uformelle reglene beboerne ser ut til å ha kommet frem til for å gjøre samhandlingen seg imellom enklere. Det at beboerne ser ut til å ha kommet frem til regler for samhandling, kan tolkes som et tegn på at det eksisterer et sosialt bånd mellom beboerne. I kapittel 8 går jeg inn på hvordan dette sosiale båndet også

kan utvikle seg til vennskap og små fellesskap. I kapittel 9 viser jeg noen forskjeller mellom menn og kvinner i forhold til hvordan de tilpasser seg mottakslivet og hvordan de gjør sitt identitetsarbeid. I det tiende og avsluttende kapitlet forsøker jeg å trekke sammen trådene og reflektere rundt funnene i oppgaven.

2. Teori

I dette kapitlet redegjøre jeg for de teoretiske begrepene jeg vil benytte meg av i analysen for å komme frem til en forståelse og fremstilling av hvordan samhandlingen mellom beboerne i asylmottaket foregår, og hvilken betydning dette har for beboernes selvidentitet. Den teoretikeren jeg har hentet mest fra er Goffman, som er en sentral bidragsyter når det gjelder kommunikasjon mellom mennesker. Han er opptatt av hverdagssamhandling ansikt til ansikt, og hvordan mennesker kommuniserer om hva det er som foregår i ulike situasjoner. Men selv om Goffman er god til å vise hvordan mennesker opptrer i forskjellige situasjoner og hvordan vi kommuniserer om selvene i disse situasjonene, er han lite opptatt av å vise hvordan menneskene blir berørt av hva som skjer med selvene, utover at man kan føle forlegenhet ved å miste ansikt. Jeg vil derfor benytte meg av Scheffs (1990) teori om følelsene skam og stolthet, som jeg mener kan utfylle Goffmans teori. I tillegg benytter jeg meg av Collins (2005) teori om kjeder av interaksjonsritualer, for å forsøke å forstå og tolke hvorfor beboerne i mottaket handler som de gjør i forhold til tilbaketrekking, og andre selvbevarende strategier.

2.1. Begreper hentet fra Goffman

2.1.1 Rammer

Goffman utviklet teorien om rammer relativt sent i sin karriere. Tidligere var han inspirert av Durkheim tradisjonen, og var derfor opptatt av hvordan strukturen styrer individene. Rammeteorien kan ses på som Goffmans forsøk på å få til en tilnærming mellom struktur/aktør problematikken (Jacobsen og Kristiansen 2002). Altså om det finnes en objektivt gitt verden der vi mennesker blir styrt av normene og reglene i samfunnet, eller om verden er slik vi forestiller oss den, slik at vi handler ut i fra vår egen bevissthet om den. Rammen inneholder regler for atferd, men her åpner Goffman også opp for at aktørene kan ha store kunnskaper om symboler og tegn, slik at de enkelt kan tolke andres handlinger, og vet hvordan de skal gjøre seg selv forstått. Individene er her både tenkende og styrt av normer.

En ramme kan defineres som en felles forståelse av hva som foregår mellom deltakerne i et samvær, og denne forståelsen preger hvordan de som er med handler (Goffman 1986). En ramme er altså en måte å definere en situasjon på. Når situasjonen er definert, blir også individene definert ut fra denne rammen, men individene kan imidlertid oppfattes på en helt

annen måte i en annen ramme (Album 1996). Rammen forandres ettersom hva deltakerne gjør noe som kan skje fort. Det som er riktig og passende å gjøre i en ramme, kan være helt feil i den nye rammen. I løpet av en samtale kan vi for eksempel skifte fra spøkefullt snakk til en alvorlig samtale. Dette innebærer et skifte av rammer, og reglene for hvordan vi oppfører oss, hvordan vi bruker kroppsspråk, tonefall og hva som er passende å si, forandrer seg i takt med dette skiftet. Individene må komme til enighet om hvilken ramme som gjelder i enhver situasjon. Goffman tar utgangspunkt i at folk har en felles kunnskap om de normene som gjelder i forskjellige rammer. Dette gjør at individene kan metakommunisere, det vil si å kommunisere om kommunikasjonen (Album 1996:23). Vi sender ut signaler via kroppsspråk og andre symboler som sier noe om hvordan vi oppfatter situasjonen og hvordan vi selv ønsker å bli oppfattet. Det vi sier kan også få betydning på metanivå gjennom måten vi sier det på, gjennom valg av ord, eller ved at vi velger å ikke si noe i det hele tatt.

Slik jeg forstår Goffman tenker han seg at verden har flere lag som bygger på hverandre. Med dette mener han at det finnes sett av rammer som hører sammen, der den grunnleggende rammen gir den neste rammen betydning og så videre (Collins 1988). Ved å ramme inn våre opplevelser og sette dem inn i en større forståelsesramme kan vi systematisere vår forståelse av den sosiale verden (Jacobsen og Kristiansen 2002:147).

2.1.2 Goffman om hverdagsritualer

Goffman tok opp mye av Durkheim og funksjonalistenes teorier om ritualer. Han beskrev blant annet ritualer som en form for handlinger som støtter opp om de moralske normene som ligger i samfunnet (Collins 2005:16). Men i motsetning til Durkheim, som hadde sitt fokus på makronivå for å forklare kollektiv bevissthet og solidaritet, var Goffmans fokus for det meste på naturlige ritualer som skjer i hverdagen. Han viste at ritualer kan være mer enn de store seremoniene vi som regel ser for oss når vi tenker på ritualer. I dagliglivet følger vi mange regler for høflighet og god takt og tone, som kan beskrives som små interaksjonsritualer. Bare det å føre en samtale er et ritual, slik Goffman ser det, fordi det skaper en midlertidig ”vi – følelse”, en følelse av en felles virkelighet her og nå som handler om mer enn hva det enn snakkes om (Collins 1988). Jeg oppfatter det som at Goffmans syn på hva som kan regnes som ritualer og ikke varierer i bøkene hans, men jeg synes det kommer best frem i essay-samlingen ”Interaction Ritual”, her definerer han et ritual på denne måten:

I use the term "ritual" because this activity however informal and secular, represents a way in which the individual must guard and design the symbolic implications of his acts while in the immediate presence of an object that has a special value for him (Goffman 1982:57).

I avsnittet om selvet vil jeg forklare hvordan Goffman ser på de dagligdagse ritualene som sentrert rundt det å fremme selvet som noe hellig. I essayet "On Face Work" beskriver Goffman (1982: 5) hvordan noen av disse rituelle elementene foregår. I kontakt med andre utfører aktøren noe Goffman kaller å "ta en linje". Dette er et mønster av verbale og ikke-verbale handlinger som uttrykker aktørens syn på situasjonen, og gjennom dette aktørens syn på deltakerne og hvordan vedkommende selv ønsker å bli oppfattet. Det rituelle ved dette, slik jeg forstår det, er at når individet først har valgt en linje, er han nødt til å holde seg til den linjen fordi de andre aktørene har forventninger til hvordan han vil handle ut i fra den valgte linjen, og vil respondere i henhold til denne. Hvis individet bryter med den valgte linjen, vil den felles bevisstheten gruppen har oppnådd falle sammen. Det er en rituell kode at man skal forsøke å opprettholde det ansiktet man har valgt gjennom hele situasjonen, og å hjelpe andre med å bevare sitt ansikt.

2.1.3 Backstage/Frontstage

Selv om individene hos Goffman til en viss grad er bundet av de situasjonelle reglene, har de mulighet til å tenke strategisk og til å benytte ritualer til å vise seg selv i et best mulig lys. Dette kaller Goffman inntrykkskontroll, som handler om hvordan vi forsøker å kontrollere de inntrykkene andre får av oss. I "Vårt rollespill til daglig" (1992), sammenlikner han interaksjonen mellom mennesker med det å spille teater på en scene. På scenen spiller aktørene forskjellige roller for et publikum. Disse rollene reflekterer forskjellige sider av selvet. Aktørene blir overvåket av et publikum, men samtidig observerer aktørene publikums spill også. I et vanlig norsk hjem kan vi beskrive stuen som et frontstage område, der vi forsøker å holde det ryddig og lar gjestene slippe inn. Backstage er motsatsen til dette. Her gjemmer vi ting vi bruker til å forberede oss til opptreden slik som sminke og klær, og her sover og vasker vi oss. I backstage er det også rom for å planlegge hvordan vi vil opptre i neste møte og tenke over hva som skjedde i den forrige situasjonen. Backstage kan altså ses på som et psykologisk og sosialt fristed. I kapittel 6 vil jeg vise hvordan dette skillet mellom backstage og frontstage kan være utydelig i asylmottaket.

2.2 Selvet og selvidentitet

I dette avsnittet vil jeg ta for meg noen beskrivelser av selvet og hvordan selvet blir til, som jeg mener vil være til nytte i analysen. Til slutt vil jeg konkludere med hvordan jeg har valgt å benytte begrepet i analysen.

2.2.1 Mead og hans bidrag om selvet som skapt i samarbeid med andre

Georg Herbert Mead er sannsynligvis den teoretikeren som har fått størst innflytelse innen sosiologien når det gjelder forståelsen av selvet. Mange, blant annet Goffman, har senere bygd på hans teorier. Mead tok opp tråden etter Cooley og teorien om "The looking-glass self", som beskriver hvordan mennesket får et selv ved å speile seg i andre (Collins 1994:253-260). Mead går et skritt videre fra Cooley og utvikler en teori om bevisstheten. I følge Mead er ikke mennesket født med en bevissthet, men er som et blankt ark vi må få hjelp av andre til å fylle ut. Selvet blir altså utviklet i samhandling med andre mennesker. Vi forstår oss selv ved å se hvordan andre reagerer på de signalene vi sender ut via språket og andre symboler. Dette kaller Mead menneskets refleksive kapasitet (Mead1967:134). Våre handlinger er refleksive fordi vi kan sette oss inn i den andres sted og forstå hva han/hun tenker og sier om oss, for så å tilpasse handlingene våre etter dette for å få aksept fra den andre. Selvet blir til et objekt for seg selv. Mead (1967:175) forklarer dette med at selvet har to aspekter, "jeget og meget". "Jeget" er den siden av selvet som responderer på de andres holdninger. "Meget" er de organiserte holdningene de andre har mot en selv, altså det vi har lært om oss selv ved å observere andres holdninger til oss. Det er "meget" som bestemmer hvordan en person skal handle og "jeget" som utfører handlingen.

Perspektivtaking blir viktig slik Mead ser det, fordi det gjør det mulig å tenke seg på forhånd den andres reaksjon på en ytring en selv er i ferd med å legge frem. Denne ytringen kan derfor tilpasses den andres reaksjon. Vår identitet blir dermed til ved at vi tar den andres rolle og den andres forventninger av denne rollen. Mead kaller dette for "den generaliserte andre", som kan beskrives som samfunnets normer, holdninger og ideer som ligger i vår bevissthet hele tiden. Dette gjør at vi handler slik vi tror at samfunnet forventer av oss. "Den generaliserte andre" utgjør grunnlaget for et samfunn, altså at alle har en noenlunde lik forståelse av virkeligheten (Mead 1967: 154). Ved å veksle mellom å observere den andres handlinger og å forestille seg den andres indre erfaring kan folk oppnå en intersubjektiv forståelse.

I analysedelen viser jeg at en av årsakene til at samhandlingen mellom beboerne kunne by på problemer, var at beboerne har forskjellige forståelseshorisonter på grunn av ulik kultur. Derfor kan misforståelser oppstå fordi beboerne oppfatter og definerer virkeligheten og hendelsesforløp ulikt. Dette blir også forsterket av at de ikke forstår hverandres språk.

2.2.2 Goffman om selvet som noe hellig

Mead gikk også et skritt videre enn Cooley ved at han hevdet at individet kan ha flere selv, altså forskjellige selv til forskjellige situasjoner (Collins 1994:257). Denne ideen var noe Goffman senere la særlig vekt på. Goffman ser på selvet som mangfoldig, som noe som kan skapes og omskapes i forskjellige situasjoner. Vi har ikke et fast selv, men flere selv til ulike situasjoner. Goffmans tilknytning til Durkheim tradisjonen gjør at han legger stor vekt på det situasjonelle, altså at situasjonen er med på å styre individenes handlinger. Individenes bevissthet kommer derfor i annen rekke. Goffman skriver:

When in the presence of others the individual is guided by a special set of rules which have here been called situational proprieties. These rules prove to govern the allocation of the individuals involvement within the situation as expressed through a conventionalized idiom of behavioural cues (Goffman 1963:243).

Goffman ser selvet som et hellig objekt som blir dyrket gjennom de mange små interaksjonsritualene som foregår i hverdagen (Collins 1994). Gjennom hverdagsritualer som blant annet hilsing, kan vi formidle noe om våre selv til de andre deltakerne, gjennom symboler vi sender ut. I ”The nature of Deference and Demeanor” og ”On face work” viser Goffman (1982) hvordan mennesker føler seg forpliktet til å vise respekt for de andre i situasjonen. Mennesker forsøker hele tiden å vise seg fra sin beste side av respekt for hverandre, og jobber sammen for å opprettholde en god situasjon der ingen mister ansikt. En person vil ha i tankene både å passe på å opprettholde sin egen verdighet, og å beskytte den andre personen slik at han eller hun ikke mister ansikt. Goffman beskriver det slik:

A person will also have feelings about the face sustained for the other participants, and while these feelings may differ in quantity and direction from those he has for his own face, they constitute an involvement in the face of others that is as immediate and spontaneous as the involvement he has in his own face (Goffman 1982:6)

Sett ut i fra norsk kultur kan for eksempel hvordan vi hilser si noe om hvem vi er for hverandre. Hvordan en person hilser på en annen kan avsløre om den andre er en venn, en overordnet eller en funksjonær vi bare skal bytte en tjeneste med. Når vi skal hilse på en viktig person presenterer vi oss gjerne med navn og håndhilser. Hvis en møter sin beste venn kan en gjerne gi en klem og bare si hei. Den enkleste måten å oppdage hvor viktig hilse ritualet kan være for oss, er hvis det ikke finner sted. Hvis en person vi kjenner går forbi uten å hilse føler vi oss urettferdig behandlet og lurer på hvorfor den personen ikke hilste. Er jeg ikke verdig å bli hilst til? Det er ikke så mye det vi sier som har betydning i slike ritualer, men metakommunikasjonen som foregår om selvene. Jeg viser deg respekt ved å hilse på deg på en forventet måte, samtidig sier dette noe om at jeg er et respektabelt menneske fordi jeg fulgte de reglene som gjaldt for situasjonen. Metakommunikasjon handler altså om tegn som sier noe om hvordan situasjonene og meldingene skal tolkes. Goffman tar, slik som Mead, utgangspunkt i at folk har et sett med felles normer og regler som gjør at de lett kan tolke de kulturelle kodene som gjelder i forskjellige situasjoner.

2.2.3 Giddens om selvets refleksivitet

Anthony Giddens (1996) ser på selvet på en annen måte enn Goffman, og selv om han er inspirert av Goffman, er han også kritisk til hvordan han beskriver selvet som så omskiftelig. Giddens beskriver selvet som noe mer fast enn Goffman. Han skiller mellom selvet og selvidentitet. Selvidentiteten forutsetter det Giddens kaller refleksiv bevissthet. Giddens forklarer det slik: *”Selvidentiteten er ikke et særlig træk eller en samling af træk, som individet besidder. Den er selvet som det refleksivt forstås af personen på baggrund af vedkommendes biografi”* (Giddens 1996:68). Selvidentiteten skapes ved at vi opprettholder en sammenhengende fortelling om oss selv, som omhandler fortid, nåtid og fremtid, men som konstant blir revidert i forhold til de handlingsvalgene vi gjør. Mennesker reflekterer hele tiden over sine handlinger, hva vi gjør og hvorfor vi gjør som vi gjør. Selvidentiteten er altså, slik jeg forstår Giddens, hele tiden i utvikling på grunn av selvets refleksivitet.

Giddens (1996) poeng er at i tradisjonelle samfunn var selvets identitet mer forutbestemt for individene, basert på kjønn, klassebakgrunn og familiebånd. I det moderne samfunnet skaper vi vår egen identitet, og vi må hele tiden ta valg og beslutninger for å opprettholde selvets fortelling. Å kunne planlegge livet sitt blir altså viktig for selvidentiteten. I analysen vil jeg beskrive hvordan dette kan være problematisk for beboerne på mottaket.

Forskjellen mellom Goffmans individer og Giddens individer er at Goffman ser individene som styrt av regler for samhandling. Det er tatt for gitt at individene har en felles forståelseshorisont som gjør at de kan tolke disse reglene likt, uten at dette blir særlig problematisert hos Goffman. Individene er ofte tilsynelatende lite reflekterende, de bare handler slik det er forventet av dem i situasjonen. Giddens individer reflekterer over sine handlinger. De blir påvirket av strukturen, men er selv i stand til å påvirke den. Giddens er tydeligere på at strukturen er skapt av individene.

I analysen vil jeg følge Goffmans beskrivelse av selvet når han skriver at individet trenger andre for å utfylle bildet av seg selv: *"(...) the individual must rely on others to complete the picture of him of which he himself is allowed to paint only certain parts"* (Goffman 1982:84). Men Goffmans individer fremstår som veldig regelbundet, noe som kan være problematisk i forhold til beboerne på mottaket, der metakommunikasjonen om en definisjon av situasjonen ikke alltid blir like lett. Jeg trenger også et perspektiv på individene som noen som er kreative og som aktivt jobber for å forstå hverandre og verden rundt seg. Derfor vil jeg også støtte meg til Giddens tanker om det refleksive selvet, som jeg mener viser bedre hvordan folk er både tenkende og handlekraftige individer.

2.3 Scheff om følelser, skam og stolthet

Goffman har blitt kritisert for ikke å ta hensyn til menneskers følelser i sine analyser av ansikt til ansikt situasjoner. Dette er en kritikk som ikke er helt berettiget slik jeg ser det. Goffman viser at selvet er sårbart og lett kan bli skadet, noe som kommer tydelig frem i hans beskrivelser av det å miste ansikt, som gjør at individer kan føle forlegenhet. Derfor har jeg valgt å støtte meg til Scheff (1990) som mener at Goffman åpner opp for muligheten til en analyse av følelser, når han skriver om forlegenhet som det å miste ansikt. Scheff utfyller Goffman og trekker frem betydningen av å legge vekt på følelsene. For Goffman er forlegenhet noe som er vondt for oss, men det er likevel noe forbigående og han knytter det ikke til våre innerste følelser slik Scheff gjør (Giddens i Scheff 1990: 12). Scheff fokuserer på følelsene skam og stolthet som grunnleggende for selvidentitet og som motivasjonsfaktorer for handling. Hans poeng er at mennesker ikke er isolerte individer, men er knyttet til andre mennesker og må forholde seg til dem når de tar sine valg. I følge Scheff (1990:201) er det, det sosiale båndet som motiverer oss, og følelsen av skam eller stolthet indikerer enten et

svakt eller et sterkt sosialt bånd. Det sosiale båndet mellom individer er det samme som solidaritet mellom grupper, og er det som gjør at samfunn kan holde sammen og eksistere.

Skam, sier Scheff, er en grunnleggende sosial følelse fordi den blir til på grunn av individets konstante overvåkning av seg selv i forhold til andre. Siden denne overvåkingen av selvet er noe vi holder på med i enhver sosial situasjon, hevder Scheff at skam kan være den mest hyppige og viktigste av våre følelser. Her ser man også linken til Cooley, som ser skam og stolthet som eksempler på sosial selvfølelse (Scheff 1990:81). Cooley mente at overvåkingen av selvet i forhold til andre er konstant, den foregår også når vi er alene. Vi tenker oss hvordan andre ville reagere på våre handlinger. Det er dette som skjer når vi rødmer selv om vi er alene. Denne sosiale overvåkingen har en evaluerende karakter og vil derfor gi utslag i enten skam eller stolthet hos individet. Scheff hevder at mennesker til enhver tid enten føler skam eller stolthet, men at disse følelsene er så lite synlige at vi ikke legger merke til dem. Vi vet ikke hvordan vi skal gjenkjenne og tolke disse følelsene. Scheff bygger denne tankegangen på Helen B. Lewis (1971) sin teori om ”anerkjent” og ”uanerkjent” skam. I sine studier av samtaler mellom klient og psykolog fant hun at som oftest når skamfulle episoder oppstod, ble de ikke lagt merke til, verken av terapeuten eller pasienten. Lewis deler denne uanerkjente skammen i to typer: ”overt, undifferentiatet shame” og ”bypassed shame” som jeg har valgt å oversette til ”åpenbar, udifferensiert skam” og ”avledet skam”. Den første typen oppleves som en svært vond følelse, men blir ikke identifisert som skam av dem som opplever den. Det er vanligere å vise til disse følelsene som å føle seg dum, teit, utilstrekkelig eller som dårlig selvtillit. Dette skjuler at det en opplever egentlig er skam. Avledet skam vises ofte ved at personen snakker mye og fort og repeterer seg selv hele tiden. Dette er fordi en vil unngå å kjenne på den vonde følelsen skammen frembringer. Personen forsøker isteden å komme skamfølelsen i forkjøpet og overse den. Begge disse typene av skam starter med at personen ser seg selv som negativt evaluert i egne eller andres øyne.

Et normalt sosialt bånd opprettholdes når de samhandlende er det Scheff kaller ”attuned”, som jeg har valgt å oversette til samstemt. Slik jeg forstår Scheff, innebærer dette at aktørene har en gjensidig aksept for hverandre som legitime samhandlingspartnere. Man har oppnådd en felles forståelse og følelsesmessig kontakt i interaksjonen, noe som innebærer at aktørene kan sette seg inn i den andres tankegang. Dette krever at aktørene har stor kunnskap om den kulturelle konteksten samhandlingen skjer i, noe jeg har kalt en felles forståelseshorisont. At aksepten av den andre må være uttrykt er viktig for at aktørene ikke skal føle seg avvist. Føler

man seg avvist, er dette en trussel mot det sosiale båndet, noe som kan føre til en følelse av skam og sinne. Skamfølelsen kan ende opp i det Scheff (1990:18) beskriver som en følelsesfelle, hvor følelsen av skam går inn i en spiral der personen blir skamfull fordi han eller hun føler skam. Man er skamfull over en følelse man har, som for eksempel sinne, men skamfølelsen er ikke anerkjent, og dermed går den inn i en spiralliknende repetisjon.

Sett med Goffmans øyne kan dette ses på som en av årsakene til at man prøver å unngå at andre blir forlegne, fordi andres forlegenhet kan føre til at en selv blir forlegen. Aktørene jobber derfor sammen for å opprettholde ansikt. Når aktørenes samarbeid om å opprettholde ansikt fungerer godt, kan man si at de er samstemte slik Scheff ser det. Giddens tar også opp skam som et tema, når han hevder at skamfølelsen er direkte knyttet til selvidentiteten. Dette kommer av at skamfølelsen er en form for angst for om sammenhengen i selvets biografi er tilstrekkelig. Skam henger sammen med en følelse av personlig utilstrekkelighet (Giddens 1996:82).

2.4 Collins modell om kjeder av interaksjonsritualer

Collins (2005) modell om kjeder av interaksjonsritualer, bygger på noen av de samme elementene som Scheff anvender i sin teori. Han hevder på samme måte som Scheff, at vi må legge vekt på sammenhengen mellom følelser og motivasjon, og dermed også hvordan følelser påvirker selvidentiteten. Scheffs fokus er på å analysere våre grunnleggende følelser, skam og stolthet, og hvordan disse indikerer et sterkt eller svakt sosialt bånd. Collins legger vekt på hvordan individene forsøker å samle opp mest mulig god følelsesmessig energi gjennom de relasjonene de inngår i til daglig. Begge legger vekt på at individene som samhandler må ha et felles fokus og en felles følelse. Det er dette Scheff kaller samstemthet og, som jeg vil si, kan sammenliknes med Collins beskrivelse av et velfungerende ritual. Både Scheff og Collins er opptatt av hvordan disse mikroforholdene kan forklare solidaritet på et kollektivt plan.

I følge Collins (2005: 48) består et velfungerende ritual av fire ingredienser: To eller flere personer som er fysisk til stede i samme rom slik at de påvirker hverandre bevisst eller ubevisst. En grense mot utenforstående slik at deltakerne vet hvem som deltar og hvem som ikke deltar. Deltakerne fokuserer sin oppmerksomhet på et felles objekt eller aktivitet, og ved å kommunisere dette fokuset til hverandre blir de gjensidig oppmerksomme på hverandres

fokus. De deler en felles stemning. Et velfungerende ritual skaper en sterk følelsesmessig energi som fører til en sterk opplevelse av samhold, moral og et godt selvbilde. Dette produserer igjen symboler for gruppen som viser at "vi hører sammen". Et ritual som ikke fungerer vil føre til lav følelsesmessig energi, som igjen vil føre til en svak solidaritetsfølelse og dårlig selvtillit.

Collins(1988) tanke er at de rituelle samhandlingssituasjonene individene deltar i bygger på hverandre. At folk har snakket med hverandre tidligere er årsaken til at de kan ha et felles fokus og en delt forståelse i den neste samtalen. Det de snakket om forrige gang gav dem et sett av symboler som de kan trekke på i den neste samtalen og fokusere sin felles oppmerksomhet mot. Det er likevel ikke det man snakker om som er så viktig, men det at man får flyt i samtalen, der turtakingen blir riktig fordelt og begge føler at de er på bølgelengde og har den samme følelsen og det samme fokuset. Hvis dette skjer vil deltakerne kjenne seg sterkere knyttet til den personen de snakket med og man føler seg fylt opp av det Collins kaller følelsesmessig energi. Følelsesmessig energi er noe som strekker seg over lang tid, det er altså en varig følelse. Det trenger ikke nødvendigvis å handle om dramatiske følelser eller endringer. En kan kanskje si at det er en følelse av trygghet overfor den eller de andre deltakerne i fellesskapet, som bygger seg opp over tid.

Collins` modell tar utgangspunkt i en bytteteoretisk tankegang, der individene opptrer på et marked der de forsøker å oppnå mest mulig god følelsesmessig energi. Collins sier det slik:

What I call IR chains is a model of motivation that pulls and pushes individuals from situation to situation, steered by the market- like patterns of how each participant's stock of social resources - their EE and their membership symbols (or cultural capital) accumulated in previous IRs- meshes with those of each person they encounter (Collins 2005: xiv).

Denne modellen skiller seg altså fra tradisjonell bytteteori, ved at den har fokus på interaksjonsritualer og de følelsesmessige gevinstene man kan oppnå gjennom de forskjellige situasjonene man deltar i. Følelsesmessig energi er den motiverende faktoren som avgjør om individene vil være sammen med visse mennesker, eller unngå andre mennesker. Individene går i hverdagen hele tiden inn og ut av møter med andre, og vil føle seg mer knyttet til de situasjonene der deres sosiale kapital er likeverdig med den de samhandler med. Dette vil føre til at interaksjonsritualet blir vellykket og den følelsesmessige energien stiger. I møter der

individenes ressurser og sosiale kapital er ulik vil usikkerhet oppstå mellom deltakerne, noe som kan føre til at interaksjonsritualet blir mislykket, og den følelsesmessige energien synker (Collins 2005:118-119).

2.5 Refleksjon rundt bruken av Goffmans begreper

Beboerne er som nevnt, fra mange ulike kulturer og har forskjellig forståelseshorisont slik at de kan oppfatte situasjoner ulikt. Dette kan komplisere samhandlingen dem imellom.

Goffman (1982: 44-45) sier i essayet "On face-work" at folk, uavhengig av kulturell bakgrunn, er like fordi vi er opplært til selvregulering via ritualene i samfunnet. Dette mener han at gjelder for alle samfunn, fordi det er slik samfunn opprettholdes.

Ved første øyekast kan det synes som en motsetning at jeg mener at samhandlingen kan bli utfordrende for beboerne fordi de kommer fra forskjellige kulturer, for så å bruke Goffmans tanker om ritualer til å tolke samhandlingssituasjonene. Jeg mener likevel at det ikke nødvendigvis ligger noen motsetning i dette. Slik jeg oppfatter Goffman mener han at man i alle samfunn benytter seg av ritualer som et middel til å nå et mål om orden blant medlemmene. Menneskene blir lært opp til å regulere seg selv gjennom å lære om respekt, ære og verdighet. Dette vises gjennom opprettholdelsen av et respektabelt ansikt. Å tape ansikt fører til skam, som kan tolkes som en straff fra samfunnet fordi individet ikke tilpasset seg. Slik jeg ser det er kanskje disse grunnleggende reglene om å vise respekt, verdighet og medfølelse de samme i alle samfunn, men symbolene og tegnene vi bruker for å formidle disse budskapene til hverandre kan variere fra samfunn til samfunn. Dette innebærer at misforståelser kan oppstå, men at man likevel vil jobbe for å forsøke å forstå hva den andre mener for at begges ansikt skal være i behold. Det er ikke sikkert man forstår signalene den andre forsøker å meddele, men man kan forstå, ut i fra sine egne normer og regler, at nå er vi i en situasjon der jeg ville gjort sånn og sånn og kanskje det er det han/hun mener?

Alle teoretikerne jeg har vist til i dette kapitlet er opptatt av hvordan selvet og det større fellesskapet er nært knyttet sammen. Slik Goffman (1982) ser det viser det at vi mennesker forsøker å kontrollere de inntrykkene vi gir til andre at det er et sosialt bånd mellom oss.

3. Metode

3.1 Bakgrunn for valg av metode

Hensikten med denne studien har vært å fokusere på samhandling mellom beboere i asylmottak og deres identitetsarbeid. Jeg har hele tiden vært sikker på at den beste måten å gjøre dette på er gjennom feltarbeid der deltakende observasjon og uformelle samtaler er de viktigste ingrediensene. Karin Widerberg (2001) påpeker hvor viktig det er at teoretisk og metodisk ståsted henger sammen med den valgte problemstillingen. Mitt valg av feltarbeid som metode er gjort ut i fra at min teoretiske forankring er tett knyttet til Goffman og den mikrososiologiske tradisjonen, der et av de viktigste idealene er at man skal ha nærhet til det man studerer. Andre som har forsket på asylsøkernes situasjon har brukt intervju som hovedmetode. Dette henger sammen med at deres mål med studien ofte har vært å evaluere og gi en tilstandsrapport, se for eksempel Lauritsen og Berg (1999) og Berg og Sveaass (2005). Min oppgave dreier seg om relasjoner mellom mennesker, noe som etter mitt syn ikke ville kommet like godt frem i et intervju.

En fordel med feltstudie er at man ofte kan få tilgang til informasjon som informantene ikke ville snakket om i et intervju (Fangen 2004). Jeg tror dette spesielt kan være en fordel når det gjelder asylsøkere, fordi disse menneskene kan ha hatt dårlige erfaringer med det å bli intervjuet og vil kanskje ikke få en umiddelbar tillit til intervjueren (Berg og Sveaass 2005). I en feltstudie har forskeren en større mulighet til å opparbeide seg tillit over tid. I tillegg vil det å erfare ting sammen med dem man studerer gjøre at en har mulighet til å ta innover seg andres virkelighet, noe som kan gjøre forskerens forståelse og fortolkning av feltet bredere. Det var dette jeg opplevde i møte med Te-mannen. Ved å reflektere over min egen erfaring i den situasjonen, kunne jeg relatere til det beboerne fortalte om og foretok seg i forskjellige situasjoner.

Gjennom feltstudien syntes jeg at jeg fikk bekreftet hvor viktig det var at jeg var tilstede og opplevde hvordan folk handlet i forhold til hvordan de selv sa at de handlet. Ofte kan dette være to forskjellige ting, ikke fordi vi mennesker lyver, men fordi når vi står midt i en situasjon kan den fortone seg helt annerledes enn vi hadde forestilt oss på forhånd, slik at det kreves en annen reaksjon enn vi hadde tenkt. En dag stilte jeg en gutt spørsmålet om han trodde at folk tok imot nye beboere som kom fra samme land som dem selv og hjalp dem til

rette på mottaket. Gutten nølte litt og sa at han trodde ikke egentlig det. Noen dager senere kom det faktisk en del nye beboere fra et annet mottak som skulle legges ned. Da jeg kom inn på felleskjøkkenet i blokka til gutten jeg hadde snakket med noen dager før, var han i full gang med å lage lunsj til seg selv og en ny gutt fra hans hjemland.

3.2 Forberedelser og veien inn

Da det ble klart for meg at det var en studie av samhandling mellom beboere i asylmottak jeg skulle gjøre, og jeg hadde utarbeidet en prosjektskisse, begynte arbeidet med å finne et asylmottak som passet til det jeg skulle studere og som var villige til å ta imot meg. Det er en grunnleggende tanke i kvalitativ forskning at forskeren bør ”grave der hun står”, altså forske på ting man allerede har kjennskap til. Dette er særlig fordi man får lettere tilgang til det man skal studere, og fordi en kan fortsette å benytte seg av den rollen en har til vanlig (Wadel 1991). Jeg hadde på forhånd ingen erfaring med asylarbeid og heller ingen forbindelser til noe asylmottak, men jeg var fast bestemt på at ideen var fullt mulig å gjennomføre. Dessuten støttet jeg meg til tanken om at når forskeren kommer utenfra og ser et samfunn med helt nye øyne, har hun større muligheter til å se mønstre som er så selvfølgelig for de som lever med det at de ikke selv tenker over dem. Siden jeg ikke hadde egne erfaringer, gikk mine forberedelser ut på å lese og sette meg inn i annen forskning på feltet, og UDI sine lover og regler om asyl og asylmottak. I tillegg var jeg inspirert av tidligere sosiologisk institusjonsforskning utført av Goffman (1991), Løchen (1965), Mathiesen (1965) og Album (1996). Til sammen utgjorde dette en del av min forståelseshorisont som jeg hadde som bakgrunn for å fortolke det jeg så og opplevde i felten.

Det var et poeng for meg at mottaket skulle ligge på et mindre sted. Først og fremst i forhold til studiets overførbarhet i og med at de fleste asylmottakene i Norge ligger på små steder i distriktene. Jeg kontaktet til sammen tre mottak i tre forskjellige tettsteder der jeg selv var lokalkjent. Ved de to første mottakene var ledelsen villige til å hjelpe meg, men av forskjellige praktiske årsaker ville ikke disse mottakene passe for min studie. På det ene mottaket var alle asylsøkerne på skole på dagtid, og lederen ville av sikkerhetsmessige årsaker ikke la meg være på mottaket alene på kveldstid. Jeg bestemte meg derfor for å fortsette letingen. Ved det mottaket jeg tilslutt skulle få innpass møtte jeg en viss motstand. Ledelsen syntes for så vidt at det var viktig å sette fokus på asylsøkernes situasjon, men ”*hvorfor akkurat hos oss?*”. Jeg forsikret om at studien var meldt fra til og godkjent av Norsk

samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), og at alle etiske hensyn ville bli ivaretatt. Jeg påpekte også at jeg ikke var ute etter å drive noen evaluering av mottaket eller den jobben de ansatte gjorde. Ledelsen ønsket at jeg skulle ta kontakt med lederen for UDI i deres distrikt for å høre hvordan de stilte seg til en slik feltstudie. Da denne ga sitt klarsignal bestemte ledelsen på mottaket seg for at de ville la meg komme.

3.2.1 Møtet med de ansatte

Selv om jeg måttet kjempe litt for å få innpass, ble mitt første møte med de ansatte vellykket. I ettertid ser jeg at det kanskje til og med var positivt at de ansatte hadde vært litt skeptiske, fordi dette hadde ført til at de sammen hadde diskutert og tatt en avgjørelse på at de skulle ta imot meg. Det virket også som at alle hadde satt seg inn i hva mitt prosjekt gikk ut på, noe som gjorde min introduksjon mye lettere enn jeg hadde forventet. Album beskriver hvordan hans forhold til de ansatte på et av sykehusene han var på ikke ble helt godt, blant annet fordi det hadde oppstått en misforståelse mellom overlegen og de ansatte om hva han skulle gjøre der. Dette hadde ført til at personalet ikke var forberedt på at han plutselig var der (Album 1996: 229-230). Jeg tror at en av grunnene til at jeg og de ansatte fikk en god start var fordi de ansatte var godt forberedt på at jeg skulle komme og hadde tenkt igjennom positive og negative sider på forhånd.

3.2.2 Møtet med beboerne

Det at jeg raskt fikk et godt forhold til de ansatte hadde også betydning for innpass hos beboerne, fordi flere av de ansatte fungerte som portåpnere. Jeg var med på informasjonsmøter, husmøter, og vaskedag i de forskjellige blokkene, der jeg brukte litt av tiden til å fortelle om meg selv og prosjektet mitt. Jeg hadde på forhånd laget et skriv på norsk og engelsk, som forklarte hvorfor jeg var der, om min taushetsplikt og beboernes rett til å si fra om de ikke ønsket å bli studert. Dette skrevet ble hengt opp på fellesrommet i alle bygningene og i resepsjonen. Likevel foregikk mye av presentasjonen ansikt til ansikt, jeg presenterte meg for hver nye person jeg hilste på, noe som jeg følte var helt naturlig og en god måte å komme i prat på. Etter hvert var det også flere som tok initiativ og kom bort til meg for å hilse fordi de hadde hørt om meg gjennom andre beboere, eller hadde lest skrevet mitt. Jeg opplevde at stort sett alle var imøtekommende og positive til at jeg skulle være der, og til at

jeg skulle skrive en oppgave som handlet om dem. Flere sa at det bare var å komme og banke på hos dem hvis jeg trengte hjelp til noe, eller hadde spørsmål om noe.

De første dagene var forholdet mellom meg og beboerne preget av høflighet. Beboerne følte kanskje at de hadde en plikt til å være hyggelige mot meg og slå av en prat. Men etter hvert som de ble vant til at jeg var der, var det som om de behandlet meg på en mer hverdagslig måte. Dette falt nok sammen med at jeg hadde valgt å være deltakende observatør og dermed kom i kontakt med folk via aktiviteter som vi gjorde sammen, blant annet svømming for damer, og å være i barnebasen.

Jeg hadde på forhånd hatt en forestilling om at beboerne var mye sammen, og benyttet seg av fellesarealet. Dette skulle vise seg å ikke stemme helt. Etter å ha vandret fra stue til stue i de forskjellige blokkene uten å se en levende sjel, begynte jeg å lure på hvor i alle dager folk var hen. Etter en stund traff jeg heldigvis på en kvinne jeg hadde blitt introdusert for dagen før, vi kom i snakk, og hun inviterte meg inn på rommet sitt. Det var da jeg forstod at den største delen av en beboers liv foregår inne på rommet. Jeg skjønnte derfor raskt at jeg var avhengig av å opparbeide meg en stor nok tillit hos beboerne til at de var villige til å invitere meg inn på sitt private område. Jeg opplevde det ikke som spesielt vanskelig å oppnå denne tilliten hos beboerne. Fangen (2004) forteller at i flere av hennes feltarbeid var informantenes motivasjon til å slippe henne inn diffuse sosiale gevinster som følelsen av betydning, nysgjerrighet, ønsket om å få kontakt, og å kunne prate med en som kunne se deres miljø fra utsiden, og som de selv kunne betro sin tvil og sine frustrasjoner til. Jeg tror dette også var motivasjonen for beboerne jeg kom i kontakt med. Beboere i asylmottak er stort sett ganske isolert fra omverdenen og de er vant til å omgås mennesker med store problemer, noe som til tider kan være slitsomt og lite motiverende. Det at jeg var ei norsk jente som kom inn utenfra og var interessert i å snakke med og gjøre ting sammen med dem, tror jeg var hovedårsaken til at de slapp meg inn.

Selv om forskjellene mellom beboerne og meg var ganske store i forhold til kultur og livshistorier, så fant vi fort ut at vi hadde ting, som tilsynelatende var små, til felles. Særlig gjaldt dette mellom meg og kvinnene. En av de første dagene jeg var på mottaket skulle jeg være med på svømming for damer. Det var tre kvinner som hadde meldt seg på i tillegg til meg og en ansatt. Alle var øyensynlig i strålende humør da vi gikk av gårde til svømmehallen og kvinnene spøkte og lo. Ansatt var ikke med uti, så det var vi fire andre som hoppet i

vannet. Kvinnene pratet i vei seg imellom og lekte seg i vannet, jeg forholdt meg litt i bakgrunnen men var med på å kaste ball og svømme om kapp. Da timen begynte å nærme seg slutten fant de tre kvinnene ut at de skulle hjelpe hverandre med å strekke ut. Den ene kvinnen holdt seg fast i bassengkanten, mens de to andre tok tak i hvert sitt ben og dro. Mens denne behandlingen pågikk stod jeg litt på avstand og betraktet det hele, men da alle hadde fått sin omgang kom turen til meg. Da kvinnene tok tak i bena mine oppdaget de at jeg hadde litt hår på leggene og kommenterte dette leende. Jeg ble litt flau, men i dusjen etterpå fikk jeg forklaringen. Kvinnene hadde pratet seg imellom om at jeg ikke hadde særlig mye hår på kroppen. Den ene fortalte at hun måtte barbere leggene sine hver tredje dag for å holde hårene borte. En av de andre utbrøt, mens hun så opp mot taket og gestikulerte med armene: ”*Det gjør meg lykkelig at norske jenter også har hår på leggene!*” Vi begynte alle sammen å le. I denne situasjonen ble forskjellene mellom oss utvisket. På grunn av at vi var i en svømmehall, hadde vi lite klær på oss, noe som ellers kan være en markør på hvem en er, og på sosial status. Fordi vi delte garderobe, var vi sammen i en situasjon der ingen av oss hadde noen form for identitetsmarkører. Vi hadde ingenting å skjule oss bak og derfor tror jeg det ble lettere for dem å se på meg som en som kunne være en av dem. Etter denne dagen ble disse tre kvinnene viktige informanter som jeg besøkte og snakket med ofte i løpet av oppholdet på mottaket.

3.2.3 Beskrivelse av mottaket

Mottaket er et gjennomsnittlig norsk asylmottak med kapasitet til å huse opp til 100 beboere. Under den perioden jeg var på mottaket var det 93 beboere der. De tre største beboergruppene på mottaket var fra Iran, Somalia og Irak. Mottaket består av fire boligblokker, et hybelhus og en administrasjonsbygning, plassert i landlige omgivelser i utkanten av en småby. I blokkene bor det både enslige menn, enslige kvinner og små familier på inntil tre personer. De enslige mennene og kvinnene bor atskilt fra hverandre slik at det ikke skal oppstå vanskeligheter, for eksempel med det å dele bad. I de fleste blokkene er det et felles kjøkken og stue, tre toaletter og en felles dusj. Hybelhuset er forbeholdt familier og enslige mødre med barn. De største familiene bor i leiligheter, mens enslige mødre med barn bor i hyblene der de har eget rom, men deler kjøkken og bad med en eneforsørger- familie til.

I følge UDI, skal et asylmottak være et botilbud med nøktern standard, som ikke er beregnet på at folk skal bo der over lang tid. Et rom for enslige er ca 8. kvm stort og inneholder en seng og en håndvask med et speil over, der mange av beboerne vasker kopper og kar i tillegg til seg selv. Rommet inneholder også et kjøleskap slik at beboerne kan ha oversikt over sin egen mat og ikke trenger å bekymre seg for at noe kan bli borte. Dette er noe som tidligere har vist seg å være et problem på mange mottak, i følge undersøkelser utført av blant annet Lauritsen og Berg (1999). Mange har også en datamaskin stående på rommet. Det var svært få av rommene jeg besøkte som inneholdt noen form for dekor eller personlige gjenstander. Familierommene er en sammenslåing av to enkeltrom. Disse rommene er ofte innredet på samme måte som enkeltrommene, men har gjerne også en sofa eller noen stoler og et bord, der familien kan sitte og spise, eller ta imot besøk. I fellesrommene er det en sittegruppe, spisebord, stoler og tv, ellers er de ganske nakne og lite trivelige.

I administrasjonsbygningen holder de ansatte til. Det er hit beboerne kommer for å hente post eller for å bestille time til lege, tannlege og liknende. Det er her informasjonsmøtene holdes en gang i uka. Disse møtene skal ta for seg relevant samfunnsinformasjon slik at beboerne skal bli kjent med det norske samfunnet. Mottaket har en barnebase, som er et tilbud til barn under skolepliktig alder. Det finnes også et treningsstudio og en utendørs fotballbane på mottaket.

3.3 Min forskerrolle

Jeg valgte å ta en åpen forskerrolle, slik at beboerne var klar over at jeg skulle skrive en oppgave om dem. Den viktigste grunnen til det er at jeg mener dette er den mest etiske måten å drive forskning på, særlig når det gjelder sårbare grupper som ikke har store muligheter til å hevde sine rettigheter (NESH 2006:22). Jeg kunne ha valgt å ta rollen som ansatt, men dette var utelukket både av overnevnte etiske grunner, og fordi dette ville begrense min tilgang til mange av beboernes situasjoner. Som ansatt ville mye av min tid gått med til oppgaver som skulle utføres i administrasjonsbygget, og jeg hadde heller ikke hatt en grunn til å vandre rundt i fellesrommene bare for å se på folk. De ansatte arbeidsdag avsluttes dessuten klokken 15.30, slik at alt som foregår på mottaket på kveldstid ville vært utenfor min tilgang.

Album (1996:228) sier at det mest positive med å ta en åpen forskerrolle er at man får en grunn til å "kikke" i andres private rom. Man har en grunn til å ta kontakt og stille mange spørsmål. Det å være forsker legitimerer dette.

Når man kommer inn i et fremmed miljø som forsker handler det ikke bare om hvilken rolle man selv velger å ta, men også om hvilken rolle informantene gir deg (Wadel 1991). Jeg fikk rollen som studenten. Andre har opplevd at det å få rollen som student har vært problematisk fordi man da ble sett på som en gjest og derfor ikke får adgang til folks private rom (Wadel 1991). For meg ble studentrollen forbundet med det å være lærling, noe som gjorde at det ble legitimt at jeg var med på informasjonsmøter, husmøter og liknende, fordi jeg skulle lære.

Det å være klar over og konsekvent på hvilken rolle man har kan være viktig for ikke å skape forvirring blant dem man studerer, i forhold til hvem man skal identifiseres med. Løchen (1965), som oppholdt seg både blant ansatte og pasienter, fordi han ønsket å fange begge siders perspektiv, opplevde flere ganger å bli dratt inn i konflikter mellom de to partene og å bli oppfattet som "en av de andre". Jeg var oppmerksom på dette, men opplevde ikke at det at jeg hadde kontakt med de ansatte, begrenset kontakten med beboerne. For det første gjorde jeg det helt klart både for de ansatte og beboerne at min studie kun var rettet mot å se beboernes perspektiv. Jeg opplevde heller ikke at det var et negativt "oss og de andre" forhold mellom de ansatte og beboerne. De ansatte har ikke tilgang til beboernes sakspapirer og er på ingen måte med på å avgjøre om beboerne får bli i landet eller ikke. Selv om de ansatte har mulighet til å sanksjonere ved å trekke beboerne for penger hvis de ikke har overholdt husreglene, oppfattet jeg at de ansatte ble sett på som "hjelpere" mer enn "makten" av beboerne.

Selv om jeg i startfasen var med de ansatte når jeg skulle introdusere meg, var det beboerne jeg var sammen med. Det at jeg også var på mottaket på kveldstid etter at de ansatte hadde gått hjem, viste beboerne at det var dem jeg var interessert i.

3.3.1 Rollen som deres norske venn, feltrelasjoner

Din posisjon i det feltet du studerer utvikler seg i takt med utviklingen av forholdet du har til de enkelte deltakerne, sier Fangen (2004:114) Etter hvert som jeg begynte å bli kjent med flere på mottaket gikk min rolle som studenten over til å bli rollen som deres norske venn. Jeg fikk etter hvert tre nøkkelinformanter, som var de jeg oftest gikk på besøk til. To av

nøkkelinformantene ble det fordi de hadde vært åpne og imøtekommende mot meg fra første stund, men også fordi disse på hver sin kant var sosiale midtpunkt, som mange av de andre beboerne kom på besøk til og snakket med jevnlig.

Den tredje hovedinformanten ble jeg kjent med gjennom å være i barnebasen. Mellom oss oppstod det en umiddelbar kjemi, vi visste med en gang at vi likte hverandre. Etter hvert som vi ble bedre kjent, og jeg begynte å tilbringe mye tid hjemme hos denne informanten og hennes familie, merket jeg at jeg syntes det var vanskelig å holde på rollen som forsker. Fordi denne informanten var opptatt av å opprettholde et så ”normalt” hverdagsliv som mulig, og sjelden snakket om problemene med å leve i asylmottak, var det vanskelig å være den som stilte spørsmål og minnet henne på den vanskelige situasjonen. Etter å ha snakket med veilederen min, bestemte jeg meg for at det kanskje ikke var nødvendig å stille for mange spørsmål heller, jeg ville jo absolutt lære mye av å være sammen med denne informanten og dele daglige gjøremål og hendelser med henne.

I feltforskning er det viktig å opprettholde god balanse mellom nærhet og distanse (Repstad 1993). Nærhet er viktig for å oppnå tillit hos informantene, fordi uten tillit vil en ikke kunne få tilstrekkelig innpass og observasjonene kan bli overfladiske. Det er likevel viktig å opprettholde en viss distanse til informantene for å kunne analysere de observasjonene en gjør på en sosiologisk måte. Hvis en ikke klarer dette kan resultatet bli at en overtar informantens perspektiv. Jeg vil beskrive min forskerstil som nær. Jeg kom lett i kontakt med folk og syntes det var spennende å gjøre ting sammen med dem. Dette gjorde nok at beboerne syntes det var hyggelig å ha meg med også. Det hadde vært vanskelig å ha en distansert forskerstil på mottaket i og med at beboerne som oftest var inne på egne rom og det var lite som foregikk ute i fellesarealet. Annick Prieur (2002: 148) mener at nærhet til informantene snarere er en fordel enn et problem, men at problemet oppstår hvis forskeren ikke klarer å gjenvinne en distanse til felten under analysearbeidet. Måten jeg klarte å få en distanse til det jeg studerte på, var ved at jeg dro fra mottaket hver dag, slik at jeg fikk litt avstand og tid til å reflektere over det jeg observerte og min egen rolle i felten. Etter at feltarbeidet var avsluttet og analysearbeidet skulle starte, forsøkte jeg å lese notatene med et sosiologisk blikk og ikke som en som var en del av mottakssamfunnet.

3.3.2 Hva hadde min alder, mitt kjønn og min etnisitet å si for hvem jeg kom i kontakt med?

Alder kjønn og etnisitet er synlige kjennetegn som vil være med på å bestemme hva slags inntrykk informantene gjør seg opp om forskeren, noe som igjen vil påvirke hvilken relasjon forskeren får til informantene og dermed hvilke data man får. Album skriver at det kan være en fordel å være ung som forsker, fordi man kan spille på ungdommelig usikkerhet og nysgjerrighet, og at det ble stilt større krav til seriøsitet når han ble eldre (Album 1996:244-245). Andre har pekt på frykten for å ikke bli tatt seriøst fordi man er ung og dermed ikke kan ha nok kunnskap om temaet man forsker på (Bjørndahl 2006). På mottaket opplevde jeg det som en fordel at jeg var ung fordi det gjorde meg ufarlig. Jeg var ingen autoritær person som beboerne kviet deg for å komme bort og snakke til. Dessuten opplevde jeg at mange beboere syntes det var fint å være den som hadde noe å lære bort.

Jeg tror at det at jeg var norsk hadde betydning for at beboerne syntes det var spennende å bli kjent med meg. Ingen av de jeg snakket med hadde norske venner i nærområdet, selv om noen fortalte at de hadde hatt norske venner på steder der de hadde bodd før. De hadde mange spørsmål om det norske samfunnet og om hvordan jeg oppfattet dem og livet i asylmottak generelt.

Kjønn har mye å si for hvor man slipper inn som forsker. Jeg fikk best kontakt med kvinnene. Dette kom både av at jeg følte meg mest vel sammen med kvinnene, og at vi hadde typiske kvinnetemaer å relatere til når vi snakket sammen. Det kom også av at det var kvinnene som var mest synlige på mottaket. Hvis jeg satt for meg selv i en av fellesstuene, hendte det at det kom flere kvinner ut på kjøkkenet eller kom og satte seg i fellesstua. Mennene holdt seg stort sett på rommene sine. Bare en gang i løpet av feltstudien møtte jeg to menn som satt sammen på stua. Noen menn ble jeg kjent med gjennom ektefellen deres, noen ble jeg kjent med fordi jeg traff dem tilfeldig i gangen og vi kom i prat, mens andre gjorde jeg formelle avtaler med fordi det var vanskelig å treffe på dem på andre måter. Tidlig i feltstudien ble jeg advart av lederen på mottaket mot å bli med de enslige mennene inn på rommet. Jeg valgte imidlertid ikke å følge dette rådet. Hvis jeg skulle bli kjent med disse beboerne i naturlige omgivelser krevde det at jeg måtte besøke dem i deres hjem også. Jeg opplevde ingen ubehageligheter fra noen av de jeg besøkte. Noen av de yngre guttene inviterte meg med på diskotek, men jeg

forklarte dem at siden jeg skulle lære om livet på mottaket så måtte jeg være der, noe de syntes hørtes rimelig ut.

3.4 Den praktiske utførelsen av feltarbeidet

Feltarbeidet foregikk i tidsperioden fra den 18. september til den 18. oktober 2006. Jeg var på mottaket til forskjellige tider av døgnet, stort sett på formiddagen og ettermiddagen og av og til på kvelden. Jeg var aldri på mottaket tidlig om morgenen, dette var fordi folk stort sett ikke var oppe og i gang før etter klokken ti. Dette hadde blant annet å gjøre med at den perioden jeg var på mottaket så var det Ramadan, noe som betydde at muslimene var oppe sent på natten for å spise og sov utover dagen. Hvor mange timer jeg var der per dag varierte ettersom om det var stille på mottaket, eller om jeg møtte mange eller hadde avtalt å møte noen. Gjennomsnittlig var jeg på mottaket fem timer om dagen, men noe av denne tiden gikk med til å skrive notater. Det er forskjell på hvor lenge av gangen forskere oppholder seg i felten. Album (1996:235) var for eksempel ikke på sykehuset i mer enn et par timer av gangen fordi han følte at konsentrasjonsevnen dalte hvis han var tilstede lenger. Andre er sammen med sine informanter i flere døgn av gangen. Til forskjell fra Album var jeg en deltakende observatør, noe som innebar at jeg ikke ønsket å gå midt i en middag eller en lek med barna. En annen årsak var at jeg ønsket å bli så godt kjent med beboerne som mulig, særlig med mine hovedinformanter, noe som tar tid. Likevel merket jeg at jeg kunne bli veldig sliten av å være sammen med beboerne over lang tid. Ikke bare skulle jeg gjøre det samme som dem, men jeg skulle også holde på konsentrasjonen og se etter ”hva det er som egentlig skjer her nå”. Når jeg merket at jeg ble sliten trakk jeg meg tilbake for å skrive notater på kontoret, eller dro til en kafé utenfor mottaket.

3.4.1 Forholdet mellom intervju og observasjon

Som jeg var inne på under avsnittet ”valg av metode”, så er det forskjell på hva slags informasjon man får når man intervjuer og når man observerer. Det meste av intervjuingen jeg gjorde foregikk som uformell prat og var en naturlig del av det beboerne og jeg holdt på med. Jeg valgte å gjøre avtalte intervjuer med noen av de enslige mennene. Dette kom av at jeg syntes jeg fikk mer informasjon om kvinnene enn om mennene fordi det var vanskeligere å komme i kontakt med mennene av forskjellige årsaker. Noen sov hele dagen mens jeg var på mottaket, andre var ikke på mottaket i det hele tatt og noen holt seg bare for seg selv. Disse

intervjuene var ganske uformelle. Jeg hadde laget en mini intervjuguide på forhånd med spørsmål som jeg lurte på, men utover disse snakket vi om det informantene selv hadde lyst til. Dette handlet ofte om hvordan de fikk dagene til å gå på mottaket, om de hadde venner på mottaket og om hvordan det var å komme i kontakt med de andre beboerne.

For min forståelse av hva det er som foregår mellom beboerne på mottaket var observasjon svært viktig. For eksempel foregikk det en del kommunikasjon mellom beboerne som ikke først og fremst var verbal. Betydningen av den tause forståelsen mellom to personer som bare sitter stille og røyker sammen ville for eksempel være vanskelig å fange uten å selv være til stede og oppleve den. Som oftest foregikk forholdet mellom uformelt snakk og observasjon slik at jeg kunne bite meg merke i noe beboerne fortalte meg om og senere ha dette i minnet når jeg observerte hva de gjorde. Jeg stilte også spørsmål om ting jeg hadde observert som jeg trengte en forklaring på.

3.4.2 Notater

I begynnelsen forsøkte jeg å skrive notater mens jeg var ute blant folk. Astrid Skatvedt (2001) skriver i sin hovedoppgave om hvordan hun opplevde det å sitte og skrive i beboernes nærhet som positivt, fordi dette ofte førte til at beboerne kom bort til henne for å spørre om ting, og for å utdype ting de hadde diskutert tidligere. Jeg merket likevel fort at dette ikke passet for meg. Årsaken til det var at jeg selv ofte måtte oppsøke beboerne, og komme hjem til dem. Jeg mente derfor at jeg måtte vie min fulle oppmerksomhet til beboerne, og det vi foretok oss. Jeg tror at dette var viktig i forhold til å skape tillit mellom meg og beboerne. Hvis jeg hadde notert i situasjonen kan det hende at beboerne ville vært mer oppmerksomme på at de ble observert slik at deres oppførsel kunne blitt påvirket av dette. Jeg valgte derfor i stedet å være sammen med beboerne en stund, for så å trekke meg tilbake for å skrive notater etterpå. Jeg skrev alltid notater rett etter at jeg hadde vært sammen med beboerne slik at jeg hadde observasjonene av hva folk hadde sagt og gjort friskt i minne. I noen tilfeller der jeg mente at det som skjedde mellom beboerne var spesielt interessant for oppgaven, gikk jeg gjerne for å notere med en gang etter at en situasjon var avsluttet og det var passende å trekke seg tilbake. Jeg hadde fått tildelt en egen pult på kontoret i administrasjonsbygget der jeg kunne sitte og skrive, men jeg satte meg også ofte i en av fellesstuene og skrev ned notater for eksempel etter at jeg hadde vært på besøk til noen.

3.4.3 Språket

Som deltakende observatør valgte jeg å ikke benytte meg av tolk. Den mest naturlige årsaken til det, var at jeg ikke kunne ha med meg en tolk rundt omkring på mottaket i flere timer om dagen. Det hadde jeg for det første ikke hatt råd til, og for det andre tror jeg det ville ha skapt en viss avstand mellom meg og beboerne. Jeg ser for meg at det kunne vært vanskeligere å få innpass, fordi når man er to har man hele tiden hverandre å snakke med, og det ville ikke være like enkelt for beboerne å ta initiativ til en prat. En samtale med en tredjepart til stede kan dessuten virke litt unaturlig. Andre har opplevd at det er lettere for informanten å forholde seg til tolken enn til forskeren, og at det dermed er vanskelig å opprettholde hovedkontakten mellom forskeren og informanten (Brekke 2001:61).

Det at jeg valgte å ikke bruke tolk innebar at jeg ikke alltid kunne forstå det beboerne snakket om seg imellom, når de snakket sammen på et annet språk enn norsk og engelsk. Dette førte til utfordringer for meg, men hadde også sine positive sider. Det viktigste var, som jeg påpekte innledningsvis, at jeg fikk oppleve hvordan det er for beboerne på mottaket å ikke forstå hverandres språk. Jeg måtte bruke de samme metodene som dem for å få til å kommunisere. Dette gikk stort sett bra fordi mange av beboerne snakket engelsk, og noen snakket norsk. Selv om det var beboere jeg ikke fikk snakket så mye med, var vi sammen og hadde en form for kommunikasjon igjennom det vi foretok oss og med kroppsspråk. I de tilfellene da jeg satt sammen med flere og snakket, kom det gjerne andre bort som ville snakke med meg, men som ikke kunne engelsk. De fikk da noen av de andre til å oversette for seg. Det er en vanlig ordning på mottaket at beboere som kan engelsk eller norsk gjerne tolker for andre fra samme land. Jeg fikk også en del informasjon ved å være med på informasjonsmøter der det alltid var en tolk tilstede. En del muntlig informasjon har gått tapt, men jeg tror likevel at min forståelse av hva som skjer mellom beboerne på mottaket er god fordi jeg har fått en følelse av hvordan ting foregår, og blitt kjent med mange beboere som jeg har truffet igjen og igjen over en lengre periode. Eksempelvis snakket jeg og Te-mannen svært dårlig sammen, men vi kommuniserte selv om vi ikke sa så mye, og møtet med han gav meg innsikt i hvordan slike situasjoner kan oppleves for beboerne.

I noen av sitatene og feltnotatene jeg har tatt med i analysen, har jeg valgt å gjøre språket til beboerne mer presist. Dette har jeg gjort både av etiske grunner og for å gjøre dem mer lesbare og lettere å forstå. Dette innebærer at jeg har oversatt noen sitater, eller bare enkelte

ord i sitater fra engelsk til norsk. Jeg har også gjort om på rekkefølgen av ord i setninger. Dette har jeg gjort fordi jeg ønsker at beboerne skal bli tatt seriøst. Når man forsøker å fortelle noen noe på et annet språk enn morsmålet, kan man fort komme opp i vanskeligheter og man må ta noen omveier, eller bruke et tilnærmet likt ord, for å komme frem til det man ønsker å formidle. Når to personer står ansikt til ansikt og snakker med hverandre er det mulig å sammen komme frem til den rette betydningen, men dette er ikke så lett når ordene skal leses fra et papir og man ikke får med kontekst og kroppsspråk. Hadde jeg presentert sitatene med beboernes muntlige preg, kunne de fort blitt oppfattet som barnslige eller uintelligente. Jeg mener at innholdet i det beboerne har fortalt er viktigere å få frem, enn måten de har fortalt det på.

3.5 Analysearbeidet

I arbeide med analysen har jeg lest igjennom feltnotatene grundig mange ganger, for å finne frem til de situasjonene, samtaleemnene og temaene som jeg mener er de som var mest fremtredende, og som best kan illustrere samhandlingen og identitetsarbeidet beboerne imellom under forskningsperioden. I analysen har jeg trukket frem situasjoner og sitater som jeg fant at var gjentakende i datamaterialet og som derfor pekte seg ut som noe som hadde en vesentlig betydning for samhandlingen beboerne imellom.

På grunn av plassbegrensninger har jeg ikke med mange situasjonskategorier, jeg har isteden valgt å gå i dybden på noen. Situasjonene jeg har tatt med er hverdagslige og lite dramatiske, men som jeg skrev innledningsvis er det noen situasjoner en observerer som feltforsker som er mer iøynefallende og som peker seg ut som mer vesentlige enn andre. I denne oppgaven har det vesentlige vært å se på situasjoner som illustrerer hva som skjer i hverdaglige små situasjoner som vi gjerne tar for gitt, men som kan være av stor betydning for beboerne i deres samarbeid om situasjonsdefinisjoner og deres identitetsarbeid i samhandling med hverandre.

3.6 Etske vurderinger

Jeg har allerede vært inne på noen etiske prinsipper som omhandler mitt forhold til informantene og ivaretagelse av deres anonymitet og informert samtykke. Jeg ønsker likevel i dette avsnittet å gå nærmere inn på noen etiske vurderinger jeg har gjort som var viktig i denne feltstudien.

3.6.1 Anonymisering

Når det gjelder ivaretagelsen av informantenes anonymitet har jeg gjort flere grep. Jeg har gitt alle informantene fiktive navn. Navnene er også brukt tilfeldig, slik at et ”arabisk klingende navn” godt kan være brukt på personer fra øst- Europa og omvendt, slik at type navn ikke kan avsløre hvor beboerne er fra. I noen tilfeller har jeg sagt hvor beboerne kommer fra, men da har anonymiteten blitt ivaretatt av at de tilhører en stor gruppe på mottaket. I tillegg har jeg i noen tilfeller gjort om på antall barn beboerne har og barnas kjønn. Som nevnt har jeg også ”pyntet på” språket til informantene, noe som også er med på å bevare deres anonymitet. Selve mottaket er anonymisert ved at jeg bare har kalt det mottaket.

3.6.2 Forskerens ansvar overfor utsatte grupper

Mange asylsøkere har opplevd en traumatisk fortid, og mange kan være skeptiske til å la seg intervjuer fordi de er redde for å måtte rippe opp igjen i gamle sår som det er vondt å fortelle om. Det var viktig for meg å formidle til beboerne at min oppgave skulle handle om hvordan livet er på mottaket her og nå, og at det derfor ikke var nødvendig å fortelle meg deres livshistorie. Likevel opplevde jeg ofte at beboerne hadde et ønske om å fortelle meg litt om sin bakgrunn og hvordan de hadde kommet til mottaket. Jeg fikk inntrykk av at det å få dele sin fortelling med noen, var viktig for mange, for å vise hvem de var. Den nasjonale forskningskomitè for samfunnsvitenskap og humaniora (2006:22) har slått fast at forskeren har et særlig ansvar overfor utsatte og svakstilte personer og grupper, fordi de ikke alltid vil være rustet til å beskytte sine interesser overfor forskeren. Jeg har ikke brukt sensitiv informasjon som beboerne har fortalt meg, men i noen tilfeller minnet jeg dem på at jeg skulle skrive oppgave, slik at de ikke glemte dette og følte at de hadde utlevert seg overfor meg. I noen tilfeller der jeg mente at det beboerne fortalte om tidligere opplevelser kunne være nyttig for oppgaven, spurte jeg om tillatelse til å benytte det, hvis det skulle bli aktuelt.

4. Beboernes forutsetninger for samhandlingen

I dette kapitlet skal jeg ta for meg noen aspekter rundt det å være asylsøker og bo i mottak, som er med på å vanskeliggjøre samhandlingen mellom beboerne. Den første delen er en mer generell betraktning, mens de neste to avsnittene bygger på eksempler fra feltstudien.

4.1 Beboerne har forskjellig forståelseshorisont

Beboere i asylmottak kommer fra mange ulike kulturer. De er fremmede for hverandre, men likevel bor de tett på hverandre. Derfor må de finne frem til måter å være sammen på. Her kan man se at det finnes noen likhetstrekk mellom Albums (1996) sykehuspasienter og beboere i asylmottak. På samme måte som pasienter er nære fremmede er også beboere i asylmottak det. Pasientene på sykehus kjenner ikke hverandre når de blir lagt inn på sykehuset, men de vet likevel noe viktig om hverandre, nemlig at de andre også er pasienter. Det blir viktig for pasientene å jobbe sammen for å opprettholde sin verdighet. Dette gjør de ved å legge vekt på det alminnelige, som gjør at ingen skiller seg ut. Beboere i asylmottak vet også at de alle er asylsøkere, noe som kan gi en fellesskapsfølelse. Men Albums pasienter har noe som beboere i asylmottak ikke nødvendigvis har, en felles kulturell bakgrunnsforståelse som gir dem et grunnlag for å tolke de signalene som blir sendt dem imellom på samme måte, slik at de kan gi den responsen som er forventet av dem.

Å dele en felles forståelseshorisont er noe de fleste tar forgitt. Det at vi vet hva som er passende og riktig å gjøre i en situasjon, og at andre også deler denne oppfatningen gjør at verden fremstår systematisk og forståelig for oss. Det er lett å se hvor selvfølgelig dette er for oss ved å snu på konvensjonene og ikke gjøre det som er forventet av oss i en situasjon, slik som i Garfinkels (1967) eksperimenter. Elevene hans fikk i oppdrag å gå hjem og oppføre seg som gjest i sitt eget hus og se hvilke reaksjoner dette skapte. Som kjent førte dette til stor forvirring blant de som ble utsatt for disse eksperimentene, men også for de som utførte dem. Giddens beskriver hvor grunnleggende en felles forståelseshorisont er for oss på denne måten:

At besvare selv det mest simple spørsmål i dagligdagen eller reagere på en henkastet bemerkning kræver, at der sættes parentes om en næsten uendelig række af muligheder, der er potentielt åbne for individet. At en given reaktion kan kaldes "passende" eller "acceptabel" forudsætter en fælles - men ubevist og ubeviselig-virkelighedsramme (Giddens 1996:50).

Slik Goffman (1986) ser det, finnes det alltid rammer for alt som skjer. Det er likevel vanskelig å se for seg at det finnes noen umiddelbart kjente rammer for beboerne på mottaket. Å leve i asylmottak er for de fleste en helt ny tilværelse som det er vanskelig å forberede seg til. Ingen har noen gang lært hvordan det er å bo i et mottak og hvordan dette gjøres. Beboerne kan ikke alltid støtte seg til kjente koder for hvordan de skal opptre i forskjellige situasjoner, ettersom de ikke har den samme bakgrunnsforståelsen slik at de kan tolke hverandres metakommunikative signaler som ladet med mening. Dette kan gjøre samhandlingen mer komplisert for beboere i asylmottak enn den ville vært for mennesker fra samme kultur. Enkle ting, som hvor nær man skal stå hverandre når man snakker, hvor lenge det er høflig å se på andre uten å vike med blikket, eller hvilken type og hvor mye kroppskontakt som blir betraktet som anstendig, er forskjellig fra kultur til kultur. Når slike normer blir overholdt er de måter å vise andre respekt på. Men hvis disse normene blir brutt, vil vi føle oss invadert og krenket og ubehaget kan kjennes på kroppen.

4.2 Trist taushet

Et annet aspekt som kan gjøre samhandlingen vanskelig er at beboerne ikke forstår hverandres språk. Under den tiden feltarbeidet pågikk hadde asylsøkere som ikke hadde fått opphold i Norge ikke rett til norskopplæring². Språket er et viktig kommunikasjonsmiddel. Når det faller bort kan misforståelser lett oppstå. I følge Mead (1967) er språket viktig fordi det hjelper oss å gi mening til våre erfaringer. Når muligheten for språklig kommunikasjon er begrenset, begrenser det også muligheten for å sette seg inn i andres situasjon.

Tidligere ble norskundervisningen sett på som et sted beboerne kunne møtes og bli kjent med hverandre, og som et holdepunkt i hverdagen. Etter at norskundervisningen falt bort i 2003, har forskning vist at ansatte ved mottakene opplever dette som en grunnleggende årsak til økende vold og at det har vanskeliggjort mottaks- og integreringsarbeidet (Berg og Sveaass 2005:142). Norskundervisningen var noe beboerne hadde til felles, de hadde noe å gjøre sammen slik at de kunne opparbeide seg felles referanserammer. Noe som kan føre til at det er lettere å identifisere seg med hverandre. Etter at norskundervisningen forsvant mistet beboerne både muligheten til å lære et felles språk, slik at de kan kommunisere lettere med hverandre, og en plass å møtes regelmessig.

² Da jeg var på mottaket i september 2006 fikk ikke asylsøkerne tilbud om gratis norskopplæring, denne ordningen opphørte i 2003, men har fra august 2007, trådt i kraft igjen.

Beboerne i denne studien fortalte ofte om språkproblemer og hvordan dette gjorde tilværelsen på mottaket vanskelig. En ung mannlig informant jeg hadde kontakt med gjennom hele studien så ut til å være preget av at det var vanskelig å kommunisere med andre og at det fort kunne oppstå misforståelser:

Det er en språkbarriere på mottaket. Det er vanskelig å snakke med folk som kun snakker for eksempel farsi, eller dari... Sitt eget morsmål. Små konflikter kan oppstå som utvikler seg til noe større, enten fordi folk misforstår hverandre, eller man har vanskelige ting å tenke på. Hvis folk har fått beskjed om avslag kan de bli syke og reagere lett på ting. Dette har igjen noe å gjøre med at folk har forskjellig språk og kultur.

Mannen snakket selv svært godt engelsk, han var godt utdannet og var opptatt av forholdene for beboerne på mottaket. Han fortalte at han hadde vært opptatt av at beboerne måtte få muligheten til å lære seg et felles språk, slik at de kunne kommunisere på en enklere måte. Han hadde tatt kontakt med en representant fra UDI for å snakke om viktigheten av dette. Da han ikke hadde fått noen konkret respons, hadde han foreslått gjennom samarbeidsrådet³ at de kanskje kunne forsøke å lære seg engelsk, i og med at det var mange på mottaket som kunne en del engelsk fra før. Han fortalte at han da hadde opplevd at mange ble sinte fordi de mente at det var enkelt for han å foreslå dette som kunne engelsk fra før, men mange andre kunne ikke det. Da han fortalte om dette var det med en mutt stemme, han var lut i ryggen og det kunne se ut som hans engasjement over tiden hadde gått fra optimisme til pessimisme. Han holdt seg mye for seg selv og fortalte at han helst var på biblioteket for å lese aviser, eller var på internett for å holde seg oppdatert om tilstanden i hjemlandet. Jeg spurte han om hva han trodde var årsaken til at beboerne ikke stilte opp på fellesaktivitetene som ble arrangert av mottaket:

Folk synes det er en vits ... Hva skal jeg med fritidsaktiviteter når jeg ikke kan snakke med noen? Hvorfor dra i svømmehallen hvis jeg ikke kan snakke med noen der? Det blir arrangert aktiviteter, så er det bare et par som møter opp... Mottaket får penger til å bruke på aktiviteter... Mange synes at de pengene burde brukes til norskkurs.

³UDI stiller krav om at "mottaket skal sikre at beboere gis innflytelse på beslutninger som har direkte betydning for deres hverdag". Samarbeidsrådet består av 7-9 faste medlemmer. Av disse er to fra de ansatte og resten velges fra beboerne. Samarbeidsrådet møtes anslagsvis en gang pr. måned. Det heter seg at flest mulig av driftsoppgavene bør løses gjennom beboermedvirkning via samarbeidsrådet.

Dette sitatet kan leses som ladet med en følelse av avmakt fordi ønsket om å lære språket ikke når frem. En kan også få et inntrykk av at mannen synes det er ubehagelig å være sammen med mennesker han ikke greier å gjøre seg forstått overfor, og heller ikke selv forstår. Å ikke forstå hva andre snakker om kan skape en følelse av mindreverdighet. En kvinnelig beboer som egentlig var ganske aktiv sosialt på mottaket, fortalte om hvordan språkproblemene også påvirket henne: *"Jeg har mange venner på mottaket..., Men det er vanskelig også... Fordi mange snakker forskjellige språk. Jeg kan sitte og høre på en samtale og ikke forstå noen ting. Da føler jeg meg dum"*. Fordi hun ikke kan delta i samtalen føler hun seg dum, som hun sier. Slik jeg forstår Scheff (1990) kan det å si at en føler seg dum være en form for skam, men at følelsen ikke er gjenkjent som skam. I følge Goffman (1982) er for eksempel turtaking og å ikke avbryte når en annen snakker, en måte å vise hverandre respekt og verdighet på. Det kan tenkes at når en person som ikke kan språket er tilstede mens flere andre snakker, vil den personen lett bli oversett. Noe som igjen kan føre til forlegenhet. Fordi denne beboeren er i mindretall i forhold til de som fører samtalen og fordi hun ikke kan delta på lik linje som de andre, kan hun ha evaluert seg selv negativt i de andres øyne, slik som Mead (1967) beskriver det. Altså at hun tror at de andre evaluerer henne negativt. Dette kan handle om den sosiale frykten for at man kan komme til å bli satt i en skamfull posisjon og dermed blir forlegen.

Flere beboere påpekte at de som kun kan sitt eget morsmål ofte blir isolert på mottaket. En mann sa: *"Det at folk ikke kan norsk eller engelsk gjør at de kan bli isolert på mottaket fordi de holder seg til den gruppen som snakker samme språk (som en selv), de blir avhengig av at andre tolker for dem"*. Eksempelvis var Te-mannen den ene av to som snakket hans språk på mottaket, men den andre var en yngre gutt som i tillegg kunne engelsk slik at han hadde muligheten til å snakke med andre. Te-mannen holdt seg stort sett for seg selv. Jeg møtte han ofte i gangen og på vei ut på sykkel. Han smilte og hilste alltid, men jeg så aldri at han snakket med noen av de andre beboerne, selv ikke da alle skulle samles for å vaske fellesrommene. I følge Goffmans (1982) beskrivelse av hvordan vi til vanlig behandler selvet som noe hellig, og hvordan vi gjennom naturlige hverdagslige ritualer gir hverandre bekræftelser på hverandre som unike individer, kan vi tenke oss at når vanlig hverdagslig prat med andre faller bort vil også noe av den rituelle bekræftelsen av selvet bli borte. Te-mannens manglende kontakt med de andre beboerne kan gjøre at han føler seg usynlig og uten egenverd. Han er bare en i mengden, ikke et eget individ som det er interessant for de andre å snakke med. Sett med Collins` (2005) øyne kan det tenkes at de andre beboerne unngår å

snakke med Te-mannen fordi det er anstrengende for dem å forsøke å kommunisere med han, noe som igjen kan gå ut over selvfølelsen deres.

4.3 Svak selvidentitet

Følelsen av å være ny i et fremmed land med bare fremmede mennesker rundt seg kan skape usikkerhet om hvem en selv er. Det at man har forskjellig forståelseshorisont, slik som beskrevet tidligere, kan rokke ved det Giddens (1996:279) kaller menneskets ontologiske sikkerhet. Ontologisk sikkerhet kan beskrives som følelsen av begivenhetenes kontinuitet og orden. Når en felles forståelseshorisont ikke lenger kan tas for gitt vil det kunne føre til en usikkerhet og utrygghet i tilværelsen. Når våre vaner, rutiner og generelle forståelse av verden rundt oss ikke deles av andre, kan vi begynne å stille spørsmålsteget ved alt vi tidligere har vært trygge på.

Beboernes selvidentitet kan sies å bli svak på grunn av den altoppslukende bekymringen for om man kommer til å få oppholdstillatelse eller ikke. Lauritsen og Berg oppsummerer asylsøkertilværelsen på denne måten: *”Å være asylsøker innebærer brudd med fortid, usikkerhet omkring fremtid, og ei nåtid preget av venting”* (Lauritsen og Berg 1999:23).

Mange av beboerne jeg snakket med hadde vært på mottaket i mer enn to år, den som hadde bodd på mottaket lengst hadde vært der i seks år. Giddens (1996) skriver blant annet om hvor viktig det er for menneskers selvidentitet å kunne planlegge sitt liv. Individuer skaper kontinuerlig en biografi om seg selv som strekker seg fra fortiden og inn i fremtiden. Dette er en del av vår selvforståelse. For å få en forståelse av hvem vi er, er det nødvendig å kunne se for seg hvor man vil være i fremtiden. Brekke (2004) skriver at det kan være vanskelig for asylsøkerne å orientere seg i tiden, fordi de får så få markører fra omverdenen å rette seg etter. For det første får de ikke noen dato for når de kan forvente et svar på søknaden. For det andre kan de ikke sammenlikne seg med hvor lang tid det har tatt før andre har fått svar, fordi asylsøkerne får svar i en tilfeldig rekkefølge. For mange asylsøkere blir det derfor vanskelig å planlegge en fremtid. Dette kan påvirke selvidentiteten fordi beboerne ikke kan se for seg hvor eller hvem de vil være i fremtiden. Brekke (2004:45) beskriver dette som at asylsøkerne er ”deprived of a projected self”.

Denne mangelen på kontroll over egen fremtid kombinert med mye tid til å sitte og tenke er noe mange beskriver som vanskelig. Maria forteller: *”I går hadde jeg en dårlig dag. Jeg satt for meg selv og tenkte. Jeg gråt og gråt. Jeg tenkte på min sønn som er igjen i gamlelandet, min døde mann og på min datter som ikke har noen fremtid”*. Maria hadde vært i Norge tidligere sammen med hele familien, men ble så sendt ut av landet. Nå er hun tilbake og håper å få opphold i Norge for seg og sin datter. Hun forteller:

Jeg har mistet motet etter at vi ble sendt ut av landet første gang... Jeg bodde i ei lita norsk bygd i fem år. Jeg, min mann, min sønn og datter. Jeg hadde mange venner der. Det er bare 2500 innbyggere der. Alle hilste på meg. Jeg snakket med butikksamene og folk stoppet og pratet, alle kjenner alle... Jeg hadde en jobb på en restaurant. Jeg satt rundt samme bord som kollegaene mine og spiste mat og snakket.

Maria smiler og ser stolt ut når hun forteller om alle vennene hun og familien hadde og hvor godt de hadde klart å integrere seg i lokalsamfunnet. Dette er en kvinne som forteller at hun hadde alt. Hun hadde fått det til i det norske samfunnet, hun hadde lyktes. Men nå står hun igjen på bar bakke, uten jobb, uten norske venner og med bare halve familien. Tidligere var hun vant til å ha en aktiv rolle i sitt nærmiljø, men nå kan hun bare sitte og vente og tenke, som hun sier. Tanken på den usikre fremtiden for barna hennes gjør henne trist. Likevel har hun funnet en måte å holde seg oppreist på. Hun har tatt en liten jobb innenfor mottaket slik at hun har noe å holde på med noen dager i uken og kan være til nytte, og slipper å sitte og tenke.

4.3.1 Tap av tidligere identiteten

Identitet og en følelse av å ha kontroll over eget liv blir ofte sett i sammenheng med det å kunne være aktiv og produktiv. Beboerne har svært begrenset tilgang til både jobb, skole og fritidsaktiviteter og mange snakket om at de føler seg unyttige. En ung familiefar sa: *”Jeg håper på å få en jobb snart... Jeg vil forsørge meg selv og familien min, betale skatt og ikke gå på sosialen”*. Sitatet kan leses som et sterkt ønske om å kunne bidra i det norske samfunnet. Han ønsker å kunne ta vare på sin egen familie og ikke være en byrde. Mange av beboerne jeg snakket med var bekymret for at nordmenn skulle se på dem på denne måten. Det er lett å se for seg at det kan være en sterk påkjenning å gå fra å være en stolt yrkesaktiv mann, til å bli ”tvunget” til å ta imot hjelp fra andre. Dette kan for mange både føre til tap av tidligere status og identitet.

En kvinne fortalte om hvordan mannen hennes ble syk av å sitte inne og tenke: *”Han søkte om å få arbeidstillatelse, men fikk avslag. Jeg tryglet om at han måtte få noe å gjøre og at han kunne jobbe gratis bare han fikk noe, men ingenting skjedde”*. Et dilemma som kan oppstå når mennene mister tidligere identitet er at rollene også innenfor familien blir byttet om på. Dette kan være av stor betydning fordi de fleste beboerne kommer fra kulturer der man praktiserer et tradisjonelt kjønnsrollemønster. Mannen i sitatet er, slik kvinnen beskriver det, så nedbrutt at det er hun som tar på seg ansvaret med å forsøke å finne en jobb til han. Selv om dette var gjort i beste mening, kan det også tenkes at dette gikk ut over mannens selvfølelse og verdighet som familieforsørger.

Et annet viktig poeng er at mange asylsøkere har opplevd store belastninger og traumatiserende hendelser. Tall fra Skandinavia viser at så mange som 25-30% av asylsøkerne har blitt utsatt for tortur, og mange lider av posttraumatiske stresslidelser (Montgomery og Foldsprang 1994 i Berg og Sveaass 2005: 17). Dette kan føre til at noen beboere blir overfølsomme og er vaksomme og skvetne overfor andre beboere og situasjoner på mottaket, noe som igjen kan gjøre samhandlingen mellom beboerne spent fordi man ikke kan være sikker på hvordan andre vil reagere. En beboer fortalte at han hadde snakket til en mann en gang som hadde gitt ham et råd: *”Jeg gikk bort til en mann på kjøkkenet en gang, for å slå av en prat, men mannen sa til meg: ”Du har bare kjent meg i Norge, du kjenner ikke til min bakgrunn”. Dette er jo et faktum... Jeg har tatt til meg det rådet”*. Beboeren beskriver denne situasjonen som at han hadde fått et råd om å være forsiktig med bare å gå bort til hvem som helst på mottaket og begynne å snakke med dem, fordi han ikke kunne vite noe om hvem de andre ”egentlig” var. Det virket som han hadde tatt dette som en advarsel mot å gå bort til beboere han ikke kjente, fordi han ikke kunne vite hvordan de ville reagere på hans tilnærming.

4.3.2 Beboerne har få personlige rekvisitter som viser identitet

Når beboerne kommer til mottaket har de ikke lenger sine vante symboler å støtte seg til for vise frem seg selv for de andre. Beboerne har med seg svært få personlige eiendeler som kan gi de andre opplysninger om deres identitet. Høy utdanning og yrkesstatus som man kunne vise til i hjemlandet gjelder ikke lenger fordi beboere uten oppholdstillatelse sjelden får tillatelse til å jobbe. Til vanlig forsøker de fleste mennesker, ved hjelp av symboler som for eksempel klær, fritidsinteresser, bøker og interiør i hjemmet, å vise for andre hvem de ønsker

å bli oppfattet som. Det å uttrykke vår identitet overfor andre er et kontinuerlig prosjekt og de fleste har i løpet av et liv klart å bygge opp en ramme av identitetsmarkører rundt seg selv som de synes uttrykker hvem de er. På denne måten kan selvidentitetens fortelling få en ytre form som kan vises frem for andre, slik at de andre kan gi en bekreftelse på denne. Det går an å si at beboerne på mottaket står på bar bakke når de kommer til mottaket, og må starte på nytt med å finne identitetsmarkører som passer for dem. Dette gjør at det kan være vanskelig å få bekreftelse fra de andre på hvem de er utover det å være asylsøker, fordi de andre ikke kjenner til deres fortelling. Når andre ikke vet mye om ens bakgrunn, kan småpratene vi holder på med i hverdagen, der vi spør hverandre ut om hvordan det går og liknende bli borte slik at andre kan bekrefte den fortellingen som en ønsker å presentere, kan noe av denne fortellingen også bli borte for en selv.

Det var forskjell på hvor mye arbeid beboerne la i å finne frem til symboler de kunne bruke for å vise, både for seg selv og de andre, hvem de er. Det kunne virke som at de som hadde vært lenge på mottaket var mest opptatt av dette. Jeg oppfattet det slik at flere av de som hadde vært lenge i mottaket ønsket å bli kjent med de andre, og at de andre skulle bli kjent med flere sider av dem. Det kunne virke som at de hadde et større behov for kontakt. Blant noen av beboerne som hadde vært på mottaket lengst rådet det en slags ”vi får gjøre det beste ut av situasjonen” holdning. Dette viste seg blant annet ved at disse var opptatt av å forsøke å gjøre rommet sitt mer hjemmekoselig og personlig. Yasmin hadde bodd på forskjellige mottak i Norge sammen med sine to barn i nesten fem år. Hun var en av de få beboerne jeg besøkte der jeg la merke til at rommet hadde et personlig preg:

På besøk hos Yasmin: I hjørnet ved vinduet står et bord og to stoler. Bordet er dekorert med et sett kinaskåler, spisepinner og duk. Yasmin fniser og sier: *”De andre har spurt meg hvorfor jeg har pyntet her. Du skal jo ikke bo her alltid, sier de, men hvorfor ikke ha det litt fint likevel? ... Det er fint... Jeg liker det”*.

Yasmin fniser som om hun er usikker på hvordan jeg vil oppfatte pyntingen. Om jeg er enig med de andre om at det er litt rart at hun har brukt energi på å pynte, eller om jeg liker det. Når hun sier: *”Det er fint... Jeg liker det”*, er det som om hun trenger å konstantere det overfor seg selv. Hun uttrykker ikke eksplisitt at hun er klar over at disse symbolene har noe mer enn en dekorativ funksjon, men hun har tydelig tatt et standpunkt på at dette er viktig for henne og hun har derfor beholdt pynten, selv om vennene hennes ”erter” henne litt på grunn av den.

Som notatet viser, er det ikke så vanlig at beboerne er opptatt av å pynte rommene sine, for som venninnene til Yasmin hadde sagt skal de jo ikke bo på mottaket for alltid, og helst ikke så lenge heller. Det kan tenkes at mange beboere faktisk ikke ønsker å pynte rommene fordi det ville være det samme som å si at de har slått seg til ro med å bo på mottaket. Det kan se ut til at disse beboerne holder på med det Goffman (1961) kaller ”rolledistanse”. Ved å ikke finne seg til rette på mottaket, viser de en avstand mellom sin personlige selvforståelse og rollen som asylsøker. Yasmin derimot benytter en annen strategi. Hun har opplevd at ventetiden på mottaket kan bli lang, og at en like godt kan gjøre så godt en kan med det en har, for å holde på en følelse av verdighet og egen identitet. Det å dekorere rommet og gjøre det mer personlig er en måte for Yasmin å skape en forankring i hverdagen for seg og sine. Det kan være et forsøk på å skape et så tilnærmet ”normalt” hjem som mulig, selv om hun og barna bor på et lite rom som i utgangspunktet minner lite om et familiehjem. For de som har barn er det å forsøke å normalisere livet i mottaket så mye som mulig viktig, for å skåne barna mot å vite at foreldrene ikke har kontroll over fremtida. Brekke (2004) forteller at mange asylsøkere anvender denne strategien, som han kaller ”å leve som om man skulle bli,” for å håndtere livet i asylmottak.

Selv om beboerne på mottaket har få symboler å ta i bruk for å vise frem seg selv slik de ønsker å bli oppfattet, får likevel beboerne vite en del om hverandre nettopp fordi de bor så tett på hverandre. Dette vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 6.

5. Det tilsynelatende manglende fellesskapet

Det første som slo meg da jeg kom til mottaket var hvor stille det var der, og hvor lite synlige beboerne var. Det så ikke ut til at beboerne var mye sammen med hverandre. Mange holdt seg på rommet sitt og omgikk ikke andre enn dem de traff i gangen eller på felleskjøkkenet. Tidligere forskning har vist at det er stor grad av tilbaketrekking blant beboere i asylmottak, utstrakt passivitet i forhold til mottakets rutiner og oppgaver, og manglende interesse for fellestiltak (Solheim 1990:36). Dette er tegn som også kan beskrive situasjonen på mottaket i denne studien. Utenom svømming en gang i uken arrangert av de ansatte, var det ingen beboervirksomhet der beboerne selv forsøkte å få i gang organiserte sosiale aktiviteter for alle. Dette kan grunnes i praktiske årsaker, som at det ikke fantes noe spesielt godt egnet sted å være hvis mange skulle samles. I administrasjonsbygget var det et rom som ble brukt til informasjonsmøter, og som også kunne bli tatt i bruk ved forskjellige andre anledninger, men dette rommet ble låst når de ansatte gikk for dagen klokken 15.30. Beboerne hadde mulighet til å bruke det rommet som på dagtid ble brukt som barnebase, men dette rommet var ganske lite og var fylt med barneleker. Likevel tror jeg ikke at mangelen på fellesareal var den viktigste årsaken til at beboerne var lite aktive på mottaket. Flere ganger observerte jeg at de ansatte så ut til å ha vanskeligheter med å få beboerne med på de aktivitetene som ble arrangert av dem også. Damesvømmingen ble blant annet avlyst flere ganger fordi ingen kom. Interessen for å møte opp på husmøter der beboerne kunne komme med forslag til forbedringer og ønsker om hvordan ting skulle gjøres på huset, var heller ikke særlig stor. På et av husmøtene jeg deltok på var det bare tre av tretten beboere som møtte opp. Flere av de ansatte uttrykte at de syntes det var rart at beboerne ikke tok mer vare på hverandre enn de gjorde.

5.1 Tilbaketrekking som et forsvar av selvet

Slik jeg ser det handler ikke beboernes tilbaketrekking og manglende interesse for fellessak om at de ikke ønsker å ta vare på hverandre, men mer om at de forsøker å beskytte sine selv. Hvis vi ser tilbake på fortellingen i innledningen om møtet mellom Te-mannen og meg, og tar i betraktning beboernes forutsetninger for samhandling, sier dette noe om de utfordringene beboerne står overfor i møtet med hverandre. Fordi vi hele tiden misoppfattet hverandre slik at samtalen ble oppstykket med uønskede pauser, opplevdes situasjonen som pinlig. Det å

bygge opp en god følelse mellom deltakerne i et ansikt til ansikt møte krever at man får til en rytme i samtalen. Konversasjonsanalytikere som har studert samtaler mellom mennesker, har sett at en samtale krever høy grad av sosial koordinasjon (Collins 2005:67). De har funnet frem til flere samtaleregler som er med på å styre samtalen. Hvis disse reglene ikke blir fulgt bryter som regel samtalen sammen. Den viktigste regelen er den rytmiske turtakingen. En person snakker om gangen og den andre overtar så fort den andre er ferdig med å snakke. I en samtale med god flyt og høy følelsesmessig energi, tar det under et sekund fra den første personen slutter å snakke, til den andre overtar. Dette betyr at det vi oppfatter som en pinlig pause kan oppstå veldig raskt, i følge Collins (2005:69) etter bare 1,5 sekunder. Fordi Te-mannen og jeg ikke snakket et felles språk, ble spontaniteten i samtalen borte. Goffman (1982: 115) beskriver hvor viktig spontanitet er for et sosialt møte der samtalen er i fokus. Faktisk føler deltakerne en plikt til å være spontane overfor hverandre fordi de ønsker å fremtre som høflige. Hvis spontaniteten mangler vil individene kunne føle seg fremmedgjort i samhandlingen. Samtalen mellom Te-mannen og meg var som sagt preget av å være oppstykket og famlende slik at vi ikke fikk et felles fokus som gjorde at vi følte oss vel. Vi klarte ikke å sette oss inn i hverandres situasjon. Følelsen av pinlighet gjorde at vi ønsket å avslutte møtet. Goffmans beskrivelse av spontanitetsforpliktelsen, kan bidra til å forklare hvorfor situasjonen utviklet seg som den gjorde for oss: *“When the encounter fails to capture the attention of the participants, but does not release them from the obligation of involving themselves in it, then persons present are likely to feel uneasy; for them the interaction fails to come off”* (Goffman 1982:135).

Collins (2005) ville antakelig beskrevet situasjonen mellom Te-mannen og meg som et mislykket sosialt ritual, noe som han mener fører til lav følelsesmessig energi. Men Collins skriver mest om de situasjonene der aktørene får til samhandlingen og oppnår høy følelsesmessig energi, som er noe ”positivt” og ”godt”. Han er ikke like opptatt av å beskrive hva lav følelsesmessig energi kan være. Slik jeg ser det, oppstod det en høy følelsesmessig energi i møtet mellom Te-mannen og meg, men av en annen karakter enn det Collins skriver om. Collins beskrivelse av høy og lav følelsesmessig energi kan oppfattes som litt svart-hvitt og lite nyansert. Jeg vil si at møtet mellom Te-mannen og meg var på et ”mellomnivå av mislykkethet”. Slik jeg tolket situasjonen, ønsket vi begge at samhandlingen skulle fungere og begge hadde et ønske om å vise hverandre at vi satte pris på hverandres selskap. Vi kom bare ikke lenger enn det. Slik jeg ser det kan folk bli sterkere berørt av å ikke få til samhandlingen

når det ligger til grunn et sterkt ønske om å få det til. Det kan gjøre at man blir mer oppmerksom på pinligheten over at man ikke får gitt den andre bekreftelse, eller selv ikke får den bekreftelsen man hadde forventet. Hvis man hadde vært likegyldig til situasjonen kunne man bare gått videre uten å bry seg om pinlighet og tap av ansikt.

For meg gikk følelsen av pinlighet over fordi jeg kunne sette meg i bilen og dra fra mottaket, og tilbake til mine vante omgivelser og mennesker som kjenner meg og som kunne gi meg bekreftelse på meg selv som en kompetent deltaker i sosiale sammenhenger. For mannen jeg drakk te sammen med var dette og liknende møter en del av hverdagen. Slik sett risikerer han å tape ansikt ganske ofte. For oss var situasjonen bare "halvveis mislykket". Hvis beboerne opplever tilsvarende situasjoner gang på gang, er det sannsynlig at det vil gå mer inn på dem og at de til slutt vil gi opp å forsøke å samhandle med andre. Da er vi ved det Collins (2005) kaller lav følelsesmessig energi, som gir lav selvtillit og kan føre til at man i neste situasjon vil unngå å ta initiativ til prat.

Goffman (1982:15) skriver at den sikreste måten å forhindre at en mister ansikt er å unngå situasjoner der ansiktet kan bli truet. Fordi kommunikasjonen er vanskelig mellom beboerne, kan det være enklere å ikke delta på aktiviteter der de vet at de vil ha problemer med å gjøre seg forstått. Det kan være en bedre løsning å trekke seg tilbake, fordi det er for anstrengende og skamfullt å hele tiden måtte jobbe for å bli forstått. Mange beboere ser derfor ut til å benytte tilbaketrekking som en selvbevarende strategi. Et problem er at dette kan gjøre at disse beboerne ikke får en følelse av å bli sett som den de er ut over det å være asylsøker. De får ingen tilbakemelding på seg selv som individ. En beboer forteller hvordan hun oppfatter tilbaketrekkingen: *"Det er mange som er ensomme her. De som bare kan sitt eget morsmål holder seg mye for seg selv og har ikke så mange å snakke med. Det er også mange som er for seg selv, selv om de kan språket... De er slitne"*.

I tillegg til disse kommunikasjonsproblemene er beboerne på mottaket i en veldig spesiell situasjon i forhold til at mange har opplevd traumatiske hendelser, krig og forfølgelse. Dessuten gjør usikkerheten omkring fremtiden at mange føler seg maktesløse. Mange har ikke overskudd til å involvere seg i de andre beboernes liv. En beboer fortalte at det var lettere å forholde seg til venner utenfor mottaket:

I⁴: Det er bedre å treffe mennesker utenfor mottaket. I mottaket har alle sin bakgrunn, sin kultur og sitt eget språk. Når man treffer venner utenfor mottaket er det en mer avslappet atmosfære. Ikke så stressende, anstrengende.

F: *Tror du det er fordi man har mer tid til å tenke på andre når man har fått opphold?*

I: Når man bor i kommunen har man ikke lenger de bekymringene for om man kommer til å få opphold. Når man går og venter på svar, snakker med advokaten, sender papirer til UDI, blir man bundet i denne tankegangen. Det regulerer deg om du vil det eller ei.

Mannens beskrivelser i sitatet over viser til at det er selve atmosfæren på mottaket og det presset beboerne er under som gjør at det er energitappende å være sammen. Som han sier, er det mer avslappende å møte mennesker utenfor mottaket. Når beboerne snakker om venner utenfor mottaket, er det som oftest asylsøkere som allerede har fått opphold og er bosatt i kommunen. Svært få av beboerne fortalte at de hadde norske venner. Flere beboere fortalte at de hadde kontakt med folk fra samme land som seg selv, som var bosatt i kommunen. Noen fortalte at de traff disse vennene på biblioteket og noen fortalte at de var på besøk hjemme hos vennene sine.

Flere jeg snakket med som fortalte at de skulle besøke familie eller venner utenfor mottaket, snakket om dette som om de så på det som å ta seg fri fra mottakslivet. Sett ut i fra Collins` (2005) teori går det an å tolke dette som at noen beboere slik som denne mannen, får sterkere følelsesmessig energi av å være sammen med venner utenfor mottaket fordi de lever et vanlig liv uten det presset som følger med det å bo i mottak. Ved å være sammen med mennesker ute i samfunnet, kan beboerne få bekreftelse på seg selv som vanlige mennesker og ikke bare som asylsøkere i mottak. Goffman (1991:158) fant også eksempler på dette blant pasienter i psykiatriske sykehus: *”Selv om nogle patienter hævdede at de ikke følte seg godt tilpass sammen med andre en patienter, følte andre patienter det ulige ”sundere” at omgås ikke-patienter.”* Disse pasientene så det å være sammen med utenforstående som en mulighet til å glemme pasientkulturen. Dessuten visste ikke de utenforstående hvor lav rang pasientene hadde innefor sykehuset, de kunne dermed få muligheten til å føle seg som vanlige mennesker for en stund. Dette kan synes å stemme også for mange beboere på mottaket, spesielt ble det med å søke venner utenfor mottaket nevnt av mange menn. Det kan også virke som at tilbaketrekkingen fra fellesskapet innenfor mottaket var størst blant mennene. Det var for eksempel en del mannlige beboere på mottaket som jeg ikke så i løpet av hele feltstudien. Dette kom av at disse beboerne nesten ikke oppholdt seg på mottaket i det hele tatt. Noen

⁴ I= informant. F= forsker

bodde hos venner og familie og jobbet utenfor mottaket. Jeg vil komme nærmere inn på dette i kapittel 9.

5.2 Andre strategier for å bekrefte selvidentiteten

Det at mange beboere var tilbaketrukket fra fellesskapet på mottaket trenger ikke nødvendigvis å bety at de var fullstendig tilbaketrukket fra verden rundt seg. Et av de hyppigst stilte spørsmålene på de informasjonsmøtene jeg deltok på, dreide seg om internettforbindelsen på mottaket. For mange var det viktig å få rom i den fløyen der internettforbindelsen var best. De fleste på mottaket hadde datamaskin på rommet sitt. Flere, og særlig de enslige guttene, fortalte at dagene deres stort sett bestod av å være på rommet og sitte på nettet for å snakke med familie og venner. En ung mann forteller: *”Jeg er stort sett på rommet mitt og sitter på nettet og snakker med venner. Jeg har to venner som er fra samme land som meg, som bor i sentrum. Jeg besøker dem av og til.”*

For beboere i mottak som verken har jobb eller skole å gå til, kan internett være en viktig kilde til kontakt med andre de kan identifisere seg med. Hvis vi tar i betraktning Giddens` (1996:221) teori om selvidentitet og modernitet, kan vi si at det å holde kontakt med venner og familie over nettet kan være forenende for selvet, fordi beboerne kan føle seg mer knyttet til disse, enn de gjør til de andre menneskene på mottaket som snakker et annet språk, har en annen kultur, og ikke kjenner til deres fortelling.

Collins hevder at e-post og langdistanse interaksjon aldri kan erstatte ansikt til ansikt ritualer fordi de rituelle symbolene som skaper solidaritet blir borte. Man har ikke fokusert oppmerksomheten mot det samme, de kroppslige symbolene vi sender ut blir borte, og den følelsesmessige energien mangler. *”Email settles in to bare utilitarian communication, degrading relations, precisely because it drops the ritual aspects”* (Collins 2005:63). Fysisk tilstedeværelse gjør det lettere for mennesker å overvåke de kroppslige signalene som sendes ut. Slik jeg ser det kan Collins ha rett i dette når det gjelder e-post, fordi utvekslingen av spørsmål og svar tar lang tid, og man får ikke følelsen av at man kommuniserer direkte med den man utveksler e-post med. Likevel tror jeg det er mulig å oppnå høy følelsesmessig energi og en fellesskapsfølelse mellom personer som kjenner hverandre fra før og som har de samme referansene, når de snakker sammen via chatterom. Her går meldingene frem og tilbake i løpet av svært kort tid og man kan se den personen man snakker med, enten som et fotografi

eller via webkamera. Andre som har forsket på kommunikasjon over internett vil også være uenig med Collins, se for eksempel Sherry Turkle (1995). Helene Toverud Godø (2006), fant i sin analyse av minoritetsungdoms bruk av chat på internett, at disse ungdommene brukte nettet til å vedlikeholde gamle sosiale nettverk og til å skaffe seg nye. Mange hadde kontakt med ungdom fra samme opprinnelsesland som dem selv, og dyrket en kollektiv identitet med dem, samtidig som de ble kjent med norsk ungdom og det norske samfunnet.

Siden denne studien handler om den samhandlingen som foregår ansikt til ansikt på mottaket, vil jeg ikke gå nærmere inn på dette her. Poenget med å ta med dette avsnittet, er å vise at selv om mange beboere kan virke svært tilbaketrunkne fordi de ikke er sammen med andre på mottaket, har de kontakt med verden rundt seg og kan få tilbakemeldinger på selvet av venner og familie de snakker med der. De bruker dette som en strategi for opprettholdelse av egen identitet. Likevel vil jeg stille meg spørrende til om kontakt med andre mennesker via chatterom, alene vil være tilstrekkelig for å holde selvets biografi i gang over lang tid.

5.3 Antydning til fellesskap

Selv om flere ansatte påpekte at de syntes beboerne tok lite vare på hverandre og var lite opptatt av fellesskap, opplevde jeg mange ganger at beboere som ikke kjente hverandre også viste hverandre omsorg. Dette var kanskje ikke en uttalt eller åpenbar form for omsorg, men en mer underliggende sympati. En dag jeg var med på et informasjonsmøte sammen med fire unge gutter oppdaget plutselig den ene gutten en eldre mann som ruslet tilsynelatende forvirret frem og tilbake utenfor vinduet til møterommet der vi satt:

Farid kikker ut av vinduet på den eldre mannen, rynker pannen som om han er bekymret, og sier til tolken som oversetter til norsk: "Han er ny her, og skulle egentlig vært med på dette møtet, men jeg tror ikke han vet om at det er møte nå". Ali blir også oppmerksom på mannen og klarer ikke lenger å konsentrere seg om samtalen. Farid reiser seg opp og går ut for å hente den eldre mannen. Etter noen minutter kommer begge to inn. Den eldre mannen smiler bredt og hilser på alle sammen før han setter seg ned. Ansatt forklarer ham hva vi holder på med.

Farid viser seg som handlekraftig i det at han tar tak i det han, slik jeg oppfatter det, ser på som uriktig i situasjonen. Den eldre mannen skulle egentlig vært inne på møtet og dermed gjør Farid noe med det. Han går ut og henter han. Det er Farid som først oppdager den eldre

mannen og gjør oss andre oppmerksom på at han skulle ha vært på møtet, men han venter ikke på at den ansatte skal gå ut og hjelpe mannen, han gjør det selv før den ansatte antakelig rekker å reagere. Det at Farid visste at den eldre mannen var ny på mottaket og følte at han måtte si fra at han skulle være med på møtet viser, slik jeg ser det, at han har satt seg inn i den eldre mannens sted, og ser for seg hvor forvirret han må føle seg. Farids snarrådighet da han gikk ut for å hente mannen, var med på å ”redde” den eldre mannens verdighet, slik at situasjonen verken ble pinlig for han eller for oss som satt på møtet.

Farid får vist overfor de andre som er tilstede i rommet, inkludert ansatt, tolk og meg som var en utenforstående, at han er en omtenkstom og handlekraftig person. Forskjellen mellom ansatt og beboer i den forstand at de er ”hjelper” og ”mottaker,” ble i denne situasjonen visket ut. De ble stilt på et mer likeverdig nivå fordi Farid her opptrer som en ”hjelper” han også. Dette kan gi Farid bekreftelse på den identiteten han ønsker å vise frem. Han er en man kan regne med og som tar ansvar.

6. Den nødvendige samhandlingen

Selv om mange beboere lever nokså tilbaketrukket på mottaket, bor de så tett på hverandre at det er vanskelig å unngå å møtes for eksempel i gangen eller på kjøkkenet. Dette kapitlet vil ta for seg hvordan beboerne forholder seg til en nokså påtrengende intimitet med fremmede og hvordan de ordner seg i forhold til hverandre.

6.1 Beboerne bor tett på hverandre

Beboerne på mottaket bor tett på hverandre. Dette gjør at de på en eller annen måte må forholde seg til hverandre og derfor må de finne ut av hvordan de skal være sammen. I en av blokkene delte seks familier et kjøkken og to bad. Å dele bad og toalett kan være vanskelig, spesielt for familier med små barn som kanskje ikke klarer å vente på tur. Avstanden mellom rommene og badet er liten og det er så lytt at de som bor nærmest kan høre at noen er på badet eller toalettet. Man kan også høre at beboere på rommet ved siden av spiller musikk, snakker eller gråter. Dette innebærer at beboerne kan komme til å få vite intime detaljer om hverandre som de verken ønsker å vite om andre, eller at andre skal vite om dem.

Goffman (1992) beskriver hvordan vi mennesker i det daglige forsøker å kontrollere de inntrykk andre får av oss. Goffman skiller her mellom to former for uttrykk. De ”gitte uttrykk”, som er de symbolene individene bevisst bruker for å kommunisere med andre, slik som språk. Det andre er ”avgitte uttrykk” som vi sender ut ubevisste og som vi ikke kan noe for. Eksempler på dette kan være hudfarge, kjønn, eller kroppsspråk. Som beskrevet i kapittel 4, har beboerne få symboler å ta i bruk for å vise for de andre hvem de er. I tillegg gjør tettheten beboerne imellom at det kan være vanskelig å kontrollere hva slags inntrykk de andre beboerne får av dem. Det kan derfor bli vanskelig å opprettholde og få støtte rundt det selv et beboerne ønsker å vise frem. På grunn av mangelen på et avskjermet backstage-område avgir beboerne hele tiden ufrivillig uttrykk, som avslører dem overfor hverandre (Goffman 1992). Det som til vanlig er backstage områder slik som bad og kjøkken, er på mottaket også frontstage. En kan møte fremmede på vei til badet i morgenkåpa og overhøre ektepar som krangler på naborommet. En annen måte å se det på er at beboerne alltid er i et backstage område, slik at de ikke får muligheten til å være i frontstage og vise seg fra sin beste side, og holde intime detaljer skjult for de andre. En kan altså si at skillet mellom backstage og frontstage faller sammen på mottaket.

I et større perspektiv kan en se på hele mottaket som et backstage der det er greit at de som er i samme situasjon kan ”kikke inn” og samfunnet utenfor mottaket blir frontstage. En kvinnelig beboer jeg snakket med ga uttrykk for hvordan hun opplevde dette:

Yasmin forteller at det skal være fest for førsteklasingene på skolen der barna hennes går. Foreldre og barn skal samles. Hun synes det er koselig. ”Slik gjør man aldri i Iran, foreldrene til barna kjenner ikke hverandre der”, sier hun. Jeg spør om hun har blitt kjent med noen av de norske foreldrene: ”Nei, jeg skammer meg”. ”Nei, jeg vet ikke... Hvordan skulle det bli... Å bli invitert hjem til dem?” Jeg er skamfull fordi jeg bor i mottak. Jeg får vente til etterpå”.

Slik Yasmin beskriver det, har hun altså lyst til å bli kjent med de norske mødrene, men hun tør ikke. Hun vil heller vente til hun har flyttet ut av mottaket fordi det ville vært for skamfullt å invitere de norske mødrene hjem til seg på mottaket så de får se hvordan hun og barna lever. Det kan tenkes at hun ser det som at slik hun lever på mottaket ikke er sånn hun ville presentert seg for andre hvis hun hadde vært ute i det ”virkelige samfunnet”. Hun får ikke vist for de norske damene hvem hun egentlig er før hun får et ”ordentlig” sted å bo. Derimot så er det greit at andre kvinner på mottaket kan komme inn til henne på besøk fordi de vet hvordan det er. De vet at dette er en unntakstilstand for dem alle og at det ikke er slik de ville fremstått i en annen situasjon. Jeg vil komme tilbake til dette i kapittel 8.

6.1.1 Beboerne må forholde seg til andres vaner og uvaner

Trangboddheten gjør at beboerne må lære seg å leve med andres vaner og uvaner. Et tema det ofte ble snakket om, som tydelig var en kilde til gnisninger mellom beboerne var vasking av fellesområdene som kjøkken og bad. Mange klaget på at de andre ikke var særlig flinke til å vaske etter seg. En kvinnelig beboer sa: ”*Det er veldig stor forskjell på oss, alle har forskjellig kultur, og forskjellig syn på hvor mye man skal vaske... Hygiene og sånn. Alle er ikke flinke til å vaske etter seg. Av og til må jeg vaske før jeg kan lage mat*”. Vaskingen av fellesarealet går på rundgang og alle har hver sin vaskedag. Hvis beboerne ikke vasker på sine dager blir det trukket 100 kroner av pengene de får i bostøtte. Men dette innebærer at en av de ansatte må få vite om at det ikke blir vasket. For at de ansatte skal få vite dette er det ofte noen av de andre beboerne som må si fra, noe de sjelden ønsker å gjøre fordi de ikke vil bli

oppfattet som sladrete⁵. Dette blir da heller til et irritasjonsmoment. For mange er det å gjøre husarbeid, som å vaske gulv eller klær, noe ukjent som de nesten aldri har gjort før. Det kan synes som at dette særlig er et problem blant de unge enslige mennene. En kvinne fortalte hvordan hun hadde opplevd å dele vaskemaskin med en gruppe unge menn:

Nå som vi bor i egen leilighet, har jeg fått egen vaskemaskin, det er jeg glad for. Der vi bodde tidligere måtte vi dele med naboene, som var enslige menn. Vasken min ble alltid tatt ut for tidlig, og de puttet vaskepulver i alle maskinene. Jeg forsøkte å snakke med dem om det, men det nyttet ikke.

Kvinnen snakket om dette som plagsomt fordi disse guttene forstyrret arbeidet hennes, slik at hun kanskje måtte vaske tøyet på nytt. Hun var oppgitt over at de ikke visste hvordan de skulle bruke maskinene og at dette var et hinder for at andre fikk gjort unna sin vask. Men vi kan også tenke oss at denne irritasjonen ikke bare bunner i at arbeidet hennes ble forstyrret. Det kan tenkes at hun også følte det som en påtvunget intimitet når disse guttene tok ut hennes private tøy som ikke engang var ferdig vasket. Det hadde vært noe annet hvis vaskemaskinene hadde inneholdt for eksempel oppvaskhåndklær som tilhørte mottaket. Slik jeg ser det kan det for denne kvinnen oppleves som at hun ikke får opprettholdt sine personlige grenser, fordi hun ikke kan ha kontroll over om noen tar ut vasken hennes og ser og tar på hennes personlige ting.

Mange uttrykker, slik som kvinnen i sitatet over, at det er vanskelig å ta opp ting med andre som de synes er problematisk eller plagsomt. Mange sier at de heller lar være å ta det opp, fordi det skaper enda større problemer å forsøke å snakke om det. En annen kvinne fortalte:

De som bor i leiligheten over oss pleier å henge oppvaskkluten ut av vinduet, dryppende våt, så det renner nedover vinduet vårt. Første gang jeg så det, trodde jeg at det regnet, men etter hvert skjønnte jeg at det kom fra de over (ler litt oppgitt). *Har du snakket med dem om det da?* Nei, det nytter ikke. Det skaper bare problemer.

Det kan tenkes at kommunikasjonsproblemene og presset beboerne er under gjør at de heller holder seg unna hverandre enn å konfrontere hverandre med problemer, fordi misforståelser lett kan oppstå slik at ting blir verre enn de egentlig er. En ansatt sa om dette: *”Folk i en svært presset situasjon kan reagere kraftig på ting som vi regner som små og ubetydelige. Da er det*

⁵Det kunne virke som det var en norm blant beboerne at de ikke skulle ”sladre” på hverandre. En ansatt fortalte at det var sjelden beboerne kom til dem og fortalte hva de visste hvis ting, for eksempel hadde blitt borte fra fellesarealet. Hvis noen gjorde det så pleide de å si ”ikke si at det er jeg som har sagt det”.

viktig å få en utblåsning og få snakket om ting, for eksempel på informasjonsmøter. Ellers kan folk gå og grunne på dette over lang tid.” Det kan være enklere å ta opp ting man er uenige om på informasjonsmøter der det er til stede både tolk og en ansatt. Men hvis beboere som ikke hører til på de samme informasjonsmøtene kommer i konflikt, har de ikke et slik forum å møtes i. Da er de overlatt til seg selv. Det kan se ut til at mange da ser det å holde seg for seg selv som en løsning.

6.2 Hvordan ordner beboerne seg?

Til tross for at skillet mellom frontstage og backstage er uklart, oppfattet jeg det likevel som at beboerne forsøkte å holde på et visst skille for å skape en avstand mellom seg selv og de andre. Dette kan være en av årsakene til at det meste av aktiviteten på mottaket foregår inne på beboernes rom. Her sover de, spiser, slapper av og tar imot besøk. For mange er det kun dette rommet som blir sett på som privat og det er bare her beboerne kan være utenfor andres blikk. For eksempel var det mange beboere som hadde toalettsakene sine ved vasken inne på rommet og gjorde morgenstellet der. Dette gjorde de for å slippe å bruke fellesbadet mer enn nødvendig eller å møte på andre i gangen på tur til badet.

Selv om rommet er det nærmeste beboerne kommer et slags backstage kan det være vanskelig å slappe av her, særlig for familier. Foreldre må forsøke å skjule sine bekymringer for barna, men det er ofte ikke til å unngå at barn hører og tar del i voksenpraten. Barn i ungdomsskolealder må dele rom med sine foreldre uten mulighet til å ha noe privat. Beboerne forsøker å løse disse problemene på forskjellige måter, slik som en mor jeg snakket med fortalte om:

Jeg treffer Mariam på vei tilbake fra administrasjonsbygget. Hun har vært og fått gardiner som hun forteller at hun skal henge opp mellom sofa området og senga. ”Min sønn sover med klærne på om natten. Jeg får ofte besøk om kvelden når han har lagt seg. Han liker ikke at folk kan se han”.

Det oppstår et dilemma her fordi moren gjerne vil invitere venner inn på hennes og sønnens backstage område. For henne er dette greit fordi hun er fortrolig med disse vennene. Men sønnen derimot ønsker ikke å slippe andre helt inn i sitt backstage område. Sønnen må i tillegg vise seg i en enda mer intim situasjon enn moren fordi han må legge seg til å sove mens de besøkende fortsatt er der. Når vi sover er vi sårbare, vi har ikke kontroll på kroppen,

eller hvilke lyder den kan lage. Vi har ikke kontroll på om nattpysjen glir opp, om vi klør oss, snorker, eller snakker i søvne. Ved å henge opp gardiner foran senga forsøker denne gutten å begrense andres innsyn i hans private sfære, men det vil likevel være vanskelig å unngå at de besøkende hører han og at han hører dem.

6.2.1 Å dele rom med en fremmed

Mange av de enslige har ikke sitt eget rom, men må dele med en fremmed. Det viktigste kriteriet mottaksledelsen følger når de bestemmer hvem som skal dele rom er først og fremst at beboerne skal være av samme kjønn og deretter forsøker de å plassere beboere sammen som snakker det samme språket.

Når en deler rom med en annen er området rundt senga den eneste plassen som er privat. Dette betyr at de som deler rom har et veldig lite område de kan kalle sitt og som de kan trekke seg tilbake til. Her kan vi igjen sammenlikne med pasientene i Albums (1996) undersøkelse. For dem er også senga det nærmeste de kommer et privat territorium som de kan trekke seg tilbake til, men sengene står så tett at pasientene alltid ser og hører hverandre. Forskjellen mellom beboerne som må dele rom på mottaket og sykehuspasientene er antakelig at pasientene er mer bundet til senga. Beboerne kan komme og gå som de vil, slik at hvis de vil finne et sted å være for seg selv kan de det. På den annen side, må beboerne forholde seg til en slik bosituasjon i et mye lenger tidsrom enn pasientene på sykehus. Dette kan for så vidt gjøre at de som deler rom etter hvert vil bli bedre kjent med hverandre enn pasientene på sykehuset, der det er en større gjennomstrømning av pasienter. Det kan også tenkes at det å bo så tett på et annet menneske over lang tid uten å ha noe sted å kalle sitt eget, kan være med på å svekke følelsen av å ha en egen selvidentitet utover det å være asylsøker. Goffman (1991: 181) sier at når man ikke kan ha noen ting for seg selv, og alt det man bruker også brukes av andre, er det vanskelig å beskytte seg selv mot sosial "forurensing". Dette vil si at man ikke får noe utløp for sin egen autonome personlighet. De som må dele rom med en annen over lang tid, har ikke noe fristed de kan bruke for å, som Goffman sier, "gjemme noe av seg selv i". Hvis vi ser tilbake på eksempelet på side 49, der Yasmin forteller om pyntingen av rommet sitt, var det nettopp dette som var viktig for henne. Når en kom inn på rommet hennes, kunne en få en følelse av hvem som bodde der. Det var ikke som et hvilket som helst beboerrom, der forskjellige folk flyttet ut og inn hele tiden. Det var hennes hjem. Beboerne forsøker å ordne

seg slik at det blir en markert avgrensning til de andre. Som vi så i eksempelet med gutten og gardina, blir de enkleste ting viktige hjelpemidler for å få til dette.

De fleste beboerne jeg snakket med uttrykte at de ønsket å bo på et eget rom, der de kunne "være seg selv" og "gjøre som de ville" uten å måtte ta hensyn til en romkamerat. Josef fortalte hvordan han opplevde å dele rom med en annen:

Før bodde jeg på rom med en mann fra Afghanistan, han var eldre enn meg. Det er bedre å bo på rom alene, fordi ofte når jeg kom hjem sent på natten så sov han. Han var en grei kar. Når han stod opp før meg om morgenen, satte han seg bare for å se på tv, og hvis jeg våknet før han, så jeg på tv. En gang når jeg bodde på mottak i Nord-Norge, snakket jeg ikke med romkameraten min på 14 dager fordi han sov når jeg var våken og omvendt. Vi var også uenige om hva vi skulle se på tv. Han satte på et program som han ville se på, når han gikk satte jeg på noe annet, men når han kom tilbake satte han bare på det han ville se på igjen.

Josef viser tydelig med kroppsspråket forskjellen på hvordan han opplevde å bo med den afghanske mannen og romkameraten i Nord-Norge. Han syntes også det var vanskelig å bo sammen med den afghanske mannen, men når han forteller om han smiler han og er rolig i stemmen. Josef kommenterer også at han syntes afghaneren var en grei kar, noe en kan tenke seg at han sier for å presisere at han ikke mener at det var afghaneren som var problemet med å dele rom. Når han skal fortelle om den gangen han bodde i Nord-Norge, blir stemningen en annen. Han snakker med forundring i stemmen og ler litt oppgitt, som om han husker tilbake på dette som en unormal situasjon å være i. Ved at han ler litt av det han forteller om, viser han at han taklet situasjonen på en grei måte uten å henge seg noe mer opp i det. Han klager ikke, men ser humoren i situasjonen, selv om han antakelig ikke syntes det var morsomt da han gikk igjennom det.

Ved å ha forskjellig døgnrytme kunne Josef og romkameraten på mottaket i Nord-Norge holde på et slags privatliv. Men de måtte likevel ta hensyn til at den andre sov, slik at de antakelig hele tiden merket den andres nærvær. Josefs kroppsspråk viste, slik jeg oppfattet det, at han syntes det var litt rart at de ikke hadde snakket med hverandre på 14 dager. En kan tenke seg at det er begrenset hvor lenge to personer som bor på samme rom kan unngå å være våkne på samme tid, uten at det blir en ubehagelig situasjon. Det ville vært naturlig å stille seg spørsmålet "hvorfor sover han alltid når jeg er våken, unngår han meg?" Tausheten dem imellom gjør at de ikke får noen selvbekreftende tegn av hverandre. Likevel, ut i fra en

Goffmansk (1982) tolkning kan denne tausheten si mye om hva de to romkameratene er for hverandre, eller snarere hva de ikke er for hverandre.

Selv om Josef hadde opplevd at han og den afghanske mannen også kunne ha forskjellig døgnrytme, trekker han frem hvordan de hadde tatt hensyn til hverandre. Selv om de kanskje ikke hadde snakket så mye om hvordan de skulle ordne seg i forhold til hverandre, gav de hverandre tegn på at de var synlige for hverandre og at de respekterte hverandre. Det at den afghanske mannen hadde sittet i ro og sett på tv for ikke å forstyrre Josef om morgenen når han sov lenge, viste at han visste at Josef var der og at han respekterte han. På sammen måte viste Josef respekt tilbake. Det kan tenkes at Josef var mer oppmerksom på å vise den afghanske mannen respekt fordi han var eldre enn han. Gutten han hadde delt rom med i Nord Norge var på samme alder som han, og det kan virke som det mellom dem ble en slags kamp om hvem som skulle ha kontroll over det som egentlig var deres felles territorium. For disse to guttene kan en tenke seg at det å ha ”makt” over fjernkontrollen ble viktig for å ha noe eget å kunne bestemme over.

6.3 Problemet når skillet mellom frontstage og backstage blir borte: man må vise frem sitt nakne selv

Når beboerne er i fellesarealene er de tilgjengelige for prat med andre beboere. Noen synes øyensynlig det er hyggelig å møte andre de kan snakke med og kommer ut for å ta seg en røyk eller litt luft på verandaen. Men mange beboere ønsker av forskjellige årsaker ikke å snakke med andre, noen synes trolig at dette er vanskelig. På mottaket må beboerne vise frem sider av seg selv som de til vanlig kanskje ikke ville presentert for andre. Det er naturlig for mennesker å forsøke å gi andre et positivt bilde av seg selv slik at de andre vil behandle oss deretter, sier Goffman (1992), men mottakslivet vanskeliggjør dette fordi skillet mellom backstage og frontstage er uklart.

6.3.1 Hvilken ramme er vi i nå?

Når skillet mellom frontstage og backstage er uklart, blir det vanskelig for beboerne å bli enige om hvilken ramme de befinner seg i når de møtes for eksempel på kjøkkenet. Det kan også være vanskelig for beboerne å vite hvem som synes det er hyggelig med en prat og hvem som helst ønsker å være i fred. I de fleste kulturer finnes det uformelle sosiale regler for når

man kan innlede en samtale. Overgangen fra passivt til aktivt nærvær er regulert. Aktørene viser ofte på symbolsk vis om de er tilgjengelige for samhandling eller ikke (Album 1996:45). Blant pasientene på sykehus, fant Album (1996) at når man viste seg på steder som røykerommet eller ved sittegruppene i korridoren, gjorde man seg tilgjengelig for prat. På mottaket er det å være i fellesareal som kjøkkenet en nødvendighet og derfor ikke nødvendigvis et tegn på at man ønsker å snakke med andre. Beboerne kunne komme opp i situasjoner der de måtte samhandle med andre, selv om de ikke ønsket å gjøre det. Jeg observerte flere ganger at beboerne var usikre på hvordan de skulle definere situasjonen de var i og hvordan de skulle forholde seg til hverandre. Feltnotatet under er et eksempel på en slik situasjon.

På felleskjøkkenet:

Sobia og jeg er ferdige med å lage mat og skal vaske opp. Inga kommer på kjøkkenet for å lage mat. *Sobia: "Hvordan går det?" Inga: "Jeg er syk". Sobia: "Jeg vet det"*. Jeg oppfatter Ingas kroppsspråk som at hun ikke er interessert i å prate. Hun snur seg bort fra oss og svarer kun på det hun blir spurt om. Sobia sier at hun skal vaske ovnen etter oss, men Inga sier at det ikke er nødvendig, hun kan vaske den når hun er ferdig. Sobia begynner å vaske opp, går på rommet for å hente såpe. Inga og jeg snakker ikke sammen, pusler med vårt. Sobia kommer tilbake og vasker opp. Hun er veldig forsiktig rundt Inga, og snakker i et rolig toneleie. Når Inga kommer bort til vasken for å fylle vann sier Sobia: *"Ja, bare kom å fyll vann du, jeg skal flytte meg"*. Hun sender meg et blick, som jeg tolker som at "nå må vi trå litt varsomt her". Inga går på rommet sitt. Når hun kommer tilbake har hun øretelefoner på ørene. Hun holder blikket rettet mot det hun holder på med og ser ikke på oss. Fara kommer inn på kjøkkenet. Sobia slår ut med armene og bryter ut i et stort smil. *"How are you my friend!"*, roper hun. Fara ler og de småprater litt på arabisk.

Denne situasjonen kan tolkes som at det er vanskelig for Sobia og Inga å enes om hvilken ramme de skal være i på kjøkkenet. På felleskjøkkenet, der man ofte kan møte på de samme menneskene er det å hilse og kanskje innlede en samtale, for de fleste høflig å gjøre. I følge Goffman (1982) føler folk seg forpliktet både overfor seg selv og den andre, til å ta del i møtet hvis man blir invitert til å delta.

Sobia viser seg som åpen og imøtekommende når Inga kommer inn, men får raskt signaler om at Inga ikke trives i situasjonen. Inga svarer kort og uten å stoppe opp med det hun driver med, for å fokusere på samtalen. Sobia forsøker å vise Inga at hun tar hensyn til henne og at hun har forståelse for henne som syk, ved å overdrive sin høflige tone og påpeke at hun skal flytte seg slik at Inga får plass til å fylle vann. Sobia forsøker å opprettholde en god situasjon

som de begge kan komme ut av med et respektabelt ansikt. Hun forsøker å hjelpe Inga med å beholde verdigheten, selv om Inga avviser kontakten. Blikket hun sender meg viser også at hun selv er klar over at hun overdriver, men at hun gjør det for å ”beskytte” Inga. Det virket likevel for meg som at Inga synes at denne overdrevne høfligheten bare beviser at Sobia ser på henne som sårbar og det gjør at hun trekker seg enda mer unna. Hun unngår øyekontakt og forsøker å holde fokus på det hun holder på med, slik at vi skal oppfatte at hun er opptatt. Det at hun unngår øyekontakt er et sterkt signal om at hun ikke ønsker å snakke med oss. I følge Goffman (1963:92) er blikkontakt en av de vanligste måtene å signalisere at man er åpen for verbal kommunikasjon og er en invitasjon til å snakke. Ved å unngå blikkontakt, kan en signalisere det motsatte, at en ikke ønsker å snakke.

Hvis man tar i betraktning Scheffs (1990:86) teori om at skamfølelse kan komme frem fordi vi ser oss selv som negativt evaluert i andres øyne, kan det hende at Inga blir skamfull fordi Sobia behandler henne med slik forsiktighet og ikke som en person som kan ta vare på seg selv. Så fort Sobia går henter Inga en mp3 spiller som hun har på ørene når hun kommer inn på kjøkkenet igjen. Dette kan oppfattes som at hun ville gi et signal om at hun ikke ønsket å prate.

Da Inga kom inn på kjøkkenet den første gangen var hun på en måte tvunget av situasjonen til å ta Sobias invitasjon til prat. Goffman sier det slik: *“The individual is obliged to make himself available for encounters even though he may have something to lose by entering them and that he may well be ambivalent about this arrangement”* (Goffman 1963:107). Hvis Inga ikke hadde gitt noen respons kunne det ha gitt et mye sterkere signal om at noe var galt med henne. Det kunne ha blitt oppfattet som et bevis på at hun ikke er en kompetent deltaker i samhandling med andre (Goffman 1991). Ved å følge de riktige reglene i situasjonen, selv om hun samtidig forsøker å kommunisere at hun ønsker å bli latt i fred, viser hun at hun har kontroll over hvilke regler som gjelder og dermed at hun har kontroll over de inntrykkene hun gir (Goffman 1992).

Sett på en annen måte, kan Sobias rolige og høflige tone, tolkes som at hun har oppfattet at hun har tråkket over en grense hos Inga. Hun har forstått at Inga ser på kjøkkenet som et frontstage område der hun ikke trenger å slippe folk for tett inn på seg, men kan lage mat uten

å bli forstyrret. Derfor blir hun opptatt av å vise Inga at hun respekterer dette. Slik unngår hun å gjøre situasjonen pinlig for dem begge. Det går an å se hennes rolige og høflige tone som uttrykk for at hun vil rette på at hun har forstyrret Inga i sin private sfære. Det er som om hun signaliserer: ” Okey, jeg har oppfattet at du ikke ønsker kontakt, jeg respekterer det”. Sobia forsøker å føle seg frem og balansere situasjonen slik at begge verdighet opprettholdes.

Det skjer et brudd i denne situasjonen når Fara kommer inn på kjøkkenet, som jeg synes understreker hvordan Sobia har jobbet for å opprettholde en god situasjon både for Inga og seg selv. Når Fara kommer inn forandrer Sobia sin væremåte helt. Når hun for et øyeblikk siden var den rolige og omtenkssomme, har hun nå blitt den utadvendte og morsomme kvinnen som hilser imøtekommende på ei venninne. Dette viser hvordan man tilpasser seg etter hvordan situasjonen defineres. Rammen skiftet og definisjonen av situasjonen ble en annen. Den gikk over til å bli en mer avslappet venninne situasjon og dermed spilte Sobia ut en annen side av selvet, som passet til denne nye rammen. Måten tonefallet og praten endret seg på, sier noe om hvilket forhold disse beboerne har til hverandre. Sobia og Fara viser hverandre gjennom en uformell talemåte, at de er nære venner. Det kan også tenkes at dette rammeskiftet løste opp situasjonen for Inga. Det ble lettere for henne å bare være tilstede uten å delta, når en person til kom inn i rommet og hun ikke lenger trengte å anstrenge seg overfor Sobia eller meg. Oppmerksomheten ble flyttet fra henne og over til Fara.

Det at jeg var til stede kan ha hatt betydning for at Sobia og Inga valgte å ta en høflig tone. Det kan tenkes at det ble viktig for dem å vise seg som ordentlige folk overfor meg som kom utenfra. De kan ha hatt i tankene at de måtte passe på å vise overfor meg som var norsk at stereotypien om asylsøkerne som bare krangler på asylmottaket ikke er riktig.

De to beboerne i situasjonen beskrevet her, klarte å opprettholde verdigheten selv om de var usikre på situasjonsdefinisjonen og måtte ”føle litt på” hvordan de skulle opptre. I neste avsnitt vil jeg se på hva som skjer når samhandlingen mellom to beboere bryter sammen.

6.3.2 Emmets opplevelse av å bli avvist

Som jeg har skrevet i kapittel 4, kan beboernes ontologiske sikkerhet være truet på grunn av den svært usikre tilværelsen beboerne lever i på mottaket. Dette har også trolig innvirkning på beboernes fortelling om seg selv. Fordi den ontologiske sikkerheten henger sammen med tillit til andre mennesker kan beboere som er ontologisk usikre ha problemer med tillit til andre. Dette henger sammen med at en blir redd for at ens fortelling ikke strekker til, eller at en ikke vil bli akseptert som den en er av de andre. Denne redselen for å bli avvist er det som gjør at vi føler skam sier Scheff (1990).

Feltnotatet under er et utdrag fra en samtale med en mann som opplevde å bli kontant avvist i sitt forsøk på å tilnærme seg en annen beboer på felleskjøkkenet. Slik jeg ser det kan slike situasjoner der samhandlingen mellom beboerne bryter sammen henge sammen med mangel på tillit, samt at skamfølelsen blir det styrende elementet for individets respons.

Emmet fortalte at selv om han kunne tenke seg å snakke med folk, var det vanskelig fordi han ikke kunne vite hvordan folk ville reagere: *”En gang spurte jeg en mann om noe mens vi stod på kjøkkenet, han svarte: du har ikke fått meg til Norge, hvorfor snakker du til meg?”* Emmet var tydelig rystet over denne responsen. Når han fortalte meg om den var han stor i øynene og snakket med en aggressiv stemme når han imiterte mannen han hadde snakket til. Selv om denne episoden hadde skjedd for lenge siden, hadde det ført til at han sjelden gikk bort til folk i fellesarealet og snakket til dem.

Feltnotatet viser hvor sterke sanksjoner en kan bli utsatt for om en gjør noe ”feil” i samhandlingssituasjonen. Vi ser også hvor berørt en kan bli av å bli så bryskt avvist av å ta alminnelig kontakt. Det kan se ut til at Goffmans (1963:107) antakelse om at deltakerne føler seg forpliktet til å ta invitasjonen til å delta i samhandlingen ikke alltid stemmer. Mannen Emmet snakket til avviste han umiddelbart, tilsynelatende uten å bry seg om de riktige samhandlingsreglene. Slik jeg ser det, kan Lewis og Scheff (1990: 86-87) sin beskrivelse av ”avledet skam” gi en forklaring på mannens krasse avvisning av Emmets tilnærming. Som beskrevet i teorikapitlet, vises ”avledet skam” ved at personen reagerer raskt og svarer kontant avvisende på det han blir spurt om for å unngå å kjenne på den smerten skammen frembringer. Slik Emmet beskriver det, reagerer mannen aggressivt og avviser ham raskt. Det kan tenkes at mannen faktisk er opptatt av å oppføre seg på ”rett” måte, men at hans selvidentitet er så svak og at den oversette skammen er så påtrengende at han gjør alt for å

slippe å kjenne på det ubehaget skamfølelsen vil frembringe når han må snakke med en annen beboer. For å mestre denne situasjonen gjør han heller raskt slutt på samtalen.

Det kan også tenkes at mannen mente at Emmet hadde brutt noen regler for samhandling ved i det hele tatt og henvende seg til han på felleskjøkkenet. Her ser vi igjen hvordan beboernes personlige oppfatning av hva som er backstage og frontstage kan være vanskelig å tolke, og som dermed også gjør det vanskelig å vite for andre hvem som er tilgjengelig for kontakt og ikke.

Med Goffmans (1982) ord kan man si at begge deltakerne i denne samhandlingen ble diskreditert fordi en samhandlingsregel ble brutt. Den ene mistet ansikt fordi han ikke klarte å oppfylle forventningen om å overholde regelen om høflig deltakelse i samhandlingen. Den andre fordi hans forventning av høflig samvær ikke ble oppfylt, han ble i stede avvist. Men Goffman er mest opptatt av å beskrive forlegenheten som oppstår mellom aktørene i situasjonen, han sier ingenting om den følelsen som blir sittende igjen i aktørene etter at situasjonen er oppløst. Slik Emmet forteller, er han fortsatt berørt av dette møtet. Det kan se ut til at mannens avvisning av Emmet kan ha overført en skamfølelse til Emmet slik at hans tillit til andre mennesker er blitt svekket. Emmet er skeptisk til å tilnærme seg andre beboere, fordi han ikke ble funnet verdig en høflig behandling av mannen han hadde snakket til. Dette kan truer Emmets selvidentitet. Han forsøker heller å unngå å snakke til andre fremfor å ta sjansen på å bli stilt i en så pinlig eller skamfull situasjon igjen. Sett med Scheffs (1990: 76) øyne kan det her være snakk om en kjedereaksjon av uanerkjent skam som oppstår både mellom individene og i hver og en av dem. Slike opplevelser kan være en mulig årsak til at noen velger tilbaketrekking som strategi for å beskytte selvet.

Beboere som reagerte på den måten som mannen Emmet hadde snakket med kunne bli omtalt som litt ”gale” av andre beboere. Fordi de bryter med regler for høflighet, og dermed skaper usikkerhet blant de andre beboerne, er det kanskje tryggere for de andre beboerne å forklare slike brudd med at det handler om personlighet. ”En som oppfører seg på den måten kan ikke være riktig klok”. Slik jeg ser det, er dette en form for mestringsstrategi. Beboerne må lage en forklaring på slike reaksjoner for å opprettholde en virkelighetsforståelse der denne typen

reaksjoner er feil. Det er ikke de som blir avvist det er noe feil med, men de som oppfører seg på denne måten.

7. Uformelle regler som gjør samhandlingen enklere for beboerne

I teorikapitlet skrev jeg at det er vanskelig å se for seg at det finnes grunnleggende rammer for hvordan beboerne skal gjøre mottakslivet. Å leve i asylmottak er på en måte en unntakstilstand fra det vanlige livet og de rammene og reglene man forholder seg til der. Beboerne har få muligheter til å forberede seg til livet i mottak fordi de færreste har noe å sammenlikne det med. Men i følge Goffman (1986) finnes det ingen rammeløse situasjoner. Rammer er en måte vi systematiserer og bruker våre sosiale erfaringer på slik at vi kan handle i samsvar med andre. Min oppfatning er at beboere i asylmottak, i mange tilfeller, kommer frem til passende samværsregler ved å prøve å feile. De fleste har bodd i mottak i ganske lang tid. Flere av beboerne jeg snakket med hadde historier å fortelle om situasjoner der de hadde havnet i konflikt med andre beboere, eller om at de hadde fått råd fra andre, om hva de burde eller burde unngå å gjøre i forhold til andre. Vi kan tenke oss at når en for eksempel har opplevd en så krass avvisning som Emmet fortalte om i kapittel 6, er det sannsynlig at en blir mer oppmerksom på, og leser folks kroppsspråk og situasjonsbetingelsene nøyer. Beboerne blir etter hvert kanskje flinkere til dette enn mennesker som lever i sitt vante, trygge miljø fordi konsekvensene av å bomme kan være større for beboerne på mottaket enn ute i samfunnet ellers, ettersom miljøet på mottaket er lite og nokså isolert. Det vil si at det er stor sannsynlighet for at man også er nødt til å forholde seg til beboere man ikke kommer overens med.

De uformelle reglene jeg beskriver er med på å skape rammer for samhandlingen som er like for beboerne, og som gjelder for livet på mottaket. De er regler som sier noe om hvordan beboerne skal oppføre seg og er derfor med på å skape trygghet. Man kan føle seg trygg på at man handler slik det er forventet av en, og at uventede reaksjoner ikke vil oppstå når disse uformelle reglene blir overholdt. Album (1996:61) sier at regler gir dem de gjelder for et repertoar av symbolske meldinger. Beboerne kan bruke de uformelle reglene i sin presentasjon av seg selv. Ved å overholde disse reglene kan de vise at de er hensynfulle og respektable mennesker. Hvis de bryter dem viser de det motsatte. I essayet "Deference and Demeanor" skriver Goffman (1982) om hvordan vi gjennom små, naturlige ritualer viser hverandre ærbødighet, altså hvordan vi viser hverandre respekt. Det er dette vi holder på med når vi til daglig hilser, kommer med komplimenter eller unnskylder oss hvis vi, for eksempel,

har skumpet bort i noen. Vi gir hverandre symbolske tilbakemeldinger på at den andre er verdsatt som individ. En kan si at det er dette beboerne holder på med når de kommer frem til og overholder slike regler som jeg beskriver.

Årsaken til at jeg har kalt dem uformelle regler er at de i motsetning til det faste reglementet som er, utarbeidet av UDI og ledelsen på mottaket, er regler beboerne har kommet frem til seg imellom uten at det er en bevisst avgjørelse. De uformelle reglene er en del av beboernes praktiske bevissthet, som de hele tiden jobber sammen for å opprettholde. Det er regler som man ikke tenker så mye over, men som blir tatt for gitt. De uformelle reglene jeg fokuserer på er noen av de jeg observerte at beboerne la vekt på i kontakt med hverandre og når de snakket om hvordan de forholdt seg til hverandre. Dette er noe beboerne har kommet frem til over tid, og altså ikke noe som skjedde mens jeg var på mottaket.

7.1 Å holde seg positiv i andres nærvær

Beboerne snakket ofte om hvordan de greier å holde seg positive, og om hvordan det å være positiv overfor andre er en måte å være til hjelp på. Mange beskriver sin egen situasjon som veldig vanskelig, men at de likevel forsøker å skjule dette for de andre beboerne. Slik Maria forteller om: *”Når du ser meg i gangen er jeg glad, jeg smiler og snakker med folk, men inni meg er jeg ikke slik. Jeg har mye inni meg som ingen vet om”*. Som det går an å lese av dette sitatet, har det å vise seg som positiv overfor andre flere hensikter. For det første forsøker beboerne å lette på den nokså trykkende stemningen på mottaket ved å være blide når de møter på hverandre. Dette handler om å være taktfull overfor de andre beboerne. De som kjenner hverandre litt fra før, stopper gjerne opp for å slå av en prat. Men det å være positiv overfor de andre er også en strategi for å vise frem seg selv som en person som er hensynsfull overfor andre. En som kan gjemme unna sine egne bekymringer for fellesskapets beste. Mange har heller ikke noe ønske om at de andre beboerne skal vite noe om deres bekymringer. Mange har opplevd, og sliter med, ting som det er for vanskelig å snakke med andre om. Det å være positiv utad kan da være en beskyttelsesmekanisme for å unngå å slippe folk for nært inn på seg selv.

Beboerne er altså ikke positive bare for å hjelpe andre, det er også en måte å komme gjennom hverdagen på selv. Noen ser på det som en styrke at de klarer å beholde troen på fremtiden og at hvis de bare venter, så vil de bli hørt. En somalisk kvinne sa: *”Når læreren min var her, sa*

hun at det var så trist her, men du er positiv, sa hun. Jeg forsøker å være positiv... Det hjelper". Dette kan tolkes som kvinnens måte å skille seg ut på, på en god måte. Ved å vise seg som ekstra positiv og som en person med mye pågangsmot, fikk hun en god bekreftelse fra læreren sin, som tydelig var imponert over hennes evne til å holde seg positiv i så triste omgivelser. Dette gav antakelig kvinnen ekstra motivasjon og tro på at det hun gjorde var riktig og dermed hjalp det henne å holde ut ventingen.

Men selv om det blir sett på som viktig at beboerne forsøker å holde på en positiv tone, er det også viktig å ikke overdrive positiviteten, da kan en komme i den situasjonen at en ikke blir tatt på alvor. Man skal vise at Man har respekt for at de andre er i en vanskelig situasjon. Den samme kvinnen fortalte videre: *"Når jeg er positiv og sier at jeg tror ting vil gå bra, tror alle at jeg er gal. Ingen tror på at jeg kan være så positiv"*. Beboerne må altså balansere positiviteten slik at de ikke går over en grense der positiviteten kan virke støtende fordi andre kan oppfatte det som at man ikke forstår alvoret i andres situasjon.

7.2 Å snakke om dagligdagse ting

Det å snakke om dagligdagse ting henger sammen med det å være positiv og taktfull overfor hverandre. Jeg observerte at beboerne kunne være ganske forsiktige i sin tilnærming til andre. Dette kan komme av at de ikke alltid kan være sikre på hvordan tilnærmingen vil bli mottatt. Beboerne løste ofte dette ved å snakke om ufarlige ting som de hadde til felles på mottaket, gjerne ting som de holdt på med der og da. Som jeg var inne på i metodekapitlet var det lettest for meg å observere dette mellom kvinnene. Når de for eksempel møttes på kjøkkenet ved middagstider, var typiske samtaletemaer blant annet hva slags mat de skulle lage, eller om barna deres og skolen. Under den perioden jeg var på mottaket snakket kvinnene mye om hvor irriterende det var at den ene ovnen ikke virket, noe som medførte at de måtte bytte på å bruke kokeplatene på den ovnen som var i orden. Når de snakket om dette var det likevel ikke med en irritert eller sur undertone. Selv om matlagingen kunne ta lenger tid så det ikke ut til at kvinnene syntes dette var så vanskelig som de ga uttrykk for når de snakket om det. Det kan tenkes at kvinnene som delte kjøkkenet med den ødelagte komfyren faktisk brukte dette som en måte å nærme seg hverandre på. For det første fikk de et problem som var deres felles problem; det gikk ut over dem alle på samme måte. Den ene kvinnen kunne si til den andre: *"Nei, nå må de se til å få fikset denne komfyren"*. Den andre kunne svare: *"Ja, jeg har vært*

nede og snakket med de på kontoret flere ganger nå, men den blir visst ikke i orden igjen". Det ble en slags "vi" på kjøkkenet mot "dem på kontoret", men med mest vekt på "viet" på kjøkkenet. "De andre på kontoret" var bare et redskap for å få til dette "viet". Den ødelagte komfyren gav dem også en måte å vise hverandre at de tok hensyn til hverandre og brydde seg om hverandre, ved at den ene kvinnen kunne la den andre få bruke komfyren først eller at de delte på kokeplatene.

Ved å fokusere på vanlige hverdagslige ting kan beboerne hjelpe hverandre med å opprettholde en normalitet i det livet de lever selv om de er i en nokså unormal situasjon på mottaket. Det kan tolkes som at dette er en måte å "gjøre" alminnelighet på. Dermed kan de gi hverandre bekreftelse på at de er "vanlige" mennesker. Det er ikke det de snakker om som er det viktige, men stemningen og fellesskapsfølelsen samværet frembringer.

Det å snakke om det man holder på med i situasjonen er også muligens den enkleste måten å kommunisere på for de som ikke har felles språk. Når en snakker om det som skjer i situasjonen har en mulighet til å peke og bruke konteksten til å gjøre seg forstått. Hvis de er i en situasjon der de holder på med det samme er det lettere å oppnå et felles fokus som gjør det lettere å tenke seg til hva den andre mener.

7.3 Ikke snakke om hverandres sak

En av de tingene jeg lurte på i begynnelsen av feltarbeidet var om beboerne snakket sammen om hvordan det gikk med søknaden, og om de ga hverandre råd og hjelp. Denne tanken hadde jeg fra Albums (1996) sykehuspasienter som snakket mye med hverandre om sykdom, både som en måte å komme i kontakt på og for å lære av hverandres erfaringer. Å snakke om sykdom ble ikke oppfattet som et brudd på regelen om å være forsiktig og alminnelig. Mellom beboerne på mottaket oppfattet jeg det som at det var motsatt. Det virket som om det minst taktfulle man kunne gjøre var å stille spørsmål om andres sak. Det var ikke slik at ingen visste noe om hvordan de andre lå an i søknadsprosessen eller liknende. Beboerne får med seg en del nettopp på grunn av at de er så tett på hverandre, men også fordi rykter og sladder lett oppstår i et så lite miljø. Men det var altså ikke noe man snakket åpent om, i alle fall ikke om andres sak. Noen av de yngre guttene jeg snakket med var ikke så nøye på om andre fikk vite noe om hvordan det gikk med deres sak, men de presiserte at de ikke spurte andre om dette.

en gutt sa: ”- *Nei, det er ingen som har fortalt meg om saken sin. Jeg snakker åpent om min jeg, men folk pleier ikke å snakke om det*”. En annen mann jeg snakket med fortalte at han aldri snakket med noen om sin sak, men han virket likevel litt trist fordi noen han hadde blitt godt kjent med hadde reist fra mottaket uten å fortelle han om hva som hadde skjedd:

”Jeg kan bare snakke for meg selv, men jeg snakker i alle fall ikke med noen om min sak. Jeg tror at hvis folk får avslag, så bare drar de uten å si noe til noen. Jeg har hatt noen som jeg har kjent som gjorde det. Etter noen dager spurte jeg etter ham, men folk sa, han må ha reist.”

Jeg tror at noe av årsaken til at dette er et ikke-pratetema kan ligge i det Brekke (2004) skriver om i forhold til at beboerne får svar på søknaden i en tilfeldig rekkefølge og ikke ettersom hvem som har ventet lengst. Brekke (2004:25) kaller dette ”Relative Waiting”, som betyr at individenes opplevelse av ventetiden er avhengig andre. Det føles litt greiere å vente lenge hvis de man sammenlikner seg med også må vente lenge. Men hvis en familie sammenlikner seg med en annen familie og mener at de har en nokså lik historie, og den ene familien får svar og ikke den andre, kan dette føles veldig urettferdig. I en slik situasjon der beboerne føler at de ikke har noen mulighet til å forutsi hvordan det vil gå med deres sak, kan sterke følelser settes i sving. Jeg oppfattet det som at noen derfor var redde for å bli mistenkeliggjort. Det kan være naturlig å anta at de som ikke får svar stiller spørsmålstegn ved hvorfor de andre har fått svar og ikke de. Dette var også noe beboerne ikke snakket om, så det var ingen som fortalte meg om dette, men jeg kunne merke det på atmosfæren når vi kom inn på dette temaet; at beboerne ble nølende og kunne skifte samtaletemaet.

Det kan se ut til at det er en generasjonsforskjell her på hvem som synes det er greit å snakke om sin sak og hvem som ikke synes det. For den unge gutten med det første sitatet kan det å være åpen om saken være en måte å vise seg som en ærlig og imøtekommende person som ønsker kontakt med andre beboere. Han ble oppfattet som blid og positiv med en ungdommelig frimodighet. Det kan tenkes at det ikke kostet han så mye å snakke om sin sak fordi den handler bare om han. For de litt eldre beboerne som bodde sammen med familien sin kan det tenkes at det å ikke snakke om saken handlet om å beskytte familien, og særlig barna.

7.4 Høflig uoppmerksomhet

Som tidligere beskrevet er beboerne svært tett på hverandre og får dermed en del intim informasjon om hverandre nettopp fordi skillet mellom backstage og frontstage er diffust, og

fordi beboerne må utføre en del oppgaver i andres påsyn. Som beskrevet så betyr dette at beboerne kan komme til å måtte vise frem sider av seg selv som de egentlig ikke vil at andre skal se. På den andre siden kan det også føles ubehagelig å være vitne til situasjoner, eller få informasjon, man vet at ikke var beregnet på at utenforstående skulle se eller høre. Når slike situasjoner oppstår der interaksjon må skje i utenforståendes nærvær tar beboerne ofte i bruk det Goffman (1963) kaller høflig uoppmerksomhet. De viser at de er opptatt med andre ting for å gi de andre en følelse av privatliv. Høflig uoppmerksomhet er en måte å være oppmerksom på andre mennesker på en høflig og distansert måte. Dette skjedde i forskjellige situasjoner, men der jeg først ble oppmerksom på det var under et informasjonsmøte der beboerne ble stilt noen ganske private spørsmål i hverandres nærvær:

Informasjonsmøte om økonomi:

Beboerne skal fylle ut skjemaer om formue og inntekt. Ansatt spør om det er i orden at de fyller ut skjemaene i fellesskap, eller om de vil gjøre det hver for seg. Alle sier at det er greit å gjøre det i fellesskap. Ansatt spør hver enkelt om de har noen formue å opplyse om. Når en beboer svarer på spørsmålene begynner de andre å småprate seg imellom og drive med andre ting. De forsøker å vise tydelig med kroppsspråket, (ved å snu seg bort fra den som snakker og feste blikket et annet sted i rommet) at de ikke følger med i de andres papirer, eller lytter til det som blir sagt.

Beboerne som er til stede på dette møtet sitter tett sammen rundt et bord, de hører selvfølgelig hva som blir sagt⁶, men ved å late som de holder på med andre ting, forsøker de å gi hverandre mer rom. Dette betyr ikke at beboerne ikke bryr seg om hva som skjer, de er ikke passive, de velger aktivt å forholde seg passive (Goffman 1963). På denne måten viser de respekt for andres privatliv. Samtidig beskytter de også seg selv i tilfelle noen kan komme til å avsløre noe som ville være pinlig for de andre å vite. Da kan de, slik Goffman (1982) beskriver det, med full rett late som de ikke hørte denne detaljen og fortsette som før. Dette handler om hvordan de som er tilskuere til en annen persons opptreden ønsker å hjelpe til, slik at denne personens fortelling om seg selv blir holdt intakt.

Av og til kan denne hjelpen, eller taktfullheten bli ”for synlig” slik at personen merker det på de andre. Dette skjedde blant annet under en episode der beboerne hadde vaskedag og alle i huset skulle vaske fellesarealene sammen. En av beboerne hadde vært syk og innlagt på et psykiatrisk sykehus der hun, som hun antyder selv, hadde fått elektrosjokk behandling. De andre beboerne visste trolig dette, men ville tilsynelatende ikke vise henne at de visste.

⁶ På informasjonsmøtene er det alltid til stede en tolk. Beboerne blir delt inn i grupper etter hvilket språk de snakker, slik at det er et møte på russisk, et på farsi/dari, et på engelsk/somali og et på arabisk/kurdisk.

Likevel forsto hun at de andre visste at hun hadde vært syk. Hun spøkte og snakket hele tiden til de beboerne som var til stede, men de var mer lavmelte og forsøkte å la henne vaske i fred. Til slutt skjedde dette:

En ansatt skal støvsuge gulvet i fellesstuen, hun leter etter strømuttak men finner ikke noe. Damen som hadde fått elektrosjokk holder på å vaske en vegg litt bortenfor, og sier til den ansatte: ”Du kan låne strøm av meg (ler) - og etter den 18, kan du låne mer” (ler igjen).⁷

Ved å bruke galgenhumor om sin egen tilstand fikk hun lettet på trykket og sagt det usagte, slik at de andre ikke lenger trengte å trå så varsom rundt henne. Samtidig fikk hun vist at hun hadde kontroll over situasjonen og de signalene hun sendte ut om seg selv. Hun distanserte seg fra det syke selvet, slik hun trolig oppfattet at de andre definerte henne. Slik klarte hun å normalisere det unormale ved situasjonen, å si at ”hei, jeg er fortsatt meg, dere trenger ikke å være så forsiktige”.

Slik jeg ser det, er dette et godt eksempel på hvordan beboerne viser hverandre omsorg. De andre beboerne forsøker å beskytte denne beboeren ved å hjelpe henne til å presentere seg som aktverdig. Samtidig viser det at hun tør å tulle med en så alvorlig sak at hun har tillit til de beboerne som er tilstede.

7.5 Å Ikke klage

Å klage er ikke bra, mange synes det er irriterende hvis andre klager for mye. Men det er forskjell på klaging. Å si at man har det vondt på grunn av at man savner familien blir for eksempel ikke regnet som å klage. Det finnes antakelig en grense for hvor mye man kan klage om slike ting overfor de andre, men toleransenivået er mye høyere når det gjelder denne typen klaging. Det som ikke er like greit, er å klage på den hjelpen man får på mottaket. At man får for lite penger, eller at man hadde en mye høyere levestandard før man kom hit. Noen kvinner jeg snakket med var tydelig oppgitt over disse klagerne. Den ene kvinnen sa: ”*Jeg pleier å si til dem som klager at de skulle prøve å være en uke der jeg var i Romania. (Himler med*

⁷ Av etiske grunner har jeg veid for og imot om jeg skulle ta med dette eksempelet. Fordi denne uttalelsen kom i en åpen situasjon, og beboeren ønsket at alle som var til stede skulle høre henne, har jeg valgt å ta det med. Hadde dette vært noe denne beboeren sa til meg i fortrolighet, så hadde jeg ikke valgt å ta det med. De andre som var til stede under denne situasjonen vil kunne kjenne igjen hendelsen, men den vil ikke kunne kjennes igjen av andre utenfor dette rommet.

øynene)... *De klager særlig på penger og sånn*". En annen kvinne sa: "*Noen klager på standarden og hvordan ting blir gjort her. De sier at de hadde en mye høyere standard og var mer sofistikerte der de kom fra, da spør jeg dem: hvorfor er du her da?*"

Årsaken til at mange irriterer seg over slik type klaging er, slik jeg ser det, at de er redde for at andres klaging kan føre til at de ansatte skal tro at dette er alles synspunkt og at de er utakknemlige. Dessuten kan det virke som det er en viss konkurranse mellom beboerne når det gjelder hvem som har en god nok grunn til å søke om opphold i Norge. Kvinnen fra sitatet over fortsatte med å si:

De sier at de er her av politiske grunner, eller religiøse, men de er ikke politisk aktive. Noen kan si til meg at jeg som er her fra Somalia bare er her for å få mat, men jeg svarer at hvis det bare hadde vært derfor, kunne jeg blitt i Somalia, og så kunne Norge sendt mat dit (ler).

Denne typen konkurranse kan også være en årsak til at beboerne forsøker å unngå å snakke med andre om saken sin. Det at kvinnen ler når hun forteller om dette, viser slik jeg ser det, at hun er klar over at denne kranqlingen beboerne imellom kan virke litt smålig, men når en er i en så desperat situasjon som mange av beboerne føler at de er i kan små ting oftere utløse kranqler, enn de ville gjort i en mer normal livssituasjon.

Det at en ikke skal klage viser seg også når beboerne ønsker å ta opp ting med de ansatte på informasjonsmøter. Her kan beboerne legge frem spørsmål og si fra om ting de ikke er fornøyde med til de ansatte.

Informasjonsmøte:

Det blir vist en film om norske lover. Filmen viser et asylmottak på vestlandet. Det ser veldig idyllisk ut på det mottaket. folk sitter på kafé og snakker, har kvinneklubb, biljardrom og en del andre aktiviteter for beboerne. Etter filmen spør Zaid om det er mulig å få gjort noe med internettforbindelsen på huset: "For meg er det ikke så viktig, men det bor mange unge gutter her som ikke har noe å gjøre. Det er ikke slike tilbud her som på det mottaket". Ansatt svarer at mottaket i utgangspunktet bare skal være et botilbud. Men de har forsøkt så godt de kan å gjøre noe med nettilgangen. Zaid svarer: "Jeg må få takke dere". Så går han. Møtet er slutt.

I denne situasjonen, når Zaid snakker med de ansatte, har han en rolle som representant for de andre beboerne. Dermed får han også et ansvar for å opprettholde et positivt bilde av beboerne overfor de ansatte. Goffman (1982:42) beskriver dette som å dele ansikt. Når du representerer en gruppe, så vil din oppførsel gjenspeile de andre som regnes som en del av

denne gruppen. Selv om Zaid egentlig ønsker å bringe frem en klage på at internett ikke fungerer, gjør han det med en høflig tone. Han fremstiller seg selv som en budbringer som bare vil hjelpe de andre enslige mennene på mottaket. Selv om han ikke får noe garanti fra ansatte om at problemet hans vil bli løst, takker han de ansatte for hjelpen. Dette er igjen et eksempel på det jeg beskrev ovenfor; at beboerne er redde for at de ansatte skal se på dem som utakknemlige. Ved å si: ”Jeg må få takke dere”, fremstår han som en sympatisk og hyggelig mann som vet at de ansatte gjør det de kan for beboerne.

Det kan også tenkes at det at jeg var tilstede kan ha hatt innvirkning på hans høflige tone, fordi han ønsket å gi et godt inntrykk overfor meg som nordmann.

7.6 Å ikke engasjere seg for mye i det praktiske på mottaket

Husmøte⁸: Tre beboere av 13 på huset møter opp.

To av mennene kjenner hverandre fra før. De sitter i samme sofa og venter på ansatt når han kommer inn. De virker begge interessert og engasjert i det som skjer i huset. Den tredje mannen kommer litt etter. Han setter seg på en stol på andre siden av de to mennene som kjenner hverandre. Ansatt spør om han er enig med de andre om at de trenger en ny sofa. Den siste mannen svarer litt henslengt: ”Hvis de andre vil det, er det greit for meg... Det har jeg ikke noe med”. Han ser vekk fra de to andre mennene i det han svarer.

Det kan se ut til at det blant en del beboere er en ”andre får gjøre som de vil” eller ”det blander jeg meg ikke opp i” holdning. Det er som om de viser at de lar andre være i fred ved å ikke engasjere seg for mye i hva de andre holder på med, eller hva de mener i saker som de ansatte spør om. Det er enklere å ikke ta standpunkt. Da risikerer man ikke noen uenigheter. Det kan tenkes at for den siste mannen som kom inn kan spørsmålet om en ny sofa virke meningsløst eller irrelevant i forholdt til andre forhold på mottaket. For han var det kanskje ikke noe poeng å henge seg opp i dette spørsmålet. Han lar heller de andre to få ta avgjørelsen.

Det at beboerne vil unngå uenigheter kan også være en årsak til at de heller lar ansatte ta ansvar på mottaket i stede for å engasjere seg for mye selv. En høyere grad av beboermedvirkning har lenge vært et mål for asylmottakene for å unngå passivitet blant

⁸ Et husmøte er et møte som holdes i hvert enkelt hus der de som bor i det huset kan snakke om hvordan de ønsker å ha det i forhold til ordensregler, bruk av fellesarealet og liknende.

beboerne. Det har likevel vist seg at beboerne føler avmakt i situasjoner der de har forsøkt å engasjere seg (Berg og Sveaass 2005: 27). Et annet utsnitt av feltnotatet fra dette husmøtet kan illustrere hvordan beboerne opplever det å skulle ta ansvar for hva som skjer på mottaket, spesielt når dette betyr at de må sette seg i en slags maktposisjon overfor andre beboere:

Ansatt spør om han skal komme og sjekke hver dag om den som skal vaske har gjort det, eller om beboerne vil styre dette selv. Alan svarer: ”Det er best om du gjør det. Albin her (Peker på mannen som sitter ved siden av), er egentlig valgt til ordensmann, som de andre skal komme til hvis det er noe de mangler, eller lurert på. Men dette er problematisk for Albin, fordi hvis han forsøker å si til noen at de må vaske, kan han få til svar: ”*Det var ikke du som fikk meg hit, du kan ikke bestemme over meg*”. Dette setter Albin i en vanskelig situasjon. Det er bedre at du gjør det, fordi du har litt autoritet”.

Det kan se ut til at Albin er blitt berørt av avvisningen han har møtt på som ordensmann. Det at han lar Alan snakke for seg kan tyde på en viss resignasjon. Han orker tilsynelatende ikke engang å snakke om dette selv. Det kan også være at Alan finner dette mer uholdbart enn Albin slik at han gjerne vil ta kameraten i forsvar uten at Albin har ønsket at han skal tale hans sak.

En årsak til at beboere kan reagere på denne måten overfor Albin som ordensmann, kan være at de oppfatter det som påtrengende hvis andre beboere skal bestemme hva de skal gjøre og ikke gjøre. Det kan ses på som greiere at de ansatte følger opp og passer på at ting blir gjort fordi beboerne uansett er i en skjev maktposisjon i forhold til de ansatte. Hvis de som en ser på som sine likeverdige også skal bestemme over en kan det tenkes at dette kan oppleves som tap av selvbestemmelsesrett.

7.7 Å unngå konflikt

Slik jeg ser det, handler de ovennevnte uformelle reglene også om å unngå konflikt. Som nevnt i begynnelsen av dette kapitlet tror jeg beboerne finner ut av hvordan de skal forholde seg til hverandre ved å prøve og feile. Flere beboere fortalte om tidligere episoder der de hadde havnet i konflikt med andre. Miranda som har bodd i mottaket helt siden det ble startet, fortalte om vanskeligheter med å tilpasse seg fordi de hadde bodd mange veldig tett sammen:

Det er mye bedre her nå, enn på det gamle mottaket. Her er det bare ni stykker som deler kjøkken og bad, der var vi hundre personer som bodde oppå hverandre og delte. Folk kranglet hele tiden... Det er ikke bra hvis noen grupper blir for store. Før var det sånn at hvis en person fra Somalia kranglet med en person fra Iran, så fikk man hjelp fra alle de andre fra sitt land.

F: Så det blir grupperinger på mottaket etter hvor man kommer fra?

Ja, men det er ikke slik nå lenger.

Miranda beskriver denne tiden som vanskelig, men at ting nå har falt mer på plass slik at beboerne ikke kommer opp i konflikter like ofte. I kapittel 6, så vi hvordan beboerne i mange tilfeller heller velger å holde seg unna hverandre, enn å ta opp problemer med hverandre. En tolkning av dette kan være at beboerne gjør mye for å unngå å komme i konflikt med hverandre fordi konflikt er energitappende og kan være skadelig for selvet. Sett med Goffmans (1982: 24-25) øyne kan man si at i en konfliktsituasjon skjer det motsatte av det vi holder på med når vi jobber sammen for å opprettholde ansikt med gjensidig omtanke for hverandre. Vi prøver isteden å sette hverandre ut av spill, noe som gjør at det blir vanskelig å forutsi hva som kommer til å skje videre i situasjonen. Dette gjør at usikkerhet og ubehag kan oppstå. Scheff (1990:76) forbinner konfliktsituasjoner med det han kaller en skam/sinne-spiral. Som vist i eksempelet med Emmet på side 68, kunne det se ut til at det oppstod en skamfølelse hos begge beboerne på grunn av avvisningen. Emmets reaksjon var å trekke seg unna, men slik skam kan også føre til sinne både i hver og en av deltakerne og mellom dem, og utløse krangel (Scheff 1990:77). Som vi ser av sitatet ovenfor hendte det tidligere at slike konfliktsituasjoner oppstod mellom ulike grupper på mottaket. Slike konflikter er altoppslukende og smertefulle sier Scheff. Når selvfølelsen er utsatt for sterk påkjenning slik man kan si at den er for beboerne i mottaket, kan man tenke seg at slike konflikter er utmattende og kan kjennes meningsløse. Slik sett kan det tenkes at noen av de samværsreglene beboerne har kommet fram til både handler om å unngå konflikt, og å vise hverandre respekt for å styrke selvfølelsen.

8. De små fellesskapene:

Det foregående kapitlet om de uformelle reglene beboerne har kommet frem til, viser slik jeg ser det, at det eksisterer et sosialt bånd mellom dem. Det kommer frem at det ligger mye omsorg og aktverdighet i hvordan beboerne forsøker å tilpasse seg hverandre. Selv om beboerne ikke deltar stort på de fellesaktivitetene som er for alle på mottaket, så trenger de som andre mennesker kontakt med andre rundt seg for å utfylle bildet av seg selv (Goffman 1982:84). Som beskrevet i teorikapitlet legger Giddens (1996) vekt på at vår selvidentitet hele tiden er i utvikling gjennom vår refleksive virksomhet. Vi jobber mye med å opprettholde en kontinuerlig fortelling om oss selv. Men hvis denne fortellingen skal bli opprettholdt og videreutviklet, må det andre mennesker til for å gi bekreftelse på denne.

Som nevnt i kapittel 5, var det flere menn som fortalte at de oppsøker venner utenfor mottaket. De begrunnet det med at de får mer ut av å være sammen med mennesker som ikke lever under det presset beboerne gjør i mottaket. Det å omgås venner utenfor kan for mange være en måte å få bekreftelse på seg selv som et "vanlig menneske" og ikke bare som asylsøker. Mange beboere, og spesielt kvinnene, ser ut til å finne vennskap med andre beboere på mottaket, og søker trøst og omsorg blant de som er i samme situasjon som seg selv. Yasmin, som jeg skrev om på side 40, fortalte om hvordan hun forholdt seg til de andre beboerne: *"Jeg må være positiv, si hei og småprate med folk. Du vet, jeg er enslig, jeg har ikke familien min rundt meg, så jeg trenger å ha kontakt med menneskene her, de er min familie"*. Yasmin snakker om det å få venner på mottaket som en nødvendighet og som et behov. *"Jeg må være positiv og småprate med folk"*, sier hun. Ser vi dette i sammenheng med Goffmans tanker som beskrevet ovenfor, er det nettopp denne småpratningen og de små ærbødighetsritualene som vi utfører i hverdagen, som gir oss tilbakemelding på oss selv. Disse ritualene der vi viser hverandre at vi er sett og verdsatt som individer, er noe vi ikke kan utføre alene. Derfor er vi avhengige av kontakt med mennesker rundt oss.

Amina er en ung somalisk kvinne som har bodd alene på mottaket i fire år. Hun kan nok regnes som en av de som lever et tilbaketrukket liv på mottaket. Amina forteller at hun sjelden er med på fellesaktiviteter, men at hun prøver å rette seg etter de reglene som gjelder og gjøre det som er forventet av henne uten å stikke seg for mye frem. Hun forteller at hun har ei god venninne, Zana, som er en av de få på mottaket hun er sammen med. De er begge enslige og

er på samme alder. Samtidig forteller hun om en eldre mann som hun ser ut til å føle en tilknytning til:

Jeg liker Amir veldig godt fordi han er en positiv person. Han er den som har vært i mottaket lengst. Hvis jeg og Zana lager middag sammen om kvelden, spanderer vi litt på Amir også... Det er jo nesten som om vi er i familie fordi vi har vært i mottaket så lenge begge to.

Amir er en eldre mann fra Irak. I utgangspunktet har ikke Amina og Amir så mye til felles, men som vi ser av notatet føler Amina en tilknytning til Amir fordi de begge har vært i mottaket lenge. I mangel av sin egen familie kan det se ut til at Amina ser på Amir som en slags farsfigur. Det kan tenkes at fordi de begge har bodd i mottaket så lenge begynner de å kjenne hverandres historie. De har gått igjennom en del av det samme på mottaket, og deler derfor en del felles referansepunkter. Det kan tenkes at Amina kjenner seg knyttet til Amir fordi han kan være med å støtte opp om hennes fortelling om seg selv. Amir har sett hvordan hun har taklet livet i mottaket og kan gi henne bekreftelse på at det hun gjør er riktig. Kanskje hun oppsøker Amir fordi dette samværet kan gi henne en styrket selvfølelse.

Det jeg vil frem til er at på tross av at det ikke er en overordnet fellesskapsfølelse mellom alle beboerne på mottaket, så finnes det flere mindre "vi", altså flere forskjellige grupperinger, som kan forandre seg i ulike situasjoner. Det kan for eksempel være "vi kvinner", "vi som har vært her lengst", "vi mødre på dette kjøkkenet", "vi somaliere" eller "vi på samme rom". En og samme person kan gjerne høre til i flere av disse "vi - ene" alt ettersom hvilken situasjon han eller hun er i.

8.1 Hvem er "vi" og hvem er "de andre"?

Da jeg i begynnelsen av feltarbeidet forsøkte å få en oversikt over hvem som var sammen med hvem på mottaket fant jeg raskt ut at det var vanskelig. En antakelse kunne være at beboere fra samme land fant sammen med hverandre, men slik var det ikke i alle tilfeller. Dette kom blant annet av at beboerne kunne ha ulik klassebakgrunn, noe som gjorde at de heller fant sammen med andre fra lik klassebakgrunn som seg selv, eller at de avsto fra kontakt med andre. Kjønn er også en viktig faktor. Kvinner var som oftest sammen med kvinner og menn var sammen med menn. Som beskrevet i forrige avsnitt ser det ut til at de

som har vært på mottaket lenge kjenner en tilknytning til hverandre. Språket er også en avgjørende faktor for hvem som blir kjent med hverandre.

Beboerne snakket ofte om hvor vanskelig det var å bo i mottak fordi alle var så forskjellig. Ofte kunne det se ut som de forsøkte å vise frem egen identitet ved å vise til hva andre gjorde galt og ved å markere at de selv ikke var sånn. Men jeg la merke til at ”de andre” var et generelt begrep, det var ganske diffust hvem ”de andre” var. Jeg snakket for eksempel med en øst- europeisk mann som sa at han ikke var så mye sammen med de andre på mottaket fordi kulturen og interessene deres var så forskjellig. Like etter fortalte han om en somalisk familie som hadde bodd ved siden av dem tidligere. Den øst- europeiske mannen fortalte at han pleide å fiske. Av og til hadde han gitt fisk til den somaliske familien, og faren i huset hadde lært ham noen gode fiskeoppskrifter. De hadde vært mye sammen, fortalte han.

Blant en gruppe kvinner som bodde i den samme etasjen opplevde jeg et liknende eksempel. Jeg satt sammen med noen av disse kvinnene i fellesstua da de fortalte om hvordan ”de andre” ikke var så flinke til å vaske etter seg, og at det var forskjellig fra kultur til kultur hvor nøye dette ble gjort. Ei ny dame kom bort til sofaen og satte seg ned sammen med oss. Damene fortalte henne hva de hadde sagt til meg for å bringe henne inn i samtalen. Hun nikket anerkjennende og viste at hun var enig. Det interessante med dette var at to av kvinnene som satt i stua var fra to forskjellige land i Midtøsten, den tredje var fra Øst-Europa og kvinnen som kom inn var fra Somalia. Det kan se ut til at de sier at det handler om kulturforskjeller så lenge de ikke forstår hverandre og ikke klarer å sette seg inn i den andres situasjon. Så fort de klarer å bryte disse barrierene og kommer inn på hverandre har ikke kulturforskjellene så mye å si lenger. ”De andre” handler altså ikke nødvendigvis om kultur, men om bekjentskap og identifisering gjennom bekjentskap.

8.1.1 Hverdagslige gjøremål gir felles symboler⁹

Slik jeg ser det er en av de viktigste faktorene til å komme forbi språklige og kulturelle barrierer det at beboerne er mye i nærheten av hverandre i naturlige omgivelser. Som tidligere nevnt synes mange det er vanskelig å måtte dele kjøkken med andre fordi de kan komme til å måtte vise frem sine ”nakne selv”. Likevel kan det se ut til at det er nettopp gjennom dette at

⁹ Definisjonen på et symbol kommer fra Meads (1967: 47) definisjon av en gest. En gest blir et signifikant symbol når den har den samme meningen for alle medlemmene av et gitt samfunn, eller en gruppe. De frembringer den samme følelsen hos de individene som fremfører dem, som hos de som responderer på dem.

de etter hvert blir kjent med hverandre. For det første gjør det at de er mye i nærheten av hverandre og observerer hverandre, noe som fører til at de kan se at det de andre holder på med kanskje ikke er så ulikt hvordan de gjør ting selv. For det andre kan hverdagslige gjøremål gi dem felles symboler å vise til i samvær med hverandre. Som nevnt i teorikapitlet sier Collins (2005) at interaksjonsritualer bygger på hverandre. Hvis vi ser tilbake på eksempelet om kvinnene på kjøkkenet med den ødelagte komfyren, på side 73, ga den kvinnene noe felles å snakke om. Det at de hadde snakket om denne komfyren den dagen kunne være et hjelpemiddel, altså en grunn til å gå bort til hverandre neste gang de møttes. De hadde opplevd noe sammen som gjorde at de delte den samme virkelighetsoppfatningen. Det de snakket om forrige gang ga dem et sett av symboler som de kunne bruke for å få til et felles fokus neste gang. Felles gjøremål gir altså, slik jeg ser det, felles symboler å vise til. I boken "On Friendship" skriver sosiologen Ray Phal at det er på denne måten vennskap blir formet og kan eksistere: "*Friendship exists largely through an involvement in certain activities, which generates sentiments which, in turn, encourage further activities*" (Phal 2000:14).

Slik jeg ser det, skjedde det noe liknende mellom oss fire damene som var i svømmehallen en av de første dagene jeg var på mottaket. Før utstrekningsseansen i bassenget hadde jeg vært en person utenfra med en annen etnisk bakgrunn og som var i en helt annen posisjon enn dem, ettersom at jeg ikke trengte å være på mottaket, jeg var bare på besøk. Dessuten var jeg yngre enn dem og hadde mindre livserfaring. I garderoben etterpå var vi bare kvinner som hadde de samme "skjønnhetsproblemene" og gjennom det fikk vi et felles fokus. Selv om det vi snakket om ikke var et særlig dypt samtaleemne var det noe alle kunne relatere til. Det ga oss en følelse av å være like og det gjorde at vi ble samstemte og kunne le sammen. Dette ga oss, slik jeg ser det, en slags trygghetsfølelse i forhold til hverandre. De tre damene som var med kjente ikke hverandre så godt fra før. Den ene av dem hadde nettopp flyttet til mottaket. Etter denne situasjonen i svømmehallen observerte jeg at når de møtte på hverandre i gangen eller på kjøkkenet, brukte de svømmingen som et stikkord for å begynne å snakke med hverandre. Det samme gjaldt for meg. Alle de tre damene kom bort til meg ved forskjellige anledninger de neste dagene for å prate. Samtalen ble da som regel åpnet med at de spurte om jeg hadde tenkt å være med i svømmehallen neste gang. Det kan tenkes at det å innlede samtalen med å minne hverandre på en slik tidligere anledning da vi hadde delt det Collins (2005) kaller god følelsesmessig energi, var en måte å forsøke å sette seg inn i denne følelsen igjen. Det er som om man sier til hverandre; "*Husker du hvor hyggelig vi hadde det når vi var sammen sist, skal vi forsøke å få til dette igjen?*". Det at vi hadde delt en slik opplevelse som hadde gitt

hver og en av oss god følelsesmessig energi gjorde at vi fikk selvtillit til å ta initiativ til videre samhandling.

8.1.2 Å få bekreftelse som normal gjennom alminnelig samvær

Skatvedt (2006: 54) skriver i en artikkel i "Sosiologi i dag" at det er det alminnelige samværet vi deltar i som ser ut til å gi oss troverdige tegn på hvem vi er. På mottaket der beboerne beskriver situasjonen som unormal, i den forstand at de ikke har jobb eller skole å gå til, og stort sett bruker tiden på å vente, kan en tenke seg at bekreftelse gjennom alminnelig samvær blir enda viktigere enn i samfunnet ellers. Å gjøre vanlige hverdagslige ting sammen kan være med på å opprettholde følelsen av "normalitet". Igjennom dette alminnelige samværet kan beboerne gi hverandre bekreftelse på hverandre som "vanlige mennesker".

Vi kan tenke oss at de som klarer å samle opp felles symboler gjennom hverdagslige gjøremål vil føle seg forstått og anerkjent av hverandre og at de derfor trekkes mot hverandre. Collins (2005:xiv) beskriver hvordan individer blir dratt mot situasjoner der de føler seg følelsesmessig sterkest involvert og holder seg borte fra situasjoner der de føler seg lite involvert, eller som gir en negativ følelse. På samme måte som Collins beskriver teorien om kjeder av interaksjonsritualer som noe i nærheten av en markedsteori der aktørene gjør rasjonelle valg, kan man tolke beboernes valg av samhandlingssituasjoner, eller å ikke samhandle med noen på mottaket, som en strategi for å samle opp mest mulig god følelsesmessig energi og sosiale ressurser. De velger å være sammen med mennesker som kan være med å opprettholde bildet av seg selv som "vanlige", og unngår situasjoner der de føler at de ikke blir forstått og dermed ikke vil oppnå denne bekreftelsen.

Kvinnene i notatet fra fellesstua, på side 84, bodde i den sammen etasjen og delte kjøkken. Når de møttes tilfeldig i gangen hendte det at de bestemte seg for å gå på terrassen for å ta seg en røyk eller å sette seg i sofaen i fem minutter for å slå av en kort prat. Det var ikke alltid de sa så mye, men det så ut til at det å bare være sammen også kunne gjøre at de følte seg vel:

En somalisk kvinne kommer gående gjennom fellesstua. Hun går og banker på døren til Shirin. Etter noen minutter kommer begge to tilbake og slår seg ned i sofaen. Shirin spør om det er greit for meg at de røyker. Ja, selvfølgelig svarer jeg. Vi utveksler noen ord, men etter hvert blir det stille. De to damene sitter og røyker og ser tenkende ut i luften. Det ser ut som om de slapper av. Etter en stund begynner praten igjen.

Den somaliske kvinnen kunne ha satt seg ned i stua alene hvis hun bare skulle ta seg en røyk. I stedet gikk hun og banket på hos Shirin for å få henne med. Ut i fra Collins (2005) teori kan vi si at hun oppsøkte en situasjon der hun visste at hun ville føle seg vel og som ville være betydningsfull for selvfølelsen hennes. Selv om de to damene ikke sier så mye kan målet med å dele dette samværet ha vært å bare ha noen å vente sammen med. Språkløs kommunikasjon kan også være meningsbærende for mennesker som omgås hverandre daglig. For beboere i mottak som både selv er i en vanskelig situasjon og hele tiden omgås andre som har det vanskelig, kan det å faktisk slippe å snakke om problemene være en befrielse. Hvis de hele tiden skal snakke om hvor trist tilværelsen deres er, blir det vanskelig å opprettholde en forståelse av seg selv som normal. Det er en taus forståelse mellom de to damene som gjør at de kan være *bare mennesker* sammen.

8.2 Symboler på vennskap

Beboerne brukte romlige skillelinjer for å markere hvor nære venner de var. Det å stoppe opp og ta en røyk sammen på terrassen, eller sette seg ned sammen i fellesstua, markerte at ”vi er venner”, men ikke så gode venner som de som inviterer hverandre inn på rommet til en kopp kaffe og et mer privat samvær. Slik jeg oppfattet det, er det å bli invitert inn på rommet en markering av når det å være bekjente som treffes i gangen går over til et sterkere vennskap. Dette er ikke noe som trenger å ta veldig lang tid eller at det er noe uttrykt, eller bevisst seremonielt over det. Det vil si, en gjør ikke noen stor sak ut av at en er blitt invitert inn hos noen, men jeg vil likevel si at dette kan beskrives som et naturlig ritual slik Goffman (1982) beskriver det. Det å bli invitert inn er, slik jeg ser det, en bekreftelse på at den som inviterer deg, stoler på deg. Det kan tolkes som en måte å bekrefte vennskapet og feire det som noe hellig. Rommet er det eneste tilnærmede backstage området beboerne har og de som kommer inn hit vil kunne se oppvask, skittentøy, uoppredde senger og liknende. Eksempelet på side 59, med Yasmin som ikke turte å bli kjent med de norske mødrene i klassen til sønnen sin, kan også brukes til å beskrive hvordan det å bli invitert inn på rommet er en tillitserklæring. Hun forteller at hun ikke tør å bli kjent med de norske mødrene i tilfelle hun skulle komme til å bli invitert hjem til dem. Da må hun invitere dem tilbake, men det ville være for skamfullt å ha dem på besøk så de så hvordan hun og barna bor på mottaket. Hun synes derimot ikke at det er ubehagelig å ha venninnene fra mottaket, som er i samme situasjon som henne selv, på besøk.

Det kan tenkes at det å bli invitert inn i noen sitt backstage område er noe som er veldig intimt. En får som sagt vite intime detaljer om hverandre spesielt fordi trangboddheten gjør at både tingene og individene blir så nære. En kan si at beboerne som sitter sammen inne på et beboerrom sitter midt i hverandres soverom/kjøkken/stue og i tillegg sitter tett inntil hverandre fysisk. Men til forskjell fra den påtvungne intimiteten jeg snakket om i kapittel 6, så er dette en valgt intimitet. I følge Phal (2000: 66) er intimitet en måte å skape tillit på. Når en åpner opp for at en annen kan komme inn på ens backstage område, både romlig og mentalt, gjør en seg sårbar overfor den andre, men hvis denne tilliten blir opprettholdt vil en føle seg sterkt knyttet til denne personen. Giddens beskriver en moderne form for vennskap på denne måten:

En ven defineres specifikt som en person, til hvem man har et forhold, som utelukkende er indledet på grund af det, man kunne få ud af forholdet. (...) Det er kun et venskab, hvis kontakten til den anden er noget, der i seg selv værdsættes (Giddens 1996: 110).

Dette kaller Giddens det rene forholdet. Som vi kan se av sitatet, handler dette om å ha et forhold til noen på grunn av det man kan få ut av akkurat det forholdet og ikke fordi man kan oppnå andre goder gjennom å gå inn i vennskapet. Beboerne på mottaket har ikke stort annet å tilby hverandre enn nettopp sitt eget vennskap. De er sammen med hverandre på grunn av det dette samværet i seg selv kan gi dem. Som tidligere nevnt kan det se ut som beboerne oppsøker situasjoner der de føler seg forstått og anerkjent av hverandre og der de får bekreftelse som ”vanlige” mennesker. Hvis man ser Giddens (1996) og Collins (2005) teorier i sammenheng går det an å tenke seg at beboerne strategisk oppsøker situasjoner og individer de kan oppnå en høy følelsemessig energi sammen med, og at det er gjennom det rene forhold de kan oppnå den sterkeste formen for følelsemessig energi. Dette kan gi en følelse av samhold, sterk moral og et styrket selvbylde.

Selv om mange beboere ser ut til å søke vennskap med hverandre har de beskjedne ressurser å benytte seg av for å vise hverandre omsorg. Goffman (1991:205) beskriver også hvordan dette opplevdes som et problem blant pasientene på mentalsykehuset der han gjorde sin feltstudie. Han fant at pasientene benyttet seg av forskjellige strategier for å beskytte og bevare sine selv for ikke å bli oppslukt av den rollen institusjonen krevde at de skulle gå inn i. Mye av denne ”sekundære tilpassningen” pasientene drev med dreide seg om å finne på ting som de kunne gi til andre. På samme måte som pasientene i Asylums, forsøkte også beboerne på mottaket å

vise seg som verdige individer ved å kunne gi noe til andre. På mottaket blir enkle ting som å ta seg en røyk sammen, ta en kopp kaffe sammen, eller å dele et måltid, viktige ritualer som symboliserer vennskapet og som fungerer som en form for sosial utveksling der begge parter kan være likeverdige.

8.2.1 Å ta en røyk sammen

En dag jeg var på besøk inne hos en enslig kvinne banket det på døren og ei dame som bodde litt lenger ned i gangen kom inn med to røyk i hånden. Kvinnen jeg var på besøk hos ba henne slå seg ned, men nabokvinnen sa, mens hun så usikkert frem og tilbake mellom meg og venninnen, at hun heller ville komme tilbake litt senere og gikk ut igjen. Målet for denne kvinnen, slik jeg ser det, var ikke bare å ta en røyk, men å dele denne stunden med en god venn og være sammen i en avslappende og trygg atmosfære. I følge Collins (2005:306) har tobakk blitt brukt som et rituellet symbol på å slappe av og trekke seg tilbake fra presset både i arbeidslivet og i det sosiale liv. Det kan tenkes at det å ta en røyk sammen kan være en måte å slippe unna tankene og bekymringene en liten stund, og at man ønsker å dele den stunden med noen man føler er i samme situasjon. Dette kunne ikke finne sted da jeg var der ettersom jeg var et forstyrrende element fordi jeg var en fremmed. Hun valgte isteden å vente med røyken (Noe jeg ser på som en bekreftelse på at det ikke bare var nikotinbehovet som skulle dekkes). Det rituelle ved en slik røykestund er, som vist i denne situasjonen, at det settes en grense for hvem som er inkludert og hvem som er ekskludert, og det at noen er ekskludert viser at de som faktisk er inkludert betyr noe spesielt for hverandre. Ut i fra Collins (2005) teori kan man se det som at kvinnen ville oppnådd høy følelsesmessig energi ved å ta en røyk sammen med naboen, mens jeg derimot skapte en usikkerhet som gjorde at det ville bli vanskelig å oppnå det samme. Dette kan tolkes som en årsak til at kvinnen valgte å vente med røykebesøket til jeg hadde gått. Slik alminnelig samvær kan være en bekreftelse på en gruppetilhørighet som gjør at de som deltar oppnår en samstemthet, som igjen gjør at de hver for seg oppnår økt selvtillit og gjerne oppsøker slike situasjoner igjen.

8.2.2 Kaffekos om morgenen

Yasmin har to typer kaffe stående i hylla. Hun forteller at den ene er til hverdagsbruk når det bare er hun selv som skal ha. Den andre er en litt finere type kaffe som hun har å by venninnene sine når de kommer på besøk. ”*Shirin og Ashia pleier å drikke kaffe hos meg om*

morgenen etter at barna har gått på skolen”, forteller hun. Under disse besøkene snakker de om vanlige ting som skjer dem i hverdagen og om kjærestene deres som bor i andre byer.

Det kan tenkes at det er viktig for disse damene å opprettholde vanlige ”kvinneaktiviteter” som de ville drevet med utenfor mottaket, også mens de bor i mottak. Beboernes muligheter til å delta i det sosiale samfunnslivet utenfor mottaket er nokså begrenset. Det er flere ytre årsaker til dette som jeg ikke har plass til å komme inn på her, men det kan også dreie seg om beboernes personlige opplevelser av det å være asylsøker. Som vi har sett tidligere skammet Yasmin seg over å bo i mottak overfor de norske mødrene, noe som hindret henne i å ta kontakt med dem. Selv om arenaene for sosialt samvær på mottaket er nokså magre i forhold til ute i det ”normale” samfunnet, gjør disse kvinnene så godt de kan med det de har. Det at Yasmin har en egen kaffetype som er spesielt beregnet på venninnene, viser slik jeg ser det, at de hegner om disse stundene de har sammen og prøver å gjøre dem til noe spesielt.

Kaffestundene kan tolkes som et ritual for å bekrefte vennskapet dem imellom. Collins (2005: 84) forteller at det å høre på hverandres fortellinger om det som skjer i hverdagen er en form for samtaleritual som bekrefter en forlenget gruppeidentitet. Det er ikke så viktig hva det snakkes om. Det som er viktig er at vi er sympatiske tilhørere til hverandres fortelling, slik at vi kan ta del i den andres virkelighetsoppfatning og gjerne bidra med fortellinger fra egne opplevelser. Wadel (1996: 29) beskriver det å dele egne fortellinger med hverandre som følelsesarbeid. Vi søker bekreftelse fra andre på at det vi føler er riktig og at andre også har opplevd det samme.

8.2.3 Å ha en spøkefull tone sammen

Atmosfæren i mottaket var preget av at beboerne hadde det vanskelig og av at tiden var lang og uangripelig. Men det var også humor og latter å spore på mottaket. Humor ble i flere situasjoner brukt av beboerne for å normalisere det unormale ved livet i mottaket, og for å vise at de klarer å distansere seg fra den vanskelige situasjonen de er i. Noen ganger ble humor brukt for å rette opp det skjeve inntrykket som ble gitt fordi beboerne måtte vise frem uvanlig svake selv, slik som i eksempelet med den kvinnelige beboeren som spøkte med at hun kunne låne bort strøm til den ansatte. Eksempelet under er fra den samme dagen og viser en situasjon der nærheten mellom beboerne vises gjennom den litt frekke, men likevel humoristiske tonen de har seg imellom.

Vaskedag i c blokka:

Alle skal hjelpe til med fellesvask som skjer to ganger i året. Kvinnene ler og småprater. Den eldste kvinnen må ta noen småpauser fordi hun har vondt i ryggen. En av de andre kvinnene sier til henne: *"Du går rundt som en supermodell, du er Sharon Stone"*. Kvinnen som kommer med kommentaren ler og gestikulerer med armene for å være morsom.

Denne situasjonen fant sted i en etasje der flere av kvinnene pleide å være en del sammen og de fleste kjente hverandre godt. Selv om de var i fellesarealet var de likevel i backstage med hverandre. Det var ikke nødvendig for dem å vise frem en fasade, tvert imot visste tilsynelatende alle at de var i en ramme for venneprat der det nærmest er en regel at man skal være uformell, slik Goffman (1986) beskriver det. Å komme med en kommentar som sikter til at en annen ikke jobber fort nok og er like *"fin på det"* som en supermodell, ville vært en fornærmelse, hvis disse kvinnene hadde vært fremmede for hverandre. Den kunne også blitt oppfattet som et forsøk på å gjøre denne kvinnen flau, eller å *"henge henne ut"*. Men disse kvinnene er ikke fremmede, de er venner. En kan si at de er det Scheff (1990) kaller samstemte. De klarer å sette seg inn i hverandres tankegang. Kvinnen som kom med den frekke kommentaren vet antakelig på forhånd at kvinnen hun sier det til forstår at dette er spøk. Skatvedt (2006) har pekt på hvordan vennskap og nærhet kan erklæres via uhøflighet. Slik jeg ser det, er det nettopp dette som skjer i denne situasjonen. De bruker den litt frekke og humoristiske tonen til å vise at de er venninner og at de derfor kan være såpass frekke mot hverandre uten at det er ubehagelig.

9. Kvinner og menns ulike arenaer for identitetsarbeid

Det kan virke som at det er en forskjell mellom menn og kvinner når det gjelder hvordan de tilpasser seg mottakstilværelsen. Tidligere forskning har vist at menn er de som har lettest for å komme i kontakt med befolkningen utenfor mottaket, og at det er de som raskest lærer seg språk og venner seg til hvordan det nye samfunnet fungerer. Kvinner er derimot redde for å gå ut på egenhånd og føler seg utrygge i det nye samfunnet (Solheim 1990). På den andre siden kan det se ut til at det er kvinnene som best klarer å tilpasse seg innenfor mottaket. Som vi har sett i det forrige kapitlet kan det se ut til at kvinnene har lettere for å komme i kontakt med hverandre. Det kan være flere årsaker til dette, men jeg tror at den viktigste årsaken er at hverdagen på mottaket dreier seg mye om tradisjonelt kvinnedominerte aktiviteter. Kvinnene har dermed flere naturlige arenaer å møtes på, blant annet som i eksempelet med kvinnene på kjøkkenet som nærmet seg hverandre ved hjelp av den ødelagte komfyren. Kvinnenes hverdag blir ikke nødvendigvis like forandret som mennenes når de kommer til mottaket. De utfører fortsatt oppgaver de kan og beholder som oftest den samme rollen i familien som den som sørger for husstell og pass av barn. For mennene derimot oppstår det gjerne et fullstendig brudd med gamle roller, og særlig fedrene mister sin viktigste rolle som familieforsørger. I tillegg må de utføre oppgaver de ikke er vant til å gjøre og dermed ikke kan. Det kan se ut til at mulighetene deres til identitetsarbeid i samhandling med andre på mottaket svekkes av mangelen på naturlige arenaer å være sammen på. Som nevnt tidligere mener Skatvedt (2006) at det er i alminnelig samvær med andre at vi får troverdige tegn på hvem vi er. Men siden dette alminnelige samværet ikke ligger naturlig til rette for mennene kan en tenke seg at tegnene som kan gi bekreftelse på selvne deres blir magre.

9.1 Kvinnedominerte aktiviteter

Kvinnene har som nevnt mulighet til å holde på sine vante roller i mottaket. De som har barn står opp om morgenen og gjør barna klare til skole eller barnehage/ barnebase. Formiddagen bruker mange til å gjøre ærender i sentrum og til å møte venninner i mottaket for en kopp kaffe og en prat. Når barna kommer hjem fra skolen treffer kvinnene hverandre på kjøkkenet, og igjen om kvelden ved middagstider. Barna er ofte utgangspunkt for prat. Kommer noen ut med en baby på armen er det lov å gå bort å kikke på den. Dette kan være utgangspunkt for videre samtale.

Den obligatoriske vaskingen som går på rundgang mellom beboerne, og som skjer i fellesskap på hele mottaket to ganger i året, er også en kvinnedominert aktivitet etter et tradisjonelt kjønnsrollemønster. Det virket som om mange menn hadde svært liten erfaring i å vaske. Det var spesielt de enslige mennene som viste seg som nokså uerfarne. Under den ene vaskedagen var jeg i en av blokkene der det nesten bare bodde enslige menn. Tre menn vasket gulvet i hver sin ende av korridoren og så tilsynelatende ikke spesielt fornøyde ut med det de holdt på med. De tømte store vaskebøtter med vann utover gulvet, for så å forsøke med stor anstrengelse å sope opp igjen vannet med langkosten. Med overdrevne kroppsbevegelser viste de tydelig at ”dette har jeg ikke greie på, for dette er noe jeg vanligvis ikke gjør”. Disse mennene viste seg som ansvarlige menn i det de tok del i vaskingen, men det kunne virke som de ikke ville bli identifisert med det å holde på med noe de selv tilsynelatende så på som feminint. En tolkning kan være at de ikke kjente seg igjen i denne rollen og derfor utførte vaskingen på en mer maskulin måte. De bedrev en form for rolledistanse (Goffman 1961). Mennene viste at de ikke levde seg inn i den rollen situasjonen krevde av dem, men skapte en distanse til den ved å overdrive vaskebevegelsene. Det var ikke slik at alle menn var opptatt av å vise distanse til det å holde på med vasking. Noen gikk inn for vaskingen med stor iver, og virket glade for å ha noe praktisk arbeid å holde på med. Likevel var det å vaske ikke noe de kunne finne felles symboler i. Siden noen menn så på vaskingen som en ”feminin” aktivitet viste de ikke overfor hverandre at dette er noe vi setter pris på å kunne gjøre sammen. Det var ikke noe mannsfellesskapsdannende over dette.

De jobbmulighetene som finnes innenfor mottaket er også jobber som tradisjonelt har vært besatt av kvinner. På mottaket der denne feltstudien foregikk var det i hovedsak to jobbmuligheter som ikke bare var strøjobber. Den ene jobben var å være assistent i barnebasen sammen med en ansatt som hadde ansvaret til daglig. Den andre jobben dreide seg om å holde orden og oversikt over kleslageret. De ansatte forsøkte å finne på ting å gjøre for mennene også. En familiefar fikk eksempelvis i oppdrag å legge nytt gulv i en bod. Mannen satte stor pris på denne jobben og gjorde den ferdig på en dag. Dette var antakelig styrkende for hans selvfølelse i og med at han kunne få vist at han var til nytte og at han var hardt arbeidende hvis han bare fikk sjansen. Men dette arbeidet foregikk alene, det var ikke noe han fikk delt med andre menn slik at de kunne opparbeidet seg felles symboler sammen og gitt hverandre bekreftelse på hverandre som dyktige arbeidere eller gode arbeidskamerater.

Jeg kan se for meg at samarbeidsrådet er en arena der menn møtes, men på det tidspunktet feltarbeidet foregikk, hadde de ikke startet opp med rådsmøter igjen etter sommerferien. Mennene treffes på husmøter og informasjonsmøter. På de møtene jeg deltok på var det alltid flere menn enn kvinner. Men her var oppmerksomheten rettet mot den ansatte og det var den ansatte som styrer hva det skulle snakkes om. De formelle møtene er ikke en naturlig arena hvor mennene kan treffes primært for samvær med hverandre der det er de selv og samholdet dem imellom som er i fokus. (Det er ikke dette som er formålet med møtene heller). Den formelle rammen gjør at dette samværet blir sett på mer som påtvunget enn at de ønsker å være sammen. En enslig mann jeg snakket med gav meg en forståelse av viktigheten av å kunne møtes i naturlige omgivelser. Da jeg spurte han om han hadde venner på mottaket svarte han: *"Det er et par gutter som jeg er litt med. Det var mer i sommer, da satt vi en del ute, og spilte fotball og sånn, men ikke nå lenger"*. Det denne mannen forteller er at da de hadde muligheten til å møtes på en naturlig måte på fotballbanen så var de oftere sammen, men når høsten kom og det ikke lenger var vanlig å "henge" ute ved fotballbanen og spille sammen, sluttet de å møtes. Tidligere undersøkelser har vist at enslige menn er en utsatt gruppe når det gjelder psykisk helse, spesielt på grunn av mangelen på et sosialt nettverk. (Berg og Sveaass 2005:22). Giddens (1996:112) sier at menn er like opptatt av nære forhold som kvinner, men at de har det vanskeligere med å håndtere slike forhold og at de ikke er så gode til å kommunisere sine følelser til andre. Det kan tenkes at mennene på mottaket har en større terskel for å oppsøke hverandre for sosialt samvær og støtte når det ikke skjer i naturlige omgivelser, som på en fotballbane, spesielt hvis de ikke kjenner hverandre fra før.

Som beskrevet i kapittel 5, søker gjerne menn ut av mottaket for å få bekreftelse på seg selv som noe mer enn en asylsøker i mottak. Noen menn forsøker også å distansere seg fra det passive "mottaksselvet" som blir antydnet om dem, i og med at de ikke har noe å gjøre på mottaket ved gjøre "opprør" mot det. Disse mennene bodde gjerne hos venner eller familie og jobbet utenfor mottaket. Jeg har ikke selv snakket med disse mennene fordi de stort sett ikke var på mottaket, jeg har bare hørt om dem gjennom andre. Jeg kan derfor ikke si hva som var årsaken til at de valgte å bryte UDI's reglement¹⁰, men jeg velger likevel å tolke dette som at de på mange måter følte seg tvunget til å gjøre det for å beholde sin verdighet og følelse av kontroll over egen livssituasjon.

¹⁰ Det er en regel som sier at beboerne ikke kan være borte fra mottaket i mer enn tre dager uten å søke om permisjon. Årsaken til dette er at, hvis noen er borte over lang tid, kunne andre asylsøkere fått denne plassen.

9.2 Hverdagsrutiner holder selvets biografi i gang

Det å holde på en vanlig hverdagsrutine er vanskelig i mottaket fordi de fleste, som sagt, ikke har noe sted å gå til, verken jobb eller skole. Flere menn fortalte at de hadde problemer med å holde på en vanlig døgnrytme og at de gjerne var oppe hele natten og sov hele dagen. Fordi kvinnene fortsatt beholder sin vante rolle i familien og kan holde på en del vaner som er kjente fra hvordan de levde i hjemlandet, er det lettere for kvinnene å opprettholde en hverdagsrutine. Inès som har tre barn, og i tillegg har tatt på seg å jobbe i barnebasen der hun har hovedansvaret de dagene den ansatte ikke er tilstede, forteller om en vanlig dag for henne:

Jeg står opp tidlig om morgenen for å gjøre barna klare til de skal i barnebasen. Når vi er der, forsøker jeg å aktivisere barna og lære dem norske rim og barnesanger. I halv to - tiden går vi hjem for å spise og hvile. Når barna legger seg i sju -tiden forsøker jeg å gjøre unna husarbeidet. Vi er ofte ute i skogen og plukker sopp og bær eller drar på fisketur.

I motsetning kan vi se hvordan Monir, en enslig mann, beskriver sin dag:

Det er ikke så mye å finne på. I går sov jeg til 10.00. Sto opp og gikk til byen. Der traff jeg en venn. Så dro jeg hjem og prøvde å få inn internett. Da jeg bodde på andre siden av gangen hadde jeg internett hele tiden, men her faller det ut. Jeg gikk til gymrommet kl 02.00 om natten, så gikk jeg hit igjen for å se på film.

Monir fortalte at han ofte snudde døgnet fordi det var mer å se på tv på kvelden og utover natten, og at tiden dermed gikk fortere. Jeg spurte de fleste beboerne jeg møtte om hva de gjorde en vanlig dag. Mange så rart på meg, som om det var et dumt spørsmål, og svarte: *”Ingenting... Det er ingenting å gjøre her.”*

Giddens skriver om hvordan rutiner er viktig for vår ontologiske sikkerhet: *”Rutinens disiplin er med til at udgøre en ”formet ramme” for eksistens ved at dyrke en følelse af ”væren” og ved at adskille det fra ”ikke- væren”, hvilket er helt elementært for ontologisk sikkerhed”* (Giddens 1996: 53-54). Rutiner er med på å opprettholde vår virkelighetsforståelse. De skaper rammer som vi kan forstå verden innenfor. Uten noen som helst struktur i hverdagen kan en begynne å tenke på eksistensielle spørsmål som: ”Hvem er jeg?” og: ”Hva er mitt formål her i livet?” (Giddens 1996:62). Vi kan tenke oss at ved å holde på daglige rutiner kan hverdagen få mening og beboerne kan holde på en del vaner som er kjente fra hvordan de levde i hjemlandet. Dette kan være med på å holde selvets biografi i gang. Det å klare å holde på en fortelling om seg selv som viser at livet går fremover og at

man er en aktiv beslutningstaker når det gjelder eget liv, kan gjøre at individet blir sikker på sin selvidentitet og dermed vil den ontologiske sikkerheten også være mer stabil. En kan se det som at det er en runddans mellom den ontologiske sikkerheten og selvfølelsen der begge deler påvirker hverandre. Selvfølelsen vil være sterkere når den ontologiske sikkerheten er sterk, men man kan også si at det kreves en sterk selvfølelse, eller at man er trygg på seg selv for å klare å opprettholde en dagligdags rutine i et ellers ustabilt liv, slik som tilværelsen er for beboerne på mottaket.

Når jeg her snakker om hverdagsrutiner er det også snakk om rutinemessig sosial interaksjon. Det at kvinnene ofte har like rutiner gjør at de har lettere for å møte på hverandre.

Eksempelvis treffes kvinnene på kjøkkenet hver morgen når de lager frokost til barna før de skal på skolen. Fordi mennene har forskjellige døgnrytmer, og at det er nokså tilfeldig når på døgnet de lager mat, er det ikke sikkert de treffer på noen på kjøkkenet. Det er gjennom slik daglig interaksjon vi utfører de små interaksjonsritualene som Goffman (1982) snakker om som er med på å helliggjøre selvet. Bare det å si "hei" til hverandre og spørre hvordan det går er med på å øke selvfølelsen. Disse ritualene får folk til å føle seg sett som individer. Giddens (1996:61) mener at disse tillit og takt ritualene er så vesentlige for oss at de berører vår grunnleggende ontologiske sikkerhet. De er det han kaller "coping mekanismer" som er med på å holde angst borte. Gjennom at kvinnene utfører hverdagsrutiner i hverandres nærvær kan de hjelpe hverandre å holde selvets biografi i gang. Ved å gjøre mange av de samme tingene kan de gi hverandre bekreftelse på at det de gjør er riktig. Dette kan være med på å skape rammer som de kan forstå sin verden innenfor; altså hvordan de kan gjøre livet i mottaket forståelig og så tilnærmet "normalt" som mulig.

10. Avsluttende refleksjoner

I denne oppgaven har målet vært å se på hvordan beboerne forholder seg til hverandre og hvordan de gjør sitt identitetsarbeid. Dette har jeg gjort ved å analysere situasjoner som fremtrer som hverdagslige på mottaket. Jeg har forsøkt å se dypere inn i ting vi ofte tar for gitt, men som likevel kan være av stor betydning. Jeg har beskrevet situasjoner der beboerne har forsøkt å finne ut av hvordan de skal være sammen, slik som i eksempelet med Inga og Sobia på side 65, situasjoner der samhandlingen har brutt sammen, slik som i eksempelet med Emmet på side 68, og situasjoner der beboerne har forsøkt å "helliggjøre" vennskapet seg imellom på tross av at de har beskjedne ressurser å ta i bruk for å vise hverandre omsorg.

Samtidig som disse situasjonene handler om hvordan beboerne forsøker å finne ut av hvordan de skal forholde seg til hverandre, handler de også mye om identitetsarbeid. Som vist i kapittel 7, ser det ut til at beboerne har kommet frem til noen uformelle regler for samhandling. Disse reglene gjør det lettere for beboerne å forholde seg til hverandre, men de gir også beboerne et repertoar av symbolske meldinger de kan benytte både i sin presentasjon av seg selv, samt for å vise andre respekt. Beboerne jobber sammen om å beskytte og opprettholde sine selv. Slik Goffman (1982) ser det, er dette noe vi alle holder på med overfor hverandre hele tiden. Det er i hverdagslige situasjoner vi utfører små ritualer som gir oss tegn på at vi er sett som unike individer. Fordi dette er noe vi mennesker holder på med til vanlig tenker vi ikke alltid over det som viktig. Det er først når samhandlingen bryter sammen eller forsvinner at vi legger merke til det. På mottaket, der hverdagslig samhandling beboerne imellom ikke alltid er like enkelt å få til, kommer det tydelig frem hvor viktig dette hverdagslige samværet er for menneskers selvidentitet. Gjennom analysen har det kommet frem hvordan beboerne både blir berørt i positiv retning av å få til alminnelig hverdagssamhandling og i negativ retning når de ikke får det til. Det kan se ut til at når rutinemessig samhandling med andre i hverdagen faller bort, så blir kontekstene for å drive med identitetsarbeid i samvær med andre færre, og tegnene som kan gi bekræftelse på hvem man er blir magre. Jeg slutter meg således til en sterk tradisjon innen sosiologien med Goffman i spissen som hevder at hverdagsrutiner og alminnelig samvær er vesentlig for menneskers selvidentitet og forståelse av ens plassering i verden.

Album (1996) sier at når selvoppfatningen vår er utsatt for uvanlig sterke påkjenninger er det særlig viktig å utveksle tegn på respekt og anerkjennelse. Pasientene hos Album jobber

sammen om å opprettholde verdighet ved å hegne om det alminnelige. Beboernes selvidentitet kan, som vi har sett, også sies å være under sterk påkjenning. Beboerne lever i en situasjon som er ukjent for de fleste, uten det vi kaller et ”normalt” hverdagsliv med jobb eller skole å gå til. Dette kan forsterke følelsen av ”unormalitet” og gjøre dem ontologisk usikre. Det kan se ut til at beboerne oppsøker situasjoner der de får til hverdagslig alminnelig samvær slik at de kan opprettholde forståelsen av seg selv som ”vanlige” mennesker, og på samme måte unngår situasjoner der de har problemer med å bli forstått. Som vi har sett kan kommunikasjonsproblemer mellom beboerne være en begrensning for samhandlingen og føre til at beboerne har vanskeligheter med å komme i kontakt med hverandre. Slik jeg ser det gjør dette at alminnelig samvær der beboerne kan oppnå felles referanserammer blir enda viktigere.

10.1 Tre hovedstrategier for å opprettholde egen identitet

Gjennom analysen har det kommet frem at beboerne benytter forskjellige strategier for å opprettholde egen identitet. I hovedsak er det tre strategier som peker seg ut som de viktigste.

Den ene strategien er tilbaketrekking. Den går først og fremst på å beskytte seg selv mot å komme i skamfulle situasjoner der selvidentiteten kan rokkes ved. Det kan se ut til at mange som benytter tilbaketrekking som strategi forsøker å opprettholde sin forståelse av seg selv ved å holde kontakt med venner og familie over internett. For disse beboerne blir den rutinemessige hverdagssamhandlingen ansikt til ansikt i stor grad borte. Det kan bety at tegnene som kan gi bekreftelse på hvem de er blir magrere.

Den andre hovedstrategien er å oppsøke venner og familie som allerede har fått opphold og bor i kommunen. Mange snakker om dette som fri fra mottakslivet og at det er lettere å gjøre ”normale” ting sammen med dem. Det var spesielt enslige menn som fortalte at de forholdt seg mest til folk utenfor mottaket. Hvor hyppig eller tett denne kontakten med venner utenfor mottaket er, har jeg imidlertid ikke hatt mulighet til å studere.

Den tredje strategien, som er den jeg har studert på nært hold, er det å finne kontakt og nære relasjoner med andre på mottaket. Slik kan en få bekreftelse som et ”vanlig” menneske gjennom hverdagslig alminnelig samvær. Denne strategien ser ut til å være mest vanlig blant kvinnene. Som jeg har pekt på kan det se ut til at det finnes flere naturlige arenaer å møtes på

for kvinnene i mottaket enn for mennene, og at det er innenfor disse arenaene kvinnene bedriver identitetsarbeid i samhandling med hverandre.

Slik jeg ser det, bør det være mulig å legge til rette for noen slike arenaer også for menn innenfor mottaket. Dette bør være steder der menn kan møtes når det passer for dem, der de kan gjøre noe meningsfylt i hverandres nærvær. Jeg ser for meg at en slik arena for eksempel kan være et verksted. Det å kunne være til nytte er noe mange mannlige beboere har pekt på som et savn. På mottaket der denne studien foregikk var det tegn til at møbler, hvitevarer og utstyr til fritidsaktiviteter kunne trenge vedlikehold. Et verksted organisert av beboerne selv hvor de kunne ta seg av dette vedlikeholdet kunne være en idé. Det kan tenkes at når en holder på med praktisk arbeid så trenger ikke språkproblemer eller ulik kultur å ha så stor betydning. Beboerne kan oppnå et felles fokus på det de holder på med der og da, og på denne måten få felles referanserammer som de kan spille på i senere samhandlingssituasjoner.

10. 2 "Interaction fatigue"

På en måte kan man si at fellesaktivitetene arrangert av mottaket kan slå feil fordi de er en form for påtvungne ritualer slik som Collins (2005:53) beskriver det. Etersom beboerne ofte kan føle seg usikre både på seg selv i forhold til språket og på om de kommer til å klare å uttrykke seg godt nok til å bli forstått, men også på mulige reaksjoner fra andre, kan det kreve mye innsats å delta på fellesaktiviteter. Dette kan gjøre slike samlinger mer anstrengende for beboerne enn naturlige og energiskapende. Beboerne kan komme til å være mer opptatt av hvordan de blir oppfattet av de andre, enn de føler en glede av å være sammen. Dette kan sammenliknes med det Collins (2005: 53) kaller "interaction fatigue", som han beskriver som noe i likhet med den følelsen man sitter igjen med for eksempel etter et jobbintervju. Det føles bare energitappende å være sammen med andre og en ønsker bare å trekke seg unna og slappe av for seg selv uten å føle at man blir vurdert. I motsetning til den fellesskapsfølelsen et ritual som fungerer skaper, gjør et påtvunget ritual at man føler seg fremmedgjort i fellesskap med andre. Slik mannen med sitatet på side 44 uttrykte det, reagerte beboerne med en slags ironisk distanse til det å delta på fellesaktivitetene. De synes det er en vits, sier han, fordi de ikke klarer å oppnå god kontakt med hverandre. Om dette bare er denne beboerens personlige følelser som skinner igjennom, eller om det er et uttrykk for hva flere beboere føler, er jeg usikker på. Slik jeg tolker denne ironiske distansen, er den en måte å holde avstand til den vonde følelsen det kan fremkalle og være i en situasjon der en er veldig sårbar overfor andres

vurderende blikk, i og med at mange beboere har problemer med å plassere hverandre slik at de kan bli kjent med hverandre.

Hverdagslige situasjoner, som vi ofte ser på som enkle og ubetydelige, kan være vel så viktige for beboerne i deres identitetsarbeid fordi det er lettere å oppnå felles referanserammer i naturlige situasjoner som er velkjente for de fleste. Jeg mener ikke å si at mottaket ikke skal arrangere aktiviteter, beboerne etterlyser nettopp flere meningsfylte aktiviteter. Det jeg mener er at man ikke må undervurdere, eller glemme viktigheten av hverdagslige aktiviteter på naturlige arenaer der beboerne kan bedrive alminnelig samvær. Det kan tenkes at beboerne også vil få mer glede av fellesaktiviteter hvis de er vant til å omgås hverandre i hverdagen. Hverdagssamhandlingen må ligge til grunn for at fellesaktivitetene skal oppnå sin tiltenkte virkning.

Noen av de ansatte fortalte at de syntes det var rart at beboerne ikke tok mer vare på hverandre enn det så ut til at de gjorde. Slik jeg ser det, viser beboerne hverandre omsorg, men ikke nødvendigvis på den måten det er forventet av dem både av de ansatte, og av forskere som har skrevet om beboere i mottak. Det forventes at beboerne skal delta på fellesaktiviteter og engasjere seg på informasjonsmøter og husmøter. Det kan se ut til at det er ut i fra dette man vurderer tilknytningen mellom beboerne. De daglige og mindre synlige måtene beboerne viser hverandre omsorg på, for eksempel ved å ta en kopp kaffe eller en røyk sammen, kan bli oversett. Antakelig kommer dette av at de ansatte er så få og har så mye å gjøre at de ikke har tid til å bare være sammen med beboerne.

10.3 Videre forskning på tilværelsen i asylmottak

Jeg vil anbefale at det blir gjort nye studier med feltarbeid og deltakende observasjon som metode. Tidligere studier har benyttet observasjon som en tilleggsmetode til intervjuer (Lauritsen og Berg 1999, Berg og Sveaass 2005), men på grunn av knappe tidsrammer har observasjon av hverdagssamhandling ofte blitt utelatt. Hovedfokuset har som regel vært på intervjuene. Dette kan, etter mitt syn, ha bidratt til at man ikke har fanget opp sider ved hverdagslivet som det ikke faller så lett å snakke om fordi det er forhold som er tatt for gitt. Dette dreier seg om ting som ikke lar seg fange opp i intervju spørsmål like lett. I tillegg erfarte jeg at når man stiller spørsmål om forholdene i mottaket så kan det fort bli et ensidig fokus på det vanskelige og de mest dramatiske situasjonene, selv om de dramatiske

situasjonene sjelden er de som preger hverdagslivet i mottaket. Dette kan komme av at det er disse tingene det er mest nærliggende å fortelle om fordi det kanskje er det beboerne regner med at vi som intervjuere er ute etter å høre. Forskning kan således bidra til en elendighetsfokusering som står i veien for innblikk i forhold som faktisk fungerer i motsatt retning. Det kom for eksempel overraskende på meg at kvinnene ser ut til å være de som best klarer å tilpasse seg livet innenfor mottaket. Før denne feltstudien leste jeg om hvordan kvinnene ofte var svært avhengige av sine menn, eller ikke fikk lov til å delta i like stor grad som mennene i sosiale aktiviteter i samfunnet. Dette er viktige trekk ved mange asylsøkerkvinnens opplevelser, men det er et ensidig fokus. Kvinnene kan fort bli fremstilt som passive og svake. De kvinnene jeg møtte var tøffe og sterke, og tok ansvar for å holde hverdagslivet i gang. Det har vært lite fokus på fellesskapet mellom kvinner i mottak, som kan se ut til å være viktig for deres identitetsarbeid og opprettholdelse av normalitet i hverdagen. Jeg vil anta at dette ikke er noe som er spesielt for det mottaket jeg var på, men at det også finnes i andre mottak.

Referanseliste

Album, Dag (1996), *Nære fremmede: pasientkulturen i sykehus*. Oslo: Tano

Berg, Berit (1990), *Asylmottak- et sted å være eller et sted å lære?* Trondheim: SINTEF IFIM

Berg, Berit og Sveaass, Nora m.fl.(2004), *Det hainnle om å leve*. Trondheim: SINTEF

Berg, Berit, Fladstad, Torunn og Lauritsen, Kristin (2006), *Kvinneliv I eksil*. Gyldendal norsk forlag A/S

Bjørndahl, Ulla Edith (2006), *Makt til å påvirke?: En kvalitativ studie av marginaliserte gruppers muligheter til å påvirke politisk*. Universitetet i Oslo: Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Brekke, Jan- Paul (2001), *Velkommen og Farvel? Om midlertidig beskyttelse for flyktninger i Norge*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Brekke, Jan Paul (2004), *While we are waiting, Uncertainty and empoverment among asylum-seekers in Sweden*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Collins Randall (1988), *Theoretical Sociology*. USA: Harcourt Brace & Company

Collins Randall (1994), *Four Sociological traditions*. New York: Oxford University Press

Collins, Randall (2005), *Interaction ritual chains*. New Jersey: Princeton University Press

Fangen, Katrine (2004), *Deltagende observasjon*. Oslo: Fagbokforlaget

Fog, Jette (2004), *Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag

Galtung, Johan (1959), *Fengselssamfunnet*. Universitetet i Oslo: institutt for Sosiologi

- Garfinkel, Harold (1967), *Studies in Ethnomethodology*. New Jersey: Prentice Hall, Inc
- Giddens, Anthony (1996), *Modernitet og Selvidentitet*. København: Hans Reitzers Forlag A/S
- Godø, Helene Toverud (2006), *Et rom til å finne "seg selv"?: en analyse av minoritetsungdoms bruk av chat på internett*. Universitetet i Oslo: Det samfunnsvitenskapelige institutt
- Goffman, Erving (1961), *Encounters*. Indianapolis: Bobbs-Merril education publishing
- Goffman, Erving (1963), *Behavior in public places: notes on the social organization of gatherings*. New York: The Free Press
- Goffman, Erving (1972), *Stigma*. Viborg: Nørhaven Bogtrykkeri A/S
- Goffman, Erving (1982), *Interaction ritual: Essays in face- to- face behaviour*. New York: Pantheon Books
- Goffman, Erving (1986), *Frame Analysis*. Boston: Northeastern University Press
- Goffman, Erving (1991), *Anstalt og menneske*. 7. Utg. Viborg: Jørgen Paludans Forlag
- Goffman, Erving (1992), *Vårt rollespill til daglig: En studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Jacobsen, Hviid Michael og Kristiansen, Søren (2002), *Erving Goffman. Sociologien om det elementære livs sociale former*. København: Hans Reitzels Forlag A/S
- Lauritsen, Kirsten og Berg, Berit (1999), *Mellom håp og lengsel. Å leve i asylmottak*. Trondheim: SINTEF Teknologiledelse IFIM
- Lemert, Charles og Branaman, Ann (2006), *The Goffman reader*. 10. Utg. USA: Blackwell Publishing

Lewis, Helen, B (1971), *Shame and guilt in neurosis*. New York: International Universities Press

Løchen, Yngvar (1965), *Idealer og realiteter i et psykiatrisk sykehus*. Oslo: Universitetsforlaget

Mathiesen, Thomas (1965), *The defences of the weak*. London: Tavistock Publications

Marsh, Peter, Rom Harre & Elisabeth Rosser (1978), *The rules of disorder*. London: Routledge & Kegan, Paul

Mead, George Herbert (1967), *Mind, Self and Society*. Chicago: The University of Chicago Press

NESH (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora) (2006): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora*

Phal, Ray (2000), *On Friendship*. USA: Polity Press

Prieur, Annick (2002), "At sette sig i en andens sted: En discussion af nærhed, afstand og feltarbejde". I: Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen og Annick Prieur (red.), *Liv fortælling tekst: strejftog i kvalitativ sociologi*, (135-155) Aalborg: Aalborg Universitetsforlag

Repstad, Pål (1993), *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: Universitetsforlaget

Scheff, Thomas J (1990), *Microsociology: discourse, emotion and social structure*. Chicago: The University of Chicago Press

Skatvedt, Astrid (2001), *Fortellinger om kjærlighet: Om kommunikasjon mellom ansatte og klienter på en institusjon for stoffmisbrukere*. Universitetet i Oslo: Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Skatvedt, Astrid (2006), *Det vakre i det alminnelige*. Sosiologi i dag. Årg. 36: 37-58. Oslo: Novus Forlag

Solberg, Anne (1992), "Metodekapitlenes blanke sider". I: Britt Dale, Michael Jones og Willy Martinussen, *Metode på tvers*, 3.utg. (85-111) Trondheim: Tapir

Solheim, Jorun (1990), *Her har du ditt liv: Asylmottaket som sosialt system*. Rapport nr.9. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet

Sollund, Ragnhild (1996), *Asylmottaket - en total institusjon?* Universitetet i Oslo: Institutt for kriminologi

Thagaard, Tove (1998), *Systematikk og innlevelse: en innføring I kvalitativ metode*. Norge: Fagbokforlaget

Turkle, Sherry (1995), *Life on screen. Identity in the age of internet*. London: Widenfeld & Nicolson

UDI sine nettsider: www.udi.no

Valenta, Marko (2001), *Asylsøkernes opplevelse og mestring av hverdagssamhandling*. Trondheim: NTNU

Wadel, Cato (1991), *Feltarbeid i egen kultur: en innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. 5 Utg. Flekkefjord: Hegland Trykkeri A/S

Wadel, Cato (1996), *Følelsenes sosiologi: om følelsenes mellommenneskelige forankring*. Flekkefjord: SEEK a/s

Wadel, Cato (2005), *Samhandling og relasjoner*. Flekkefjord: SEEK a/s

Whyte, William Foot (1984), *Learning from the field*. California: Sage Publications, Inc

Widerberg, Karin (2001), *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

Antall ord som er brukt i oppgaven er 39596

Vedlegg 1: Informasjonsskriv

Jeg heter Tina Mathisen og er student ved Universitetet i Oslo. Jeg holder på med min mastergrad i sosiologi, og i den forbindelse skal jeg skrive en oppgave om hvordan det er å leve i asylmottak. Jeg er interessert i å se på hvordan den sosiale samhandlingen mellom dere som bor på asylmottaket foregår. Jeg ønsker derfor å observere hva som skjer her til daglig, altså dagligdagse ansikt til ansikt relasjoner. Det betyr at mitt fokus er på situasjoner og ikke på enkeltindivider.

Studieperioden vil vare fra den 18. september til den 18. oktober. Jeg kommer til å være tilstede i de forskjellige fellesrommene for observere hva man gjør her, og for å snakke med folk. Jeg vil sette pris på det hvis noen ønsker å komme bort til meg for å slå av en prat, og jeg deltar gjerne på forskjellige aktiviteter.

Jeg har taushetsplikt og all informasjon vil bli behandlet konfidensielt. Det vil si at det som blir sagt til meg ikke kan spores tilbake til den som sa det i den ferdige oppgaven. All informasjon vil bli anonymisert og dataene vil bli slettet etter at oppgaven er ferdigstilt. Det er selvfølgelig frivillig å delta i studien, så hvis man ikke ønsker å delta kan man når som helst si fra til meg. Prosjektet er meldt fra til personvernombudet for forskning. Deltakelse i denne studien vil ikke få noen innvirkning på deres forhold til de ansatte ved asylmottaket, eller for deres søknad om oppholdstillatelse i Norge.

Med dette prosjektet ønsker jeg å bidra til mer kunnskap om asylsøkeres situasjon, noe som kanskje kan føre til økt forståelse og toleranse. Jeg håper at dette vil bli en positiv opplevelse både for dere og for meg.

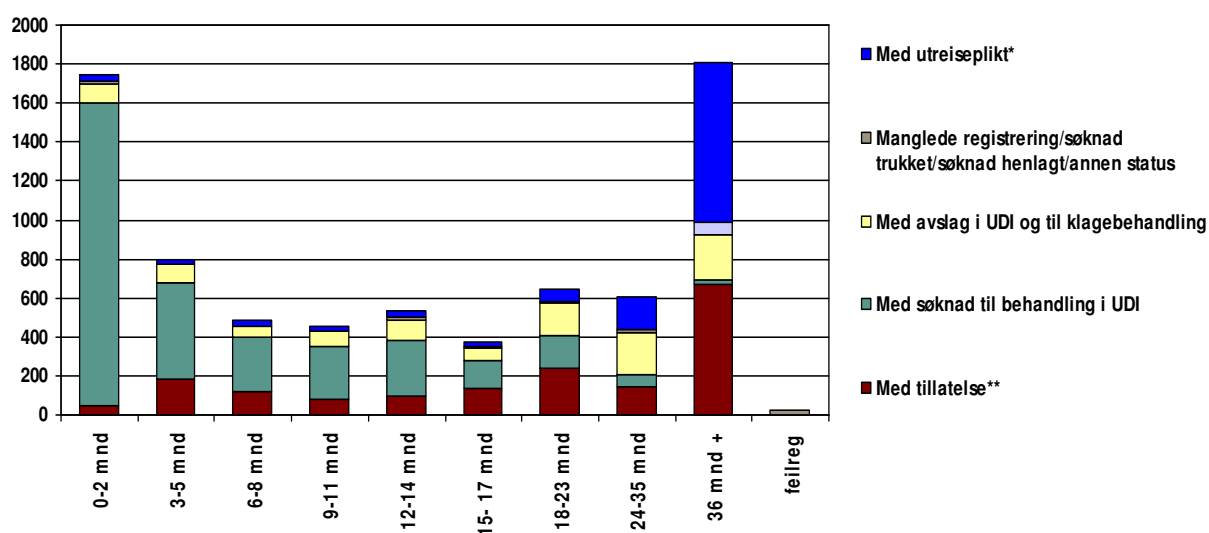
Jeg og min veileder kan kontaktes på følgende e-post adresser:

tinamat@student.sv.uio.no

a.h.skatvedt@sosiologi.uio.no

Vedlegg 2:

Beboere i mottak fordelt etter status i deres søknad og tid fra søknad, utløpet av oktober 2007

Ved utløpet av oktober i 2007 var det 7473 personer i mottak.

Ved utløpet av oktober 2007 var det 816 personer med utreiseplikt som hadde vært i mottak i 3 år eller lenger. For en måned siden var det 903 personer.

* Personer med utreiseplikt vil si personer som (i) har avslag i annen instans eller (ii) har avslag i første instans og hvor det ikke er gitt utsatt iverksettelse eller (iii) ikke har påklaget vedtaket innen frist.

** inkluderer 235 personer som ikke skal bosettes

Side 7 Avdeling for faglig strategi og koordinering

